

T.C.

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİH ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE
ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÛN**

Duygu GÖKLÜ

ŞANLIURFA-2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE
ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÛN**

Duygu GÖKLÜ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

ŞANLIURFA-2021

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU danışmanlığında, Duygu GÖKLÜ' nün hazırladığı “XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÜN ” konulu bu çalışma 01/07 /2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☒ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU	
Üye	Prof. Dr. İbrahim SOLAK	
Üye	Prof. Dr. Mehmet Emin ÜNER	

Bu tezin Tarih Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No :

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

	T.C. HARRAN ÜNİVERSİTESİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS	Doküman No : HRÜ-KYS-FRM-015
	ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU	Yayın Tarihi : .../.../20...
		Revizyon No :
		Revizyon Tarihi :
		Sayfa No : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195224007
Adı / Soyadı	Duygu Göklü
Anabilim Dalı/Programı	Tarih / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÜN

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118 sayfalık kısmına ilişkin, 09/06/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 9'tür. Ayrıca Yüksek Lisans çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

09./06/2021
Duygu GÖKLÜ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım 09./06./2021

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENÖĞLU

(Danışman)

ÖZET

XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÛN

GÖKLÜ, Duygu

Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

Haziran, 2021, 112

Osmanlı Devleti döneminde herhangi bir bölgenin yerel tarihi incelendiği zaman birinci kaynak şer'iyye sicilleri olmuştur. Çünkü sicil belgeleri, bölgelerin askeri, sosyal, dini ve hukuki yapısı hakkında bilgi edinilmesi hususunda birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada belgelerin muslihûn kavramı ile ilgili olanları ele alınmıştır. Muslihûn Osmanlı Devleti'nde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kullanılmış ve şer'iyye sicilleri içerisinde yerini almıştır. Muslihûnun çoğunlukla alacak- verecek, miras ve mihr gibi konularda devreye girmesi dikkat çekmiştir. Uyuşmazlıkların sulha çevrilmesi noktasında da bu durumun bir bedel karşılığında yapılması yani taraflardan birinin diğer tarafın zararını karşılaması için orta yol bulunmuş bir meblağ ödemesi alacak-verecek, miras ve mihr gibi konular ile olan bağlantısını desteklemiştir.

Çalışmada genelden özele gidilerek önce Osmanlı tarihinde muslihûnun öneminden ve konumundan bahsedilmiştir. Daha sonra ise Osmanlı döneminin XIX. yüzyılının son çeyreğinde Urfa Şer'iyye Sicilleri içerisinde geçen konu ile ilgili belgelerin değerlendirilmesi ve analizi yapılmıştır. Bazı defterlerde bu konuya ait belgelerle sıklıkla karşılaşılması bazılarında ise yok denecek kadar az olması dikkat çekmektedir. Bu durumun Kadı'nın defteri kullanım amacı ve biçimine göre şekillendiğini söylemek mümkün olmuştur. Çalışmada muslihûnun devreye girdiği konuların ve uyuşmazlık yaşayan tarafların durumlarının değerlendirilmesi ve analizi de yapılmıştır. Yargı sistemine katkı sağlayan ve hukuk tarihi açısından önem arz eden bu kavram transkript edilen bazı belgelerde yanlış telaffuz edilmiştir. Bu da kavramın ve sistemin çok fazla ele alınmadığı ve değerlendirilmediğini göstermektedir. Bu nedenle tezin asıl amacı, Osmanlı yargı sistemi üzerinde

uygulama alanı bulan ve sulhu sağlamak için önemli bir araç olan bu sistemin insan ilişkileri üzerindeki etkilerini ortaya koymak olmuştur. Hukuki kuramların tarihi alanında önem arz eden bu kavramın araştırılması ile mütevazi bir şekilde literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmada uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kullanılan bu sistemin araştırılması esnasında Osmanlı dönemi Urfa'sının sosyal, ekonomik ve hukuksal yapısı hakkında da bilgi edinilmiş ve çalışmaya yansıtılmıştır. Özellikle hukuk tarihi ile alakalı olan bu kavramın aynı zamanda Urfa'nın sosyal ve ekonomik yapısı hakkında da bilgi vermesi konuyu önemli kılmış ve araştırmaya uygun kılmıştır.

Sonuç olarak yargı sistemi için önem arz eden arabuluculuk sisteminin incelenmesi, kişilik olarak ön plana çıkmayan işlev olarak tarihte yerini almış ve insanlık için önemli hale gelmiş olan muslihûnun tarih literatüründe yerini alması amaçlanmıştır. Şer'iyye sicilleri içerisinde kaybolmuş olan muslihûn kavramının aslında birçok belgede yer aldığı gerçeğine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Muslihûn, Sulh, Tavassut, Uyuşmazlık, Arabuluculuk.

ABSTRACT

XIX. RECTIFIERS AT THE COURT OF URFA IN THE LAST QUARTER OF THE CENTURY; MEDIATOR

GÖKLÜ, Duygu

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU

June, 2021, 112

If the local history of any region during the Ottoman Empire is examined, the first sources are the Court Records. Because the registration documents are a first-hand source for obtaining information about the military, social, religious and legal structure of the regions. In this study, the documents related to the reconciliation concept were discussed. Reconciliation was used as an alternative dispute resolution method in the Ottoman Empire and took its place in the Court Records. It has been pointed out that this method is often involved in issues such as receivables, inheritance and dowry. At the point of turning disputes into peace, this is done at a price and the presence of a middle way supports the situation.

In the study, the importance and position of Mediator in Ottoman history was mentioned first by going from the general to specific. After that, in the last quarter of the XIX century of the Ottoman period, the evaluation and analysis of the documents related to the subject in the Urfa Court Records were carried out. It points out that in some registrations, documents related to this subject are often encountered, and in others, they are almost absent. It has been possible to aim that this situation is shaped according to the purpose and format of Kadi's use of the book. The issues that the mediator got involved in and the situations of the parties experiencing disputes were evaluated. This concept, which contributes to the judicial system and is important in terms of legal history, has been misused in some transcribed documents. This, in turn, shows that the concept and system are not very much approached and evaluated. Therefore, the main purpose of the thesis is to reveal the effects of this system on Human Relations, which found application in the Ottoman judicial system

and was an important tool for ensuring peace. It is aimed to contribute to the literature modestly by exploring this concept, which is important in the field of the history of legal theories. During the research of this system, which was used as a dispute resolution method in the study, a lot of information about the social economic and legal structure of Urfa of the Ottoman period was obtained and reflected in the study. This concept, which is especially relevant to the history of law, also provides information about the other system of Urfa, making it important and accommodate research.

As a result, the study of this system, which is important for the judicial system, has taken its place in history as a function that does not come to the fore as a personality and has become important for humanity, it has been aimed to ensure that these people take their place in the historical literature. The fact that this concept, which has been lost in the Court records, has taken its place in many documents and continues to exist in almost every period of Urfa of the Ottoman period has been reached.

Key Words: Urfa, Reconciliation, Peace, Mediation, Dispute, Conciliation.

**XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE URFA MAHKEMESİNDE
ISLAH EDİCİLER; MUSLİHÛN**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**OSMANLI TOPLUMUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM
YÖNTEMİ OLAN MUSLİHUN**

1.1. Osmanlı’da Muslihûn (Muslih)	6
1.2. Osmanlı’da Muslihûn’un Kimliği	11
1.3. Muslihûnun Olaya Dâhil Olması	15
1.4. Osmanlı’da Muslihûnun Görevleri	18
1.5.Osmanlı’da Muslihûnun İşlevi ve İşleyişi	22
1.6.Osmanlı’da Kadı ve Muslihûn Arasındaki İlişki	29

İKİNCİ BÖLÜM

URFA MAHKEMESİNDE MUSLİHÛN

2.1. Borç ve Alacak Konusu ile İlgili Uzlaşma Örnekleri	35
---	----

2.2. Yaralama Konusu ile İlgili Uzlaşma	40
2.3. Miras- Veraset Konusu ile İlgili Uzlaşma	40
2.4. Mehir Konusu ile İlgili Uzlaşma	46
2.5. Vakıf Konusu ile İlgili Uzlaşma	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSLİHÛN’UN ŞER’İYYE SİCİLLERİ İÇERİSİNDEKİ ANALİZİ

3.1.Muslihûn Tavassutuna Başvuran Kişilerin İncelenmesi	52
3.2. Muslihûna Gidenlerin Toplumsal Statüye Göre Konumu	55
3.3. 213 Numaralı Defterin Muslihûn Açısından Analizi	58
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76
SÖZLÜK	82
EKLER	86

KISALTMALAR

BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
bs.	Basım
C.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri
İBB	İstanbul Büyük Şehir Belediyesi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
İŞS	İstanbul Şer'iyye Sicilleri
M.	Miladi
NR.	Numara
s.	Sayfa
TBB	Türkiye Barolar Birliği Derneği
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
UŞS	Urfa Şer'iyye Sicilleri
vd.	Ve Diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvurulan Belgeler	62
Tablo 2: 213 Numaralı Defterdeki Belgelerin Müslüman ve Gayrimüslim Oranı	64
Tablo 3: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvurulan Belgelerin Özetleri	66

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvurulan Konuların Oranları	63
Grafik2: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvuran Müslümanların Gayrimüslimlere Oranı	66

EKLER LİSTESİ

EK-1: 220 Numaralı Defterde 748 Numaralı Belge	Ek. s.1
EK-2: 220 Numaralı Defterde 797 Numaralı Belge	Ek. s.3
EK-3: 220 Numaralı Defterde 1154 Numaralı Belge	Ek. s. 4
EK-4: 220 Numaralı Defterde 1156 Numaralı Belge	Ek. s. 8
EK-5: 226 Numaralı Defterde 70 Numaralı Belge	Ek. s. 9
EK-6: 226 Numaralı Defterde 397 Numaralı Belge	Ek. s. 10
EK-7: 211 Numaralı Defterde 772 Numaralı Belge	Ek. s. 11
EK-8: 211 Numaralı Defterde 77 Numaralı Belge	Ek. s. 12

GİRİŞ

Osmanlı mahkemeleri İslamiyet sonrası Türk-İslam adli yapısının gelişmiş bir örneğine benzetilmektedir.¹ Osmanlı hukuk tarihinin klasik dönemdeki yapısının modernleşme dönemine kadar korunmuş olduğu bilinmektedir. Meclis-i şer veya mahfil-i şer olarak adlandırılmış olan bu mahkemeler tek dereceliydi. Yani tek hâkimliydi. Osmanlı mahkemesinde belli bir görev ve yetki alanı mevcuttur. Bu alana girmeyen hukuki bir ihtilaf ise yok gibidir. Ayrıca diğer bütün mahkemelerin sınırlı görev alanları ve yetkileri vardır. Bu mercide yetkili yargı kurumu klasik Osmanlı mahkemesidir. Aynı zamanda bu yargı kurumu hem şer'i hem de örfi hukuku uygulamaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde kadıların yargılama görevleri ve yargılama bölgelerindeki idari ve mali bazı sorumlulukları, tek hâkimli bir şekilde Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Bu döneme kadar bu görevlerini camilerde ya da evlerde yerine getirmişlerdir. Kadılar ceza ve hukuk ayrımı yapmaksızın Hanefî mezhebine uygun bir şekilde sade muhakeme usulüyle yargılama yapmaktaydılar. Bu mahkemeler kendi görev alanında olan konular başta olmak üzere hukuk ve ceza davalarının her çeşidine bakabilmekteydiler.² Şer'iyye sicillerini kullanarak yapılan bir çalışmaya başlamadan önce bu sicil belgeleri hakkında bilgi sahibi olunmasının önemi büyüktür. Çalışmada Şer'iyye sicilleri temel kaynak olarak kullanıldığından dolayı bu konu hakkında kısaca değerlendirme yapmakta fayda vardır.

Şer'iyye sicili adı verilen bu defterler, kadı sicilleri ya da mahkeme kayıtları ifadeleriyle de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu defterler, kadı ya da naibi tarafından tutulmuştur. Bahsedilen defterlerin çeşitli türden belgeleri içerdiği bilinmektedir. Bu kayıtlar, farklı tabakadan halkın hukuki ilişkilerini içermiştir. Osmanlı Devleti'nin toplumsal, ailevi, hukukî ve ekonomik hayatı hakkında birçok bilgiyi barındıran kaynaklardır. Bu münasebetle Şer'iyye sicilleri yerel ve sosyal tarih açısından ve bu alanda çalışma yapanlara yardımcı olma açısından ana kaynak olarak kabul edilmektedir.³

¹ Mehmet Akif Aydın, "Mahkeme", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2003), 27: 341.

² Ahmet Akman, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Usûl Hukukundaki Gelişmeler", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/1 (2019), 438-440.

³ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: 2010), 39: 8-11.

Mahkemede alınan kararlar sicillere yazılırdı. Bu defterlere sadece hukuki anlaşmazlık, uyuşmazlıklar değil aynı zamanda mahkemede düzenlenen belgeler ve gelen emirlere, fermanlara da yer veriliyordu. Bu belgelerin birer nüshası bu defterlere kaydediliyordu. Bu kayıtlar kadılar için önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu kayıtlar sayesinde önemli bilgileri ve uygulamaları öğrenme fırsatını yakalamışlardır. Buradan da anlayabileceğimiz gibi kadılar dönemlerinin sicil kayıtlarını yanlarına almamış, mahallinde bırakmışlardır.⁴

Şer'iyye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin adli yapısında çok önemli bir yere sahiptir. Merkezi bir teşkilat olduğundan merkez- çevre ilişkilerinde sıkı bir dayanışma kurmak için haberleşme, hukuki belgeler ve yazışmalar gibi hususlara dikkat edilmiştir.

Kadılar, hükme bağladıkları konuların kayıtlarını tutardı. Böylece “kadı defteri” dediğimiz gelenek başlamış oldu. Bu kayıtların tutulduğu deftere “mahkeme defteri” veya “şer'iyye sicilleri” adı verilmiştir. Kanunca bu defterlerin tutulması zorunlu kılınmıştır.⁵

Toplum içerisindeki uyuşmazlığı ortadan kaldırmak için bilinen herhangi bir çıkarları olmamasına rağmen tamamıyla sulhu sağlamak için çalışan kişiler anlamına gelen muslihûn'un kimler olduğu ve neler yaptığı araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışma, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Urfa Şer'iyye Sicilleri içerisinde geçen sulh amaçlı devreye girmiş olan muslihûn tavassutu olarak yorumlanan belgelerin analizini içermektedir. Muslihûn'un, Osmanlı Devleti'nde sulh alanında yapılan çalışmalarda yer verilmesi gereken bir kavram olduğu düşünülmektedir. Ayrıca tezin amacı insanlar arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle araları bozulan kişilerin aralarını bulmak ve toplumsal huzur ortamını sağlamak için yapılan bu uygulamanın ve bu kişilerin bilinmesi, öğrenilmesi olmuştur.

Tüm bunların temelinde yapılan uzlaşmanın ispatının değeri olabilmesi için kadıya sunulması ve kadının da bunu kayda geçirmesi gerekmektedir. Uzlaşmaya konu alan davalar (insan yaralama, öldürme, hırsızlık, güveni kötüye kullanma, mala

⁴ Aydın, “Mahkeme”, 341-344.

⁵ Ömer Faruk Teber, Osmanlı Devleti Adli Yapısından Bir Kesit: Şer'iyye Sicilleri, *Erdem Dergisi*, 12/35 (2000): 538.

zarar verme vb.) uzlaştıracının yani muslihûnun tavassutuyla uzlaştırılır ve sonuca bağlanmasıyla bu defterlere kaydedilirdi. Şikâyetçi karşı taraftan uzlaşma bedeli adı altında bir miktar aynı ya da nakdi para almaya razı olur ve böylece uyuşmazlık sonlandırılırdı.⁶

Urfa Şer'iyye Sicilleri 25 defterden oluşmaktadır. Bu defterlere 204 ile 228 arası numaralar verilmiştir. Kronolojik olarak değerlendirildiğinde ise en eski 1039 Hicri tarihli olanı 207 numaralı olup, en geç tarihli olanı ise Hicri 1320–1324 tarihli 215 numaralı olan defterdir. Urfa Şer'iyye Sicilleri tarih aralığı olarak değerlendirildiğinde çalışmanın dönemi ile ilgili toplamda on sekiz defter mevcuttur. Bunlar sırasıyla 208, 209, 210, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227 şeklindedir. Bu defterler tarandığında 209, 212, 213, 223 ve 225. defterin ikinci yarısı eytam sandığı kayıtlarını içermektedir. 224 numaralı defter ise temyiz mahkemesi kayıtlarını içeren bir defterdir. Bu defterler dışındaki defterler ise Osmanlı mahkemelerinde görülen her türlü davanın kaydedildiği defterler olarak bilinmektedir.⁷

Tezin hazırlanması sürecinde kullanılan yöntemlerden birisi genelden özele değerlendirmedir. Muslihûn başlığı altında gerçekleştirilen çalışmada öncelikle Osmanlı Dönemi üzerine bazı önemli hususlar ele alınmıştır. Genel bir kavram olarak değerlendirildikten sonra Urfa ile ilgili bilgilerle devam edilmiştir. Her iki süreçte de değerlendirmeler şer'iyye sicillerindeki belgeler ile desteklenmiştir. Çalışmanın önemli hususlarından biri, belli bir bölgeyi ve dönemi kapsamasına rağmen farklı bölgelerden ve farklı dönemlerden örnekler verilerek desteklenmesi olmuştur. Muslihûn'un kimler olduğuna dair soru işareti olduğu tespit edilmiştir. Bu konunun üzerine giden araştırmacıların çalışmaları tahlil edilmiştir. Ayrıca öne sürülen her düşünce belgeler ile örneklendirilmiştir.

Çalışma, toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Genelden özele gidildiği için öncelikle muslihûnun kim olduğu, Osmanlı Dönemi'ndeki işleyişi ve işlevi, muslihûn'un görevlerinin neler olduğuna dair bilgilendirme yapılmıştır. Ana bölüm olan ikinci bölümde Urfa Şer'iyye Sicilleri'ne dayandırılarak muslihûnun belgelere

⁶ Mustafa Avcı, "Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh (Uzlaştırma)", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25/1, (2017): 66.

⁷ Yasin Taş, Urfa Şer'iyye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Tarih Okulu Dergisi*, 7/18 (Haziran 2014), 461-463.

dayandırılarak incelenmesi ve belgelerin örnekleriyle izah edilmesi sağlanmıştır. Üçüncü bölümde ise muslihûn'un şer'iyye sicillerindeki analizi yapılmıştır.

Birinci bölüm uyuşmazlık çözüm yöntemi olan muslihûnun Osmanlı Devleti'ndeki işlevi, işleyişi ve konumundan bahseden bir bölümdür. Mekânsal ve dönemsel sınırlandırmadan ziyade muslihûn kavramının ve gerçekleştirdiği sulh kavramının tarihçesinden bahsedilmiştir. Tüm bunlar değerlendirilirken şer'iyye sicilleri birincil kaynak olarak kullanılmış ve durumlar belgeler ile örneklendirilmiştir. Muslihûn kavramı ile benzerlik gösteren fakat karıştırılmaması gereken bazı kavramlara dikkat çekilmiştir. Muslihûnun kim olabileceği, hangi özellikleri taşıyıp hangilerini taşımadığı üzerinde de durulmuştur. Muslihûnun görevlerinden bahsedilmiş ve kadı ile arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, mekânsal ve dönemsel sınırlandırma olarak XIX. yüzyılda Urfa Şer'iyye Sicilleri üzerinden değerlendirmeye gidilmiştir. Dönemde Muslihûnun dâhil olduğu konular, kişiler ve davalar ele alınarak değerlendirme yapılmıştır. Muslihûnun dâhil olduğu olaylar; daha çok bedel karşılığında çözüme kavuşan olaylar - tarafların birbirlerine verdiği bedel-i sulh- olduğu için alacak-verecek konusu üzerinde durulup miras, mehir, yaralama ve vakıf ile ilgili sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu konular ile ilgili belgeler incelenmiş ve konu değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde ise muslihûnun şer'iyye sicilleri içerisindeki analizi yapılmıştır. Muslihûna başvuran kişilerin kimler olduğuna, toplumsal statüye göre konumlarının neler olduğuna, 213 numaralı Urfa Şer'iyye Sicili üzerinden yapılan analiz ve değerlendirmeye aynı zamanda bu değerlendirmenin tablolar ile ifade edilmesine yer verilmiştir. 213 Numaralı defterden faydalanmam hususunda defterin transkribini gerçekleştiren Sayın İsmet Küçükaçar ve Abdülbaki Sert'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Danışmanlıklarını yapan Prof. Dr. Abdullah Ekinci ve Prof Dr. Abdulvahap Yıldız hocalarıma müteşekkirim.

Bu çalışmayı ortaya koymamda ve konuyu tespit edip seçmemde bana yardımcı olan ve tezi yazma aşamasında her türlü desteğini benden esirgemeyen tez danışmanın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TÜRKMENOĞLU'na teşekkürlerimi bir borç bilirim. Lisans ve Yüksek lisans sürecinde derslerime giren ve bu günlere

gelmemde katkı sağlayan tüm hocalarıma müteşekkirim. Son olarak her zaman desteklerini esirgemeyen aileme sevgi, saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI TOPLUMUNDA ALTERNATİF UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMİ OLAN MUSLİHUN

Arapça bir kelime olan muslihûn, muslih kelimesinin ek ilavesiyle oluşturulmuştur. Muslihûn olarak kullanımının yanı sıra muslihin olarak da kullanılmıştır. Anlam olarak incelendiğinde ise arabulucu-arabulucular, ıslah eden-ıslah edenler, iyileştiren-iyileştirenler, düzelten- düzeltenler gibi anlamlara geldiği bilinmektedir. Muslih kelimesi tekil olarak kullanıldığında da bu anlamlara gelmektedir.⁸ Tekil olarak kullanılan muslih kelimesinin Arapça olan sulh kelimesinden türemiştir.⁹

1.1. Osmanlı’da Muslihûn (Muslih)

Muslihûn ve muslihin kelimeleri XVI ve XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar olan Kadı sicillerinde sık sık geçmektedir. Bu sicillerde daha çok tercih edilen kelime ise muslihûn olmuştur.¹⁰

Muslihûn kelimesi Kur’an-ı Kerim’de de geçmektedir. Bakara Suresi’nin 11. ayetinde, biz ıslah edicileriz bu nedenle yeryüzünde fesat çıkarmayın anlamına gelen bir ifade geçmektedir.¹¹ Bu ifadeden anlaşılmaktadır ki muslihûn kelimesi dini olarak da değerlendirildiğinde yine ıslah edenler olarak kabul edilmiştir.¹² Yani muslih kelimesi iyileştiren, var olan uyuşmazlığı düzelten anlamlarına gelmektedir. Tüm bu anlamlar değerlendirildiğinde ise genel hatlarıyla barıştan yana olan anlamını çıkarmak mümkündür.¹³

Düzensizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan, bozgunculuğu ve kötülüğü ortadan kaldırmak aynı zamanda bunlara karşı birlik kurmayı amaçlayan, düzen kurmayı hedefleyen muttaki insanları anlattığı ifade edilebilmektedir. Hukuk terimi

⁸ Ferit Devellioğlu, “Muslihûn”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara, Aydın Kitabevi, 2007): 688.

⁹ Ahmet Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu”, *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi*, ed. Fethi Gedikli, (İstanbul: 2016), 21-22.

¹⁰ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 21-22.

¹¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meali*, (Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara: 2008): 2/11

¹² <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/bakara-suresi-2/ayet-11/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1> .Diyanet İşleri Başkanlığı Meali. Erişim 20 Mayıs 2020.

¹³ Mustafa Çağrı, “Salih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (DİA, İstanbul 2009) 36: 31-32.

olarak da değerlendirmek gerekirse sulh yapan, barış sağlayan ve uzlaştıran anlamlarına gelen bir terim olarak kabul görmüştür.¹⁴

Sulh kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında uzlaşma, barış, barıştırma, anlaşma gibi anlamlara ulaşılmaktadır. Toplum arasında meydana gelen anlaşmazlıkların ve çekişmelerin son bulması için yapılan anlaşmayı nitelemektedir. Karşılıklı rıza ve toplumlar arası çekişmeye son verme anlamına gelmektedir. Hukuk kavramı olarak sulh ise görülen bir davanın anlaşmayla sonra ermesi anlamına gelmektedir.¹⁵ Karşılıklı rıza ile uyuşmazlığı gidermek için bir bedel karşılığında davayı sonlandırmak ya da davadan vazgeçmek şeklinde de tanımlanabilir.¹⁶ Bu tanımların ortak bir değerlendirmesi; sulhun, taraflar arasında ortaya çıkan ya da çıkma ihtimali olan bir uyuşmazlığı veya anlaşmazlığı gidermek amacıyla yapılan akittir şeklinde ifade edilebilir.¹⁷

Müslümanlar birbirileri arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmak ve arayı bulmak için ellerinden geleni yapmak ile mükelleftirler. Olay hâkim açısından değerlendirilirse hâkim uzlaşma ihtimali olan konularda hüküm vermek için aceleci davranmamalıdır. İki grubu ya da bireyleri mutlaka önce sulh noktasında buluşturmayı ve olayı bu şekilde çözmeyi amaçlamalıdır. Ama sulh için ne yönde bir karar alınacağı belli olmadan yapılmasına dikkat edilmelidir. Hüküm verilene kadar taraflar sulh ile bu davayı sonuçlandırabilirlerdi. Sulh kavramının af ile karıştırılmaması gerekmektedir. Af tek taraflıdır sulh ise iki tarafın rızası ile gerçekleşir.

Sulh kavramının üç çeşit olduğu ve bu ayrımın işlevlerine göre yapıldığı bilinmektedir. Bunlar; *ikrar yolu ile sulh*, *inkâr yolu ile sulh*, *sükût yolu ile sulh* olmak üzere üç grupta incelenebilir. Eğer kişi suçlamaların doğruluğunu kabul ederse ikrar yolu ile sulh, suçlamaları inkâr edip farklı sebeplerden dolayı sulhu kabul ederse inkâr yolu ile sulh, suçlamalar karşısında sessiz kalırsa, kendisine sulh

¹⁴ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 15.

¹⁵ Fahrettin Atar, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları,2009), 37: 481-485.

¹⁶ Yüksel Salman, “İslam Ceza Hukukunda Af“, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, 34-37.

¹⁷ Hasan Ellek, “İslam Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşması”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/3 (2013): 193-194.

namına bir yükümlülük teklif edildiğinde itiraz etmemek suretiyle kabul eder ise sükût yolu ile sulh yapılmış olur.

Zaman, mekân ve taraflar açısından bir sınıflandırma yapılacak olursa Osmanlı mahkemelerinde üç tür sulhun de varlığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki Kadı'nın arabuluculuk yapması yani bir arabulucu gibi hareket etmesidir. Karar verme yetkisini bir kenara bırakıp tarafları karşılıklı olarak uzlaştırma yoluna gitmesi söz konusudur. Bir diğer sulh çeşidi ise tarafların kendilerinin mahkemeye başvurmadan çözdüğü ve kayıtlarının mahkemeye daha sonra geçirildiği sulh şeklidir. Üçüncü sulh şekli ise yine kendi aralarında yaptıkları fakat kayıtlarının tutulmadığı sulh olarak ifade edilebilir.¹⁸

Muslihûn kavramı ile benzerlik gösteren fakat karıştırılmaması gereken iki kavrama dikkat edilmelidir. Bunlardan birisi *tahkim* diğeri ise *muhakemedir*. Tahkim, sözlük anlamına bakıldığında bir konuda hüküm ve karar verme yetkisini bir kişiye bırakmak anlamına gelmektedir. Tarafların bir davayı çözüme kavuşturması için üçüncü kişiye ya da hakem tayin ederek bir sözleşme yapmasına tahkim denilmektedir.¹⁹ Yani tahkim İslam hukukuna göre ihtilaf ve uyuşmazlık yaşayan tarafları, uyuşmazlıklarını çözmek için rızaları doğrultusunda hususi olarak kazai yetkileri olmayan üçüncü kişileri hakem olarak tayin ederler ve bir sözleşme yaparlar.²⁰

Yani taraflar arasında meydana gelen ya da gelecek olan bir anlaşmazlığın veya anlaşmazlıkların kanun hükmünce devletin yargısına başvurmadan taraflarca çözülmesidir. Bu uzlaşma sürecini gerçekleştiren kişiler kanunla doğrudan seçilmiş olabilmekteydi. Diğer bir yandan tarafların kanunun seçmiş olduğu kişiler olması da kayıtlarda belirtilmektedir.²¹

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'de de tahkim kavramına yer verilmiştir. Hatta 1790. maddesinde bu kavramın tanımına yer verildiği bilinmektedir. İlerleyen zamanlarda bu kavramın hükümleri ile de karşılaşılmaktadır. Mecelle 'ye göre

¹⁸ Avcı, "Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh, 11-71.

¹⁹ Mustafa Yıldırım, "Tahkim", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 39: 411-413.

²⁰ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 35-36.

²¹ Muharrem Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 3.bs. (Danışman Yayınları, 1999), 89.

tahkim, malla ilgili davalarda kendini göstermektedir. İslam hukukunda da tahkim meşru kılınmıştır.²²

Hakemin verdiği karar yalnızca tarafları bağlamıştır. Bu kararlarda tarafların tahkime götürmüş oldukları uyuşmazlıklar için geçerli olmuştur. Yani buradan şu çıkarılabilir: Tahkime götürülmemiş olan diğer uyuşmazlıkları ilgilendiren ya da üçüncü kişileri ilgilendiren bir durum yoktur. Taraflar kendilerine birden fazla hakem de seçebilirler.

Hakem tayin edilirken tarafların rızalarının alınması önemli bir husustur. Hakem aldığı kararı temyize götürür. Eğer usul bakımından herhangi bir sorun yok ise hâkim onaylar. Eğer usule uygunluk yok ise hâkim bu kararı bozabilirdi.²³

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile birlikte çıkarılan yasal düzenlemelerde tahkim ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Mecelle ile 1879 tarihli yargılama usul hukukunda tahkim ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.²⁴ Mecelle'nin 1842. maddesine göre hakemin vereceği karar sadece o olayı bağlayıcı niteliktedir. Olayın yanı sıra o olayla ilgili olan ve kendisini hakem tayin eden kişileri ilgilendiren bir karardır. Bu karar sadece tarafları bağlar.²⁵

Muslihûn ile hakem arasında benzerlikler söz konusudur. İkisinin de uyuşmazlık çözümü ile ilgilendiği bilinmektedir. Tahkim olabilecek konular ile muslihûnun çözeceği konular aynı ya da benzerdir. Farkları ise tahkimde uyuşmazlığı çözecek olan hakemdir. Yani tarafların iradesi yerine hakemin takdiri uyuşmazlığı sonuca ulaştırmaktaydı. Arabuluculukta ise karar tarafların takdirinde olmaktadır. Diğer bir fark ise hakemin belli statüye sahip olup belirli niteliklere sahip olması gerektiği idi. Muslihûnda ise böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.²⁶

²² Ensari Yücel, "İslam Hukukunda Tahkim ve Katılım Bankalarında Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü", *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3/2(2017): 150.

²³Yücel, "İslam Hukukunda Tahkim ve Katılım Bankalarında Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü", 150-151.

²⁴ Mehmet Nar, "Tahkimin Kamu Hizmetlerine Uygulanma Sorunsalı ve Sonuçları", *TBB Dergisi*, (2012/103): 115.

²⁵ Ahmet Akgündüz, "Hakem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları: İstanbul, 1997) 15: 171-173.

²⁶ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 36-37.

Tahkim, sulhun görüldüğü alanlarda uygulanabilirdi. Aslında tahkim bir çeşit sulhtur. O halde sulhun geçerli olmadığı yerlerde de tahkim söz konusu olamazdı.²⁷

Muhakeme ise iki tarafın aralarındaki anlaşmazlığın delillere dayandırılıp ispatlanması, belli başlı niteliklere sahip hâkim tarafından da çözülmesi işlevidir.²⁸ Muhakeme İslam'ın ilk devirlerinde tahkim usulüne yakındı. Davacı iddiası ve delilleri ile birlikte mahkemeye başvurur ve Kadı'nın huzuruna çıkardı. Kadı da delilleri inceleyip bir karara gider ve hüküm verirdi. Osmanlı Devleti'nde muhakeme usulü İslam Devletleri'ne göre gelişme göstermiştir.²⁹

Bazı davalar, mahkemeler tarafından sonuçlanmadan ya da hiç mahkemeye başvurmadan muslihûn tarafından sulha çevrilmiştir. Bu bilgilere bugün ulaşma hususunda şer'iyye sicilleri birincil kaynaklar olarak ifade edilebilir. Muslihûn uyuşmazlıkların çözümü için devreye girer ve bu durum mahkemelere bildirilir. Mahkeme de bu sulhu kaydederdi.

Osmanlı Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde muslihûn ile hemen hemen her bölge ve dönemde karşılaşmak mümkündür.³⁰ Osmanlı Devleti Şer'iyye Sicilleri'nde sulh akitleri oldukça fazladır. Sulh akitleri genellikle alacak-verecek davalarında, miras davalarında görülürken yaralama ve öldürme davaları ile mehir davalarında da uygulandığı bilinmektedir.³¹ Osmanlı hukuk sistemi içerisinde sıklıkla karşılaşılan sulh kavramı daha sonra Mecelle ile kanunlaştırılmıştır.³²

Osmanlı Şer'iyye sicillerinden sulh örneklerine ulaşmak mümkündür. Örneğin: Esnaftan vergi toplamak için görevli olan Mehmet'in cebinden 76 kuruş verdiği ve bunu esnaftan geri istediği ifade edilmektedir. Esnaftan bu masrafını karşılamalarını isteyen Mehmet, esnaf tarafından hoş karşılanmaz ve reddedilir. Bu esnada devreye muslihûn girer ve aracılar yardımıyla yani arabuluculuk ile taraflar

²⁷ Yusuf Şen, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/22(2012/2): 108.

²⁸ Kılınç, “Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 32.

²⁹ Şen, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, 109,110.

³⁰ Kılınç, “Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 32.

³¹ Nasî Aslan, “ İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi”, *Kur'an'da Evrensel Hoşgörü*, (Ankara: Nesil Basım,1997), 263.

³² Adem Yıldırım, “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 23, (2014): 255.

30 kuruşa anlaşılır. Yaptıkları bu sulh, kendi aralarında anlaşıp mahkemeye bildirme şeklindeki sulh olarak kabul edilebilir.³³

Osmanlı toplumunda sulh ile çözüme kavuşan anlaşmazlıklar mahkeme kayıtlarına geçirilirken ileride çıkabilecek herhangi bir sorunda tarafların dinleneceğine dair bazı kalıpların olduğu dikkat çekmektedir. Bu kalıplardan biri ...”*ba’de’l-yevm tarafimdandan dava ve niza sudur ve zuhür iderse lede’l-hükkami’l-kiram mesmu’a ve makbule olmasın...*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade dava ile ilgili ileride doğabilecek herhangi bir problemin önünü kapatmak için kullanılmaktaydı. Böylece anlaşmazlığın tekrar zuhur etmesinin önüne geçilmek amaçlanmış olmaktadır.³⁴

1.2. Osmanlı’da Muslihûn’un Kimliği

Sulh sağlamak amacı ile bazı uzlaşma türlerine başvurulmuştur. Bu uzlaşma türlerinden birisi de muslihûn aracılığıyla sulhun sağlanmasıdır. Arabulucu niteliğinde değerlendirilen bu kişiler sulh ve uzlaşma sağlayanlar olarak bilinmektedir. Bu başlık altında konuyu şöyle bir soru ile değerlendirmek uygun olacaktır. Muslihûn olmanın belli bir şartı var mıdır? Bu sorunun cevabında şer’iyye sicillerinin incelenmesi ve genel bir değerlendirmeye varılması uygun olmuştur. Şer’iyye sicillerindeki kayıtlar incelendiğinde sulhun belli bir grup işi olmadığı anlaşılmaktadır. Aralarında anlaşmazlık çıkan tarafların arasını bulmak ve bu uyuşmazlığı ortadan kaldırmak için devreye giren kişiler yani muslihûn, tarafların akrabası, arkadaşı, komşusu olabilmekteydi.³⁵

Leslie Peirce, eserinde muslihûn kavramına yer vermiştir. Toplumun araya girmesiyle çözümlenen davalardan bahsederken arabuluculuk yapan, barışı sağlayan kişiler olarak tanımladığı muslihûnun mahkeme kayıtlarında sıkça geçtiğini belirtmiştir. Bu yola tarafların başvurduğunu, eğer arabulucu ile çözülebilecek bir dava ise tarafların bu yolu tercih ettiğini belirtmiştir. Mahkeme kayıtlarında arabulucuların kimler olduğu hususunda bilgi geçmediğini fakat onların sağduyulu

³³ Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17.Yüzyıl İstanbul’da Sosyo-Ekonomik Yaşam*, (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları),1: 335,336. (169 - 1689 (1100) Galata 145: 82a/1 Tescil işlemi)

³⁴ Nasi Aslan, “ *İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi*”, 262.

³⁵ Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *Otam Dergisi*, (Ankara 2006), 20: 105-115.

kişiler olması gerektiğini belirtmiştir. Kadıların arabulucuları desteklediğini ve bu desteklemeyi çok mantıklı bulduğunu dile getirmiştir. Stratejik olarak kaçınılmaz bir yöntem olarak belirttiği bu müesseseyi çözüm yöntemi olarak kullanmanın öneminden bahsetmiştir.³⁶

Zeynep Dörtok Abacı'nın çalışması incelendiğinde farklı bir görüş ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Kendisi incelediği bir belgeden yola çıkarak muslihûnun belge sonunda geçen şahitlerden olabileceğini öne sürmüştür. Daha önce yapılan sulhun mahkemeye intikal etmesiyle davaya getiren kişileri karşılaştırıp şahit olarak adı geçmeyen fakat davada adı geçen iki kişinin muslihûn olabilme ihtimalini ortaya koymuştur.³⁷

Işık Tamdoğan ise tarafların mahkemeye gelmeden önceki süreçlerde aralarında sulh gerçekleştiğini ve bu sulhun bir belgeye dayandırıldığını fark eden kadı, taraflardan şahit istediğinde tarafların getirdiği şahitlerin muslihûn olması ihtimali üzerinde durmuştur.³⁸ Ayrıca Tamdoğan bu kişilerin unvanlarını dikkate alarak farklı bir yorum daha dile getirmiştir. Metinlerde geçen bazı unvanlar bu kişilerin rastgele seçilmediklerini tam aksine bu kişilerin bölgenin ileri gelenlerinden olduklarını ifade etmektedir. Bu unvanlar *Seyyid* ve *Hac* veya *Hacı* gibi dini unvanların yanı sıra *Ağa* gibi askeri unvanlar da olabilmekteydi.³⁹

Ahmet Kılınç, mahkemeye gelen şahitlerin Muslihûn olabilmesi konusuna katılmaktadır. Fakat bu kişilerin Kadı'nın gözünde şahitlik yönlerinin önemli olduğunu, arabulucu olarak değil tanık olarak önemli olduklarını vurgulamıştır.⁴⁰ İncelenen bazı belgelerde muslihûnun Müslüman olması gerekliliği ağır basmaktadır. Bu yargı belgelerde geçen bazı kalıplardan anlaşılmaktadır. Örneğin: “*müslihun-ı müslümun beyinlerine tavassut idüb*” kalıbı bu tezi onaylamaktadır. Bu kişilerin kadı gibi bölgenin ileri gelenlerinden olmaları da gerekmezdi.⁴¹

Anlaşıldığı üzere muslihûnun kimler olduğuna dair net bir bilgi olmamasına

³⁶ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları*, 1. bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2005), 159-160.

³⁷ Abacı, “Bir Sorun Çözme yöntemi olarak sulh”, s. 109-110

³⁸ Işık Tamdoğan, Işık Tamdoğan, “Sulh” and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, 15(2008): 76-77.

³⁹ Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century”, 77-78.

⁴⁰ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 67-68.

⁴¹ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 37.

rağmen üzerinde yapılan çalışmalarda farklı ve birbirine benzer tezler ortaya atılmıştır. Bu kavramın varlığını kanıtlayan şer'îye sicilleri üzerinden Urfa'ya ait belgeler üzerinde yapılan araştırmalarda da sicillerdeki muslihûn belgelerinde muslihûnun kim olduğuna dair ayrıntılı bir bilginin geçmediği anlaşılmaktadır. Çoğu belgede yalnızca muslihûnun devreye girdiği bazı kalıp ifadeler ile belirtilmiştir.

Belgelerde geçen bu ifadeler incelendiğinde “*muslihûn*⁴²”, “*muslihûn tavassut idüp*⁴³”, “*bizi ıslah eylediler*”, “*muslihûn tavassutu ile ferağ ve terk-i da'va edip*⁴⁴”, “*muslihûn tavassut idüp mezbur an-inkâr*”⁴⁵ gibi kalıplaşmış ifadeler ile karşılaşılmaktadır. Bu durumdan çıkarılabilecek yargı ise mahkeme kayıtlarını tutan kadı ya da yardımcı kayıt tutucuları tarafından önemli olanın muslihûnun işlevi olmasıdır. Yani muslihûnun kim olduğundan daha çok icraatı onlar için önem arz etmiştir.

Muslihûn, farklı sicillerde ve farklı dönemlerde incelendiğinde de aynı durum ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Örneğin: İstanbul sicil kayıtlarından XVII. yüzyıla ait bir belgede muslihûn tavassutuna şahit olunmaktadır. Bu belgenin içeriği incelendiğinde Ekmekçiler zümresine mensup olan Yani, Nikola ile mahkemeye başvurmuştur. Yani, Nikola'nın Kasımpaşa'da yer alan Yahya Kethüda Vakfı'na ait olan dükkânını kiralamış olduğunu ve bu işlem için 35.000 akçe ödediğini ve Nikola'dan devraldığını bildirir. 10.700 akçesini ödemiş olduğunu söyler. Lakin bu devir işleminden mütevellinin haberi ve izni olmadığı için devir işleminin iptal edilmiş olmasına şahit olunmaktadır. Bu nedenle Yani, parasını geri ister. Fakat Nikola ile aralarında bir anlaşmazlık çıkar. Tam da burada devreye aracılar girer. Bu aracılar ele alınan muslihûn yani arabuluculardır. Aracılar yardımı ile 7300 akçe üzerine sulh gerçekleşir. Bu sulh mahkemeye bildirilir. Mahkeme ise bu işlemi sicile kaydeder. Ancak incelenen belgede muslihûnun kim olduğuna dair herhangi bir bilginin olmadığı da anlaşılmaktadır.⁴⁶

⁴² Ali Akyıldız, vd., *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları*, İslam Araştırmaları Merkezi, (İstanbul 2007): 76.

⁴³ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında*, 509.

⁴⁴ Nuri Taşkın, *88 Numaralı Üsküdar Şer'îye Sicili*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, 4.

⁴⁵ Taşkın, *88 Numaralı Üsküdar Şer'îye Sicili*, 76.

⁴⁶ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında*, 188-189.

Belgeden anlaşıldığı gibi bir adet dükkân devir tesliminde yaşanan uyuşmazlığın sulh yoluyla çözülmesi hususunda muslihûn tavassutuna başvurulmuştur. Muslihûnun devreye girmesi ile olayın çözüme kavuşması sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde günümüzdeki arabulucuların karşılığı olan muslih ya da çoğulu olan muslihûn terimlerinin kullanıldığı bu belgede geçen “*beynimize muslihûn tavassut idüp*” kalıpları taraflar arasında sulhun yapılmasında muslihûnun öncül rol oynadığını açık bir şekilde ifade etmiştir.

XVII. yüzyılda Hasköy Şer'iyye Sicilleri'nde cinayet davasının geçtiği bir belgede Davacı Dimo'nun talebi geçmektedir. Dimo ismi gayrimüslim ismidir. Dolayısıyla bu belgeden çıkarılacak yargı Osmanlı Devleti toplum yapısında yalnızca Müslümanlar bu yola başvurmamıştır. Gayrimüslimlerin de bu yol ile sorun çözdüğü ya da sorunun çözümü için bu yola başvurduğu görülmektedir.⁴⁷ XIX. yüzyılın son çeyreğinde Urfa Şer'iyye Sicilleri'nde yapılan incelemelerde gayrimüslimlerin muslihûn tavassutuna başvurduklarına dair belgelere sıklıkla rastlanmaktadır. Aynı şekilde XVII. yüzyılda da bu görülmektedir.

Yukarıda yer verilen belgede (*Hasköy Şer'iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü*) muslihûn konumunda olan kişinin meyhane işlettiği ifade edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Osmanlı Devleti'nde sulh gerçekleştirmek için arabuluculuk yapan muslihûn'un kimler olduğu belli kurallara tabii tutulmamaktadır. Dolayısıyla belli kişiler arasında da sınırlandırılmamış olması büyük olasılıktır. Çünkü incelenen bu belgede toplum tarafından çokta makbul sayılmayan mesleklerden olan meyhaneci dahi muslihûn olup sulh sağlamıştır.⁴⁸

Çalışma, genel hatları itibari ile XIX. yüzyılın son çeyreğini içermesine rağmen dönemsel olarak farklı bir yüzyıldan belge kullanılıp muslihûnun farklı yüzyıllardaki belgeler içerisinde de geçtiği ifade edilmek istenmiştir. Yukarıda yer verilen belgede de XVII. yüzyılda bir sulh örneği verilmiştir. Bu belgede Hasköy Şer'iyye Sicilleri'nde geçen bir cinayet öyküsünden bahsedilmiştir. Bu belge tezi desteklemektedir.

⁴⁷ Avcı, “Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh”, 25-29.

⁴⁸ Avcı, “Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh”, 27.

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomidir. Bu bağlamda kişiler kendilerini ifade ederken bazı unsurları kullanırlardı. Bunlar bu unsurları kullanırken üye oldukları loncaları ve mahallelerini göz ardı etmemektedirler. Tarafların birinin kadın olması durumunda mutlaka eşleri ya da babaları yani erkeklerle olan bağlantıları vurgulanırdı. Yani erkekler meslekleri ile bilinirken kadınlar ise eşleri ya da babaları ile bilinirdi. Bunun en önemli sebeplerinden biri kadınların bir mesleği olmamasıydı. Mesleği olan kadınlar yalnızca meslekleri ile kayıtlara geçmiştir. Kadınların geliri var ise deftere kaydedilirdi. Mesleği yoksa kayıtlarda pekte isimleri geçmemektedir. Belirttiğimiz gibi geçse de erkeklerle bağlantılı olarak geçmekteydi. Erkeklerin ise gelirleri olsa da olmasa da kayıtlarda isimleri geçmektedir. Dolayısıyla arabuluculuk kavramının Osmanlı'daki karşılığı olan muslihûnu bu çerçevede aramak doğru bir adım olurdu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin hukuk sürecinde muslihûnun bir kişi ya da birden fazla kişiden oluştuğu bilinmektedir.⁴⁹

1.3. Muslihûnun Olaya Dâhil Olması

Şer'iyeye sicillerinden yola çıkarak muslihûn tavassutuna ne zaman başvurulacağı hususunda bazı bilgiler edinilebilir. Muslihûna ne zaman başvurulacağı hususunda genel olarak kabul edilen görüş üç aşamada incelenmiştir.⁵⁰ Tarafların aralarında çıkan uyuşmazlık nedeni ile muslihûna başvurabildikleri ele alındıktan sonra şimdi de bu başvuruların ne aralıklarla yapıldığı ele alınmaktadır. Muslihûnun Osmanlı hukukunda önemli bir yeri olduğunu ve mahallenin ileri gelenlerinin uyuşmazlıkla ilgilenip sulh için uğraştıkları bir serüven olduğu da bilinmektedir. Bu konu ele alınırken akla gelen ilk soru kadıya başvurmadan önce mi yoksa sonra mı muslihûna başvurulduğu olmaktadır.⁵¹ Bu süreçler ilk olarak mahkeme kayıtlarında en çok karşılaşılan şekli ve mahkeme sonrası muslihûn tavassutunun incelenmesi, bu alanda incelenen unsur uyuşmazlık ya da anlaşmazlığın kadı huzurunda dava olarak açılması ancak davanın muslihûn kanalıyla çözüme kavuşmasıdır. Bu aşamadaki örneklerle yine sicil kayıtlarından ulaşmak mümkündür. Öncelikle kadı huzurunda görüşülen bir davanın daha sonra muslihûn yolu ile

⁴⁹ Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh, 105-115.

⁵⁰ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 61-63.

⁵¹ Hadi Sofuoğlu, *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer'iyeye Sicilleri (1625-1650)*, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 79.

çözüldüğü bilinmektedir.⁵² İncelenen belgelerde daha çok bu şekli ile karşılaşılmıştır. Yani tarafların uyuşmazlıkları önce mahkemeye intikal edip sonra muslihûn tavassutuyla çözüme kavuşmuş ve mahkemeye kaydettirmiştir.

Bir uyuşmazlığın önce mahkemeye başvurulmasıyla Kadı'nın şahit yetersizliği ya da ispat yetersizliği nedeniyle bu davayı sonuçlandıramaması söz konusu olabilir. Daha sonra muslihûnun devreye girmesiyle birlikte olayın tekrar gündeme gelmesi ise sicil kayıtlarında karşılaşılan bir durumdur. Yani kadıya başvurulmadan önce dava, muslihûnun devreye girmesiyle de sonuca bağlanabilir.

Örneğin İstanbul'da gerçekleşen ve 1696 yılına tekabül eden bir vakanın şer'iyye siciline kaydedilmesi bu yöntemi destekler niteliktedir. Bir mahkeme kaydında Portekizli Yahudi İsak ve onun ortağı olan 1. Abraham (müstemen) yani bir yabancı, İzak'ın vekili Fransız Koço Eyüp'e bağlı Keçeci Mahallesi sakinlerinden olan İsak ve 2. Abraham adlı iki Yahudi ortak ile beraber mahkemeye başvururlar. Vekil olan Koço, müvekkillerinin ortaklarından kumaş türü ürünlerin satışından 6225 kuruş alacakları olduğunu kaydederek bu borç için ortakların birbirlerine kefil olduklarını dile getirir. Borçlu olan ortaklardan 2. Abraham, Hresa adındaki Yahudi ile Hasan Paşa Vakfı'ndaki kiralamış oldukları Yahudi hane hisselerini, borçlarının 800 kuruşu karşılığında devrettikleri tespit edilmiştir. Alacaklıların vekili olan Koço, geri kalan 5425 kuruş için dava açmıştır. Fakat belgede dava sonuçsuz kalmış görünmektedir. Vekil Koço, sonra aracılardan yani muslihûnun devreye girmesi ile borçları karşılığında değerli eşya ve kumaşlar alarak sulh yaptıklarını söyler. Diğer borçlular da Koço'nun ifadesini doğrular ve sulh işlemi mahkeme tarafından sicile kaydedilir.⁵³

Bu belgeden anlaşıldığı gibi önce mahkemeye intikal eden dava sonuçsuz kalınca muslihûnun aracılığı ile çözüme kavuşur. *"Abraham'ın zimmetlerini ibra-i 'amm-ı katı'ü'n niza'la ibra ve iskat eyledim min ba'd mezburan ile vechen mine'lvücuha da'va ve niza'ım kalmadı didikde"* belgenin bu kısmından muslihûn kanalının devreye girdiği uyuşmazlıklarda sözlü usulün yeterli olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda bu vaka, uyuşmazlığın kadı huzuruna gitmeden önce muslihûna başvurulduğunu ve çözümlendiğini de ifade eder. Muslihûn ile sonuçlanan vakanın

⁵² Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 61-63.

⁵³ Kuran, *"Mahkeme Kayıtları Işığında"*, 894-896.

belgelenmesi örneklerinin yanı sıra bunun sözlü olarak da dile getirildiği bilinmektedir. Bu belgelerde geçen “*didikte*” ve “*işittikleri*” kelimelerinden anlaşılmaktadır.⁵⁴

Yine incelenen başka bir belgede 1612 yılında Osmanlı İstanbul’una ait bir belgede bir alacak verecek münasebetinde- Andriy, Salti köyüne vekil tayin edilen Yorgi ile mahkemeye gelirler. Sözde Yorgi kendisinden dokuz yıl boyunca örfi vergilerden ve cizye vergisinden birikmiş borcu olduğunu, bu borcun 3000 akçe olduğunu ve borcu talep ettiğini söyler. Sonra aracılar yani muslihûn devreye girer ve alacak verecek davası arabulucunun sulhu ile 2000 akçeye çözülür. Andriye bu sulhu mahkemeye bildirir. Mahkeme de bunu sicile kaydeder.⁵⁵

Belgeden anlaşılan aralarında uyuşmazlığın çıkmasının sebebi alacak verecek meselesidir. Bu durum onları mahkemeye kadar sürükler. Fakat devreye muslihûnun yani arabulucunun girmesi ile taraf bedel-i sulh ödemeyi kabul eder. Burada bağlayıcı olan unsur ise iddianın ispatlanması noktasında daha fazla para ödemesi gerekebilir veyahut *örf-i maruf’a* tabi tutulmaktan korkuyor olabilir.⁵⁶

Aynı süreç Urfa Şer’iyye Sicilleri’nden bir belge ile değerlendirilecek olunursa Urfa’nın Hüseyin Paşa Mahallesi sakinlerinden Hacı Abdurrahman ile Saracade Abdurrahman arasında geçen alacak-verecek davasına bağlı uyuşmazlığın önce mahkemeye intikal etmesi daha sonra da muslihûn tavassutuyla çözüme kavuşması söz konusu olmuştur. Hacı Abdurrahman, babasına ait bir bab odanın olduğunu ve bu odanın Saracade Abdurrahman’ın babası Mahmud Efendiye komşu olduğunu, Saracade’nin ise bu odanın zamanında babası tarafından Hacı Abdurrahman’nın babasından satın alındığını mahkemede ispat etmiştir. Hacı Abdurrahman, bu odanın Saracade Abdurrahman’a miras kaldığını yine kabullenemeyince bir kez daha uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Bu defa devreye muslihûn tavassutu girmiştir. Böylece muslihûnun devreye girmesiyle Saracade Abdullah Efendi 300 kuruş bedel-i sulh vermek suretiyle bu davadan fariğ etmiştir. Hacı Abdurrahman 300 kuruş karşılığında davasından ve odadan fariğ etmiştir. Bu da kayıtlara karşılıklı sulh davası olarak geçmiştir. Önce mahkemeye giden olayın

⁵⁴ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 64-65.

⁵⁵ Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında*, 509.

⁵⁶ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 41.

tekrar gündeme gelmesi ve sulhun sağlanamaması daha sonra aynı uyuşmazlığın muslihûn tavassutuyla çözüme kavuşması bu başlık altında incelenecek bir belge olarak tercih edilmiştir. Anlaşıldığı gibi bu tarz belgelerle farklı dönemlerde ve farklı bölgelerde karşılaşmak mümkün olmuştur. Muslihûn tavassutu ile hemen hemen her bölgede karşılaşıldığı gibi önce mahkemeye giden bir davanın daha sonra muslihûn tavassutuyla hallolması hususundaki belgeler ile de karşılaşılmaktadır.⁵⁷

Mahkeme sonrası muslihûn tavassutuna başvurulduğu gibi öncesinde de başvurulması söz konusu olmuştur. Bu aşamada muslihûna başvuru yapılması hususunun ilk olarak henüz mahkemeye başvurulmadan yapıldığı da ele alınmalıdır. Yani muslihûna ne zaman başvurulur sorusunun ilk cevabı “olay, mahkemeye intikal etmeden önce” ifadesi olabilir. Böylece uyuşmazlık konusu hiç kadı karşısına çıkmadan da muslihûn tarafından çözümlenebilirdi. Eğer taraflardan biri bu çözümü garanti altına almak isterse bu sulh, kadıya bildirilir ve olay sicile kaydedtirilirdi.⁵⁸

İlk görüş kadıya başvurmadan önce muslihûn yolu ile uzlaşmanın yani sulhun sağlanmasıydı. Bu tür vakaları tespit etmek zordur. Çünkü bunların hepsi sicile kaydedilmemektedir.⁵⁹ Bir diğer usul muslihûn’un kararı kadı huzurunda görmesiydi. Bu davada ise dikkat edilecek unsur olayın kadı huzuruna gelmeden önce muslihûn kaydının olup olmaması olur. Eğer varsa bu kaydın kadı huzuruna getirilmesi uygun olur. Bunun sebebi iki şekilde değerlendirilebilir. Ya alınan karar kadıya bildirilir ve sicile kaydedtirilir. Ya da alınan kararın uygulanmaması veya ihlali noktasında yaşanan herhangi bir sorun yaşanmış ise belge kontrolü gerekebilirdi.⁶⁰

Muslihûn yargıyı kolaylaştırıcı bir süreç gerçekleştirdiği için Kadı’nın bu aşamada muslihûna sıcak baktığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu tarz davalarda muslihûnun mahkemeye de dâhil olduğu bilinmektedir.

1.4. Osmanlı’da Muslihûnun Görevleri

Muslihûn kelime anlamı barışı sağlayan kişiler ya da uyuşmazlığı çözüp sorunu düzelten kişiler olarak ifade edilir. Bu da şu çıkarımın yapılmasına yol açar;

⁵⁷ Zafer Benzer, *222 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (H. 1308 - 1309 / M. 1891 - 1892) (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 82-83.

⁵⁸ Hadi Sofuoğlu, *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer’iyye Sicilleri*, 79.

⁵⁹ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 61-63.

⁶⁰ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 61-63.

muslihûnun devreye girdiği davalarda mutlak suretle bir sorun vardır. Muslihûn bu sorunu ya barışçıl yollar ile çözer ya da barışa yönelmelerini sağlardı. Bu nedenle muslihûn kavramının hukuki boyutu göz ardı edilmemelidir. Uyuşmazlıkların çözümünde yer aldıkları için hukuki bir nitelik taşıdığı bilinmektedir.⁶¹

Osmanlı Devleti toplum yapısında uyuşmazlık yaşayan tarafların orta yolu bulmaları noktasında devreye giren ve aralarını düzelterek onları barıştıran kişi ya da kişiler yani muslihûn, zaman zaman mahkemeye intikal eden uyuşmazlıklar hususunda da devreye girmiştir. Buradaki amacı ise tarafları davadan caydırmak olmakla birlikte sulhu sağlamayı amaçlamak olmuştur. Muslihûn, iyi ahlaklı olan kişilerden oluşurdu. En azından öyle olması tercih edilirdi. Bu şekilde hem yargının iyileşmesine katkı sağlarlar hem de toplumun barışını, huzurunu sağlaması noktasında etkili oldukları bilinmektedir. Bu kurum, gönüllülüğü esas almıştır. Kendilerinin eğitimcilik, örnek şahsiyet, güvenilirlik ve saygınlık gibi ahlaki kişisel özellikleri bulundurması tercih konusudur.⁶²

Muslihûn, bir uyuşmazlığı sulha çevirdi ise sonrasında tarafların yerine getirmeleri gereken bazı hususlar vardır. Eğer taraflardan biri dâhil bu hususu yerine getirmez ise kadıya başvurma hakları mevcuttur. Kadı ise bu durumla karşılaştığında sulh akdinin yapıp yapılmadığını ispat etmek için şahit talep ederdi. İşte tam da bu noktada o akdin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair temel bilginin sahibi muslihûndur. Bu nedenle eğer kadı, akdin yapıp yapılmadığını kesinleştirmek için bir şahit çağırıyor ise o kişilerin muslihûn olma olasılığı çok yüksektir.⁶³ Zaten bir sicilde muslihûn kavramı ile karşılaşılır ise o artık şahit durumunda da değerlendirilebilir.

Arbuluculuk yöntemi bir uyuşmazlık, anlaşmazlık çözüm yöntemi olarak kullanılmaktaydı. Bu sistemin çok eski zamanlardan beri kullanıldığı bilinmektedir. Tarihçesi incelendiğinde bu yöntemin eskiçağlara kadar gittiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde bu yöntem alternatif olarak ele alınmaktayken bazı kültürlerde bu yöntem temel uyuşmazlık yöntemi olarak da kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde bu sistemin faaliyetleri ulemanın faaliyetleri ile benzetilmektedir. Yani

⁶¹ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 22-23.

⁶² Şuayip Özdemir, “Kur’an’da Islah Kavramına Eğitim Açısından Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergisi*, 39/2(Nisan, Mayıs, Haziran 2003): 111-112.

⁶³ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 66-67.

aslında bu sistemin Anadolu kültürüne pek de yabancı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu sistemi ele alırken yeni bir uygulama olarak değil kökeninin çok uzun dönemlere dayandığı bilinci ile hareket edilmelidir.⁶⁴

Sicil kayıtları incelendiğinde muslihûnun tavassutu kul hakkı ile ilgili konularda ihlaline kesinlikle izin vermeden devreye girmektedir. Bunun yanında işçi ile işveren arasındaki problemlerin çözümünde de sıklıkla görülmektedir. Aile içi uyuşmazlıklarda da sıklıkla başvurulmuş bir yöntemdir. Özellikle çiftler arasındaki anlaşmazlıklarda da görülmektedir. Yine devletlerarasındaki uyuşmazlık konularında da uygulama alanı bulmuştur. Devletlerarası hukuk ve ceza hukuku gibi konularda muslihûn tavassutu ile karşılaşmaktadır.⁶⁵

Aile içerisinde özellikle miras konularında tereke paylaşımından dolayı anlaşmazlıklar ile çok sık karşılaşmaktadır. Bu hususta aile içi uyuşmazlıkların kendi aralarında ya da muslihûn tavassutu ile hallolması yollarına başvurulmaktaydı. Örneğin Trabzon sicillerinde yer alan bir miras uyuşmazlığı ele alınacak olunursa Trabzon eyaletinin Elegü kazasına tabi İniş karyesi sakinlerinden Ahmed'in kendi hanesinde işlenen bir cinayeti ele almıştır. Öldürülen Süleyman'ın mirasçısına yani varisine ödenmesi gereken bedel dava olarak meclise gitmiştir. Bu dava daha sonra muslihûnun arabuluculuğu ile bir bedel karşılığında sonuçlanmıştır. 1500 kuruşa yapılan sulhun bedeline dair “*Trabzon Valisi'ne kaime*” örneği, arabuluculuk yapan muslihûn'un böyle önemli bir konuyu sulh ile sonuçlandırıldığını ifade eder. Daha sonra bu sulh mahkeme tarafından kaydedilir.⁶⁶

Muslihûnun gerçekleştirdiği bu arabuluculuk yöntemi, adalete erişme hususunda mahkemelere yardımcı olmuştur. Mahkeme yargısına alternatif bir yöntem olarak değerlendirmemek gerekir. Yani bu yöntem yargı yolunu kapatan bir yöntem olarak değil, mahkemeye ulaşma noktasında bir ön ayak rolü olarak değerlendirilmelidir.⁶⁷ Durum Urfa Şer'iyye Sicilleri'nden bir örnekle açıklanacak olunursa Urfa'nın Bıçakçı Mahallesi sakinlerinden olan Sultan veledi Kivork ve karındaşı Ağya muvacehesinde mezbûre mahkemesinde meclis-i şer'iyye

⁶⁴ Mustafa Çiçek, “İş Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 13/139 (Mart 2018): 55-56.

⁶⁵ Şen, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, 111- 112.

⁶⁶ BOA., A.MKT.MVL., 4/36.

⁶⁷ Çiçek, “İş Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk”, 52-53.

başvurmuştur. Davacı kardeşi Ağya'nın validesinden miras kalmış olan hisse-i irsiyesi menzil hissesini talep ettiğini bu durumu kardeşinin def ettiğini ancak araya muslihûnun girmesi ile davayı mezkuresinden fariğ olduğunu kaydettirmiştir. Kardeşi Ağya'nın da kendi malından 200 kuruş vererek sulh eylediklerini Sultan veledi Kivork'un da bedel-i sulhu kabul eylediği de eklenmiştir.⁶⁸

Bu yöntem dini ve ahlaki açıdan ele alınacak olunursa muslih ya da muslihûn olmak Müslümanların yerine getirmesi gereken bir görev olarak değerlendirilebilir. Bir uyuşmazlığı ya da anlaşmazlığın ortadan kalkması İslam'ın da destekleyeceği bir süreç olarak değerlendirilebilir. Fakat her ne kadar muslih olmanın belli bir şartı olmasa da bu görevi yapacak kişilerin belli temellerde hukuk bilgisine sahip olması da beklenmektedir.⁶⁹ Bu duruma daha çok alacak verecek davalarında ve miras davalarında dikkat edilmesi gerekirdi. Aynı zamanda belgeler incelendiğinde Müslüman ve Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın taraflar muslihûn tavassutuna başvurmuşlardır. Bir alacak verecek davasında muslihûn tavassutu incelenecek olunursa Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden Mehmet bin Osman ve Bıçakçı Mahallesi sakinlerinde Biroğlu Aruş veledi Kivo arasında geçen bu uyuşmazlığın sebebi Mehmet bin Osman'ın kendisinden 3440 kuruş alacağı olduğunu fakat Aruş'un kendisine 3000 kuruş verdiğini geri kalanı inkâr ettiğini dile getirmiştir. Belgenin son kısmında 100 kuruşa sulh sağlandığı ve bu sulhun sağlanması noktasında muslihûn tavassut edildiği anlaşılmaktadır. Belgede taraflardan birinin Ermeni olduğu görülmektedir. İncelenen belgelerde Ermeni miletine ait davaların sık geçmesi ve bu davaların bir kısmının muslihûn yolu ile sulha kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bu taraflardan ikisinin de Ermeni halkı olması ya da bir tarafın Müslüman diğer tarafın Ermeni halkı olduğu örnekleri ile karşılaşılmaktadır. İncelenen bu belgede bir tarafın Ermeni diğer tarafın Müslüman olduğu dikkat çekmektedir.⁷⁰

⁶⁸ Abdalbaki Sert, *213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin (H.1290-1292/M.1873-1875) 1-174 Sayfaları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 164.

⁶⁹ Şen, "İslam Hukukunda Arabuluculuk", 111-112.

⁷⁰ Sert, *213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 467-468.

Bilindiği üzere mahkemeye gitmiş bir konu hâkim tarafından da arabuluculuğa yönlendirilebilir. Bu durumdan şu anlaşılır ki; arabulucu da bulunması gereken şartlar oldukça önem arz etmektedir.

Uzlaşmayı gerçekleştiren kişilerin görevlerine göre, belirli şartları bulundurmaları gerektiği görüşü ortaktır. Arabulucuların yargıya yardımcı olmaları ve hukuk ile ilgili bilgiye sahip olmaları gerekmektedir görüşü hâkimdir. Aynı zamanda iletişim becerilerine sahip kişiler olmasına dikkat edilmektedir.⁷¹

Her koşulda muslihûn tarafların mağdur olmaması için mücadelesini verir ve her iki taraf için de kolaylık sağlamak için elinden geleni yapardı. Karşılaşılan belge de bu bir uyuşmazlığın sulha çevrilmesi sırasında bedelin ödenmesinin taksit ile gerçekleştiğine tanık olunmuştur. Bu noktada muhtemel olarak taraflardan bedel ödeyenin bu bedeli tek seferde ödeyemeyeceğinden dolayı bu yola başvurulmuştur. Söz konusu belgede Uncu taifesinden Kosta veledi İstati ve Dimo veledi Angeli'nin çörekçi taifesinden Mehmed bin Abdurrahman'dan 12.800 akçe alacakları olduğunu mahkemeye bildirmesi üzerine alacaklarını talep etmişlerdir. Bu davaya muslihûnun müdahil olmasıyla 8000 akçe üzerinden sulh yapıldığını ve bu borcun taksit ile ödeneceğini bildirmişlerdir. Yapılan sulha göre; 1000 akçesinin altı gün içerisinde ödeneceğini geri kalan 7000 akçeyi ise her otuz günde ikişer 100 akçe vermek şartıyla bin elli gün tamamına değin taksit eylediklerini kabul ederler. Bu sulh ve taksitlendirme uzlaşması mahkemeye bildirilir. Böylece muslihûn arabuluculuğu ile çözülen uyuşmazlık mahkemeye kaydedilir.⁷²

1.5.Osmanlı'da Muslihûnun İşlevi ve İşleyişi

Muslihûnun işlevi, aralarında uyuşmazlık yaşamış olan tarafların isteğiyle ortaya çıkan sorunu çözmek amacıyla üçüncü kişinin yani arabulucu olan muslihûnun devreye girmesiyle başlar. Sürecin başlaması uyuşmazlık yaşayan tarafların muslihûn ile konuyu paylaşmasıyla başlar. Muslihûn önce tarafların güvenini kazanır sonra da bu süreci nasıl gerçekleştireceği hakkında görüşme yaparlar. Muslihûn uyuşmazlığın sebebini taraflardan dinler ve tarafları ortak

⁷¹ Şen, "İslam Hukukunda Arabuluculuk", 111-112.

⁷² İŞS., *Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil*, 17, 329, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

noktada buluşturmayı amaçlar. Muslihûn bu amaç doğrultusunda hareket eder.⁷³

Yedikule’de geçen bir uyuşmazlık davasının sicil kayıtlarına yansmasıyla bir muslihûn tavassutuyla daha karşılaşılmaktadır. Timur Kuran’ın İstanbul sosya-ekonomik hayatını incelediği bir eserinde Osman adında bir yeniçerinin yabancı olan Anton’dan alacağı olması münasebetiyle mahkemeye gittiği anlaşılmaktadır. Yeniçeri olan Osman Anton’dan alacağı olan üç bin akçeyi geri alabilmek için mahkemeye başvurmuştur. Anton’un bu davada bu borcu inkâr etmesi ile uyuşmazlık yaşanmıştır. Borcu olduğunu reddettiği için borcu ödemeye yanaşmamıştır. Bu uyuşmazlığın sulha bağlanması hususunda muslihûn tavassutu devreye girmiştir. Muslihûnun devreye girmesi ‘*mabeynimize muslihûn tavassut idüp*’ ifadesinden anlaşılmaktadır. Aracı olan Muslihûn sulh amaçlı bu davaya el atmıştır. Muslihûn bu uyuşmazlığı 1500 bedel-i sulh karşılığında halletmiş ve taraflar davalarından fariğ olmuşlardır. Bu süreci Anton’un da kabul etmesiyle uyuşmazlık ortadan kalkmıştır. Bu süreç mahkeme kayıtlarında yerini almıştır.⁷⁴ Bu belgede de görüldüğü gibi mağdur olanın zararı, aracı olan muslihûn tavassutuyla giderilmiştir. Böylece adalet tecelli etmiştir.

Osmanlı Devleti’nin özel hukuka ilişkin davalarında yargılamanın uzamasının önüne geçilmek için aralarında husumet ya da anlaşmazlık çıkan kişilerin bir birleriyle düşman olmalarının önüne geçmek için bu arabuluculuk olarak işlev gören muslihûn tavassutu ortaya çıkartılmıştır. Böylece tarafların birbirleriyle oluşturacakları düşmanlığın önüne geçilmek istenmiştir. Aralarında çıkan anlaşmazlıkların ortadan kalkması için muslihûn devreye girmiştir. Muslihûnun işlevi; tarafların aralarında çıkan anlaşmazlığı çözmek, tarafları ortak bir noktada birleştirmek böylece sulhu sağlamak olmuştur. Durum, tüm bu işlemlerin ardından, mahkeme kayıtlarına geçirilmiştir.⁷⁵

Muslihûnun sağladığı sulhun aile içerisindeki davalarda da tercih edildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu belgelerden bir tanesinde aile içerisindeki özel bir durumun ele alınması söz konusu olmuştur. Belge, Bursa sakinlerinden Zeyneb Hatun’un kocası tarafından yaşatıldığı mağduriyeti ele almaktadır. Ahmet,

⁷³ Şen, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, 111-112.

⁷⁴ Kuran, “Mahkeme Kayıtları Işığında”, 555-556.

⁷⁵ Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 85-87.

karısı Zeyneb Hatun'ı Der Saadet'e götürüp para karşılığında satmaktadır. Bu durumun mahkemeye intikal etmesinden sonra sorunun muslihûn yardımı ile çözülmesi kararlaştırılır. Bu davanın bedel-i sulh ile sonuçlanması ve mahkeme kaydına geçirildiği anlaşılmaktadır.⁷⁶ Bölge ve dönem fark etmeksizin Osmanlı Devleti'nde kullanılan bu alternatif uyuşmazlık çözme yöntemi, yargı lehine hareket etmiştir.

Davalar incelendiğinde aile içerisinde geçen özel süreçlerin dava olarak mahkemeye düşmesi tarafları huzursuz etmiş olmalıdır ki muslihûn tavassutuna başvurularda bu davaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Çünkü dava mahkemede kadı tarafından çözülürse olayın duyulması ve gündeme düşmesi ihtimali daha yüksek bir orandır. Bunun için aile içerisindeki uyuşmazlıkların muslihûn tavassutuyla çözülmesi daha çok tercih edilmiş olmalıdır. Kadı'nın dava sırasında şahit istemesi ve buna bağlı olarak olayın gündem olma ihtimali ortadan bu şekilde kalkmış olmaktadır.

Muslihûnun devreye girdiği belgelerde geçen *bedel-i sulh* kavramı da dikkat çekmektedir. Bu kavram sulh esnasında uyuşmazlığın çözümünde karşılıklı rızaya bağlı olarak sulh sağlayan bir akittir. Sulh sağlanınca taraflardan birinin bu sulh karşısında diğerine verdiği bedele *bedel-i sulh* denmektedir. Muslihûn tavassutunun geçtiği belgelerin büyük oranında geçen bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bir diğer adlandırılışı ise *musâleh* şeklinde olmuştur.⁷⁷ Örneğin eserinde sulhun tanımını yapan Davut Yaylalı belli bir bedel karşılığında olduğunu vurgulamıştır.⁷⁸ Kadı Sicillerinde geçen belgelerde muslihûn tavassutuyla hallolan uyuşmazlıklarda bu bedelin *ayni*⁷⁹ ve *nakdi*⁸⁰ şekilde olduğu bilinmektedir. Taraflar mahkemeye intikal etmeden kendi iradeleriyle pazarlık yaparak belli noktada orta yolu buluyorlardı. Fakat bu bedellerin belli bir miktar olmadığı davadan davaya değiştiği fakat her zaman talep edilenin altında olduğu dikkat çekmektedir. Yani aracılardan her iki tarafın da çıkarlarını gözetenek bu süreci işledikleri anlaşılmaktadır.

⁷⁶ BOA, AE.SMST.III., 326/26234.

⁷⁷ Ali Bardakoğlu, "Bedel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları, İstanbul 1992), 5: 298-300.

⁷⁸ Davut Yaylalı, *İslam Hukukunda Sulh*, (İstanbul: Taştan Matbaası, 1993), 13.

⁷⁹ Mal ya da hizmet temini.

⁸⁰ Parasal olarak .

Muslihûn uzlaşma yaparken ve sulh müessesesi görevini icra ederken uzlaştırdığı konuların kul haklarına ve Allah haklarına aykırı olmamasına dikkat etmeliydi. Yani kul hakları ve Allah haklarının sulh ve af gibi yollar ile ıskatı kesinlikle caiz değildir. Aynı zamanda bu hakların değiştirilmesi ve ortadan kaldırılması mümkün değildir.⁸¹

Osmanlı Devleti Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde birçok anlaşmazlık ve uyuşmazlık davaları ile karşılaşmak mümkündür. Aynı zamanda bu uyuşmazlıkları çözebilecek birçok mercii de bulunmaktadır. En başta gelenler; *Divan-ı Hümayun*⁸² daha sonra *İkinci Divanı*⁸³, *Cuma Divanı*⁸⁴, *Çarşamba Divanı*⁸⁵, *Paşa Divanı*, *Cemaat Mahkemeleri*, *Konsolosluk Mahkemeleri* ve tabi ki de zikredilecek en önemli yargı merci olan *Kadı*'dır. Bu mercilere herkes başvurabilirdi. Yani din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın kapıları herkese açık idi. Şer'iyye sicilleri ve Mühimme defterleri incelendiğinde zimmilerin davalarının kadılar tarafından görüldüğü bilinir.

Muslihûnun devreye girmesiyle de hukuki problemlerin bu merciler dışında da çözülebildiği kanıtlanmış oldu. Fakat resmi olarak yargı mercii olarak da kabul görmemiştir. Belgeler incelendiğinde muslihûnun azımsanmayacak derecede uyuşmazlık çözdüğü, birçok kez sulh sağladığı ve tüm bunların sicile kaydedildiği bilinmektedir.⁸⁶

Anlaşılmaktadır ki yapılan sulhlar, Osmanlı'nın ceza hukukunda yerini almıştır. Böylece taraflar kendi istekleri ve muslihûnun telkin ve tavsiyeleriyle çözüme kavuşmuşlardır.⁸⁷

Günümüzde arabuluculuğun Osmanlı'daki karşılığı olan muslihûn, Arapça bir kelime olup çoğul hale getirilmiştir. İncelenen belgelerde de çoğunlukla muslihûn şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu husustan çıkarılabilecek yargı ise

⁸¹ Şen, "İslam Hukukunda Arabuluculuk", 105-135.

⁸² Padişah Divanı olarak bilinmektedir. Divan kelimesi Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçmiştir. Merkezdeki en önemli işleri gören bu makam, padişah adına karar vermektedir. Ahmet Mumcu, "Divan-ı Hümayun", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 430-432.

⁸³ Osmanlı Devleti teşkilatında sadrazamın bizzat başkanlık ettiği dört ayrı divandan kendisine ait olan yegâne divandır. Mehmet İpşirli, "İkinci Divanı", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 26-27.

⁸⁴ Sadrazamanın Cuma günleri kurduğu divan.

⁸⁵ Sadrazamanın İstanbul'un sorunlarını görüşmek için çarşamba günleri topladığı divan.

⁸⁶ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 15-19.

⁸⁷ Ahmet Kılınç, "Çocuk Düşürtme Sucunun 17'nci Yüzyıl İstanbul'undaki Görünümü", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23/38(2018): 37-40.

uyuşmazlıkların çözümü sırasında bu durumu bir kişi değil birden fazla kişi de değerlendirmiştir. Belgelerin içerisinde bu denli net bir şekilde yer alıyor olması da süreçte bu hususun aktif olduğunu izah etmiştir. Özellikle bu belgelerde sıklıkla geçen ifade *muslih-i Müslümanlar* ifadesi olmuştur.⁸⁸

Bazı davaların kadı tarafından ispatlanması istendiğinde ve tarafların bu hususta yetersiz kaldıklarında sonuca bağlanamaması söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle zaman kaybetmek istemeyen ya da davanın bir an önce sonuçlanmasını isteyen tarafların muslihûn tavassutuna başvurdukları bilinmektedir. Böylece olayın sulha kavuşması daha tez bir şekilde gerçekleşmiş olmaktadır.

Hukuki bir durum olarak bilinen diğer bir unsura gelinecek olunursa zaman aşımı kavramıdır. Osmanlı Devleti'nin hukuki işleyişi incelendiğinde zaman aşımına uğramış ya da uğramaya yakın olan dava taraflarının da muslihûn tavassutuna başvurdukları bilinmektedir. Bu bilgiyi destekleyici unsur sicil olmuştur. Bir başka unsorda bazı davaların kadı tarafından üzülmesi tarafları zarara uğratabilmekteydi. Dolayısıyla bu zarardan kurtulmak isteyen tarafların bu durumlarda muslihûna başvurmaları ile karşılaşılmaktadır. Ek olarak bazı durumlarda tarafların hkime başvurmaları imknsıza yakın olduğu için taraflar muslihûn tavassutuna daha sıcak bakmışlardır. Halkın bu denli muslihûna başvurabiliyor olması da yine aynı halkın birbirlerine olan bağlılıklarını ortaya koymaktadır. Bu aşamada yerli halkın rahatlıkla muslihûn tavassutuna başvurması mantık çerçevesinde değerlendirilebilir. Fakat tarafların yabancı olmasıyla işler değişebilmekteydi. Çünkü yabancı bir birey -bu tüccar ya da seyyah olabilir- uyuşmazlık yaşadığında derdini kadıya daha rahat bir şekilde anlatabilir. Bu durumu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.⁸⁹

Mahkeme kayıtlarının incelenmesi Osmanlı Devleti'nin toplum yapısı hakkında bilgi vermektedir. Örneğin kadına karşı açılmış bir dava incelenecek olunursa bu belge de kadının sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür.

Bu kayıtlardan birinde Süleyman oğlu Mustafa, Molla Hüsrev Mahallesi'nde bulunan ve tasarrufunda olan evini zapt ettiği iddiasıyla Abdurrahman kızı Havva

⁸⁸ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık zm Yöntemi Olarak Muslihûn", 30.

⁸⁹ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık zm Yöntemi Olarak Muslihûn", 44-46.

Hatun'a dava açmıştır. Açılan bu davanın kayıtlara muslihûnun arabuluculuğu ile sonuçlandığı şeklinde geçmiştir. Sulh bedeli olarak 13 kuruş 5 para kayıt düşülmüştür. Belgede uyuşmazlığın öncelikle mahkemeye intikal etmesi, uyuşmazlığın mahkemede sağlandığını göstermemektedir. Uyuşmazlık mahkemeden muslihûnun arabuluculuğuna intikal edebilir. Muslihûn yolu ile sağlanan sulh ise mahkemeye kaydettirilebilirdi.⁹⁰

Bahsedilen tüm bu süreçlerin genel değerlendirmesi yapılacak olunursa taraflar aralarında çıkan uyuşmazlıkları sulh ile sonuçlandırmak istediklerinde muslihûna başvururlardı. Muslihûn bu konuyu değerlendirir ve aynî, nakdi ya da avantaj olarak taraflar arasında bu süreci işlerdi. Belli bir sulh bedeli üzerinde anlaştıklarında davalarından fariğ etmiş olurlardı. Ama bu yargı muslihûnun çözdüğü tüm uyuşmazlıklar bir bedel-i sulh karşılığında yapılmıştır anlamına da gelmemektedir. Uyuşmazlığın konusuna göre bu algı değişmektedir. Örneğin bedel-i sulh kavramının geçtiği belgeler genellikle borç, alacak-verecek, miras ve veraset gibi konuları kapsamaktadır.⁹¹ Fakat belgelerin incelenmesi sonucu sulhun genellikle bir bedel karşılığında yapıldığı yargısına da varılmaktadır. Çünkü muslihûnun çözdüğü davalar çoğunlukla maddi konular ile ilgili olmuştur.

Bedel-i sulh kavramına muslihûnun sulh yaptığı konuların hemen hemen hepsinde karşılaşılmaktadır. Örneğin; bir alacak verecek davasında bu kavram incelenecek olunursa; Urfa'nın Suruç kazasına bağlı Ziyaret karyesi sakinlerinden olan Sedo bin Şahap'ın Halife mahallesi sakinlerinden olan Mehmet bin Osman'dan alacak hakkı olduğunu ve bu alacak hakkını talep ettiğini kaydettirdiği bir dava örneğidir. Varisler arasında çıkan bu uyuşmazlık örneği özetlenecek olunursa Mehmet'ten alacak hakkı olan 90 kuruşu talep ettiği halde Mehmet'in bunu inkâr etmesi üzerine muslihûn devreye girmiştir. Muslihûnun arabuluculuğu ile taraflar altmış kuruşa davalarından fariğ olmayı kabul etmişlerdir. Bedel-i sulh karşılığında yapılan bu sulhu iki tarafta kabul etmiş ve böylece alacak verecek davası ile ilgili bir dava daha muslihûn arabuluculuğu ile çözümlenmiştir.⁹²

⁹⁰ BOA., TS.MA.e., 1263/76

⁹¹ Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh", 110-111.

⁹² İsmet Küçükaçar, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin (176-349 Sayfaları Arası) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1290-1292/ M. 1873-1875)*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 63.

Yine aynı tür başka bir belgenin Gayrimüslim tarafları olan bir dava üzerinden örneklendirilmesi yapılacak olunursa Urfa'nın Tuzeken Mahallesi sakinlerinden olan ve Devlet-i Aliye'nin Hristiyan milletinden olan Vibor veledi Mihayir, Serkis veledi Karabit'ten alacak hakkı olduğunu bildirmiştir. Kendisinden 300 kuruş alacak hakkı olduğunu ve bu alacağını talep ettiğini bildirmiştir. Serkis ise bu alacak hakkını inkâr etmiştir. Bunun üzerine uyuşmazlık söz konusu olmuştur. Bu uyuşmazlığın çözüm kavuşması noktasında devreye muslihûn girmiştir ve olay sulh ile sonuçlanmıştır. Bu sulha giden yolda ise Serkis kendisine bedel-i sulh olarak 150 kuruş vermiş ve böylece arabuluculuk yapan muslihûn bu uyuşmazlığın sulh ile sonuçlanmasında etkili olmuştur.⁹³

Anlaşılan o ki muslihûnun dâhil olduğu belgelerde kişiler, kişilerin dini, cinsiyeti, konumu değişse de yaptığı işlemin amacı değişmemektedir. Taraflar arasındaki uzlaşmayı sağlamak ve bu durumu kadiya bildirmek başlıca amaç olmuştur.

Verilen sermaye miktarının taraflardan talep edildiğine dair kayıtlı başka bir belgede geçen uyuşmazlıkta bedel-i sulh ile hallolmuştur. Bu belgede; Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden olan Birho bin Mustafa, Bekir Ağa İbn Hacı Ağa muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Bu belge bir sermaye uyuşmazlığı ile ilgilidir. Verdiği sermayenin kendisine geri ödenmesini isteyen Birho bin Mustafa'nın bu talebini Bekir Ağa bazı bahaneler sunarak davayı inkâr edince bu uyuşmazlık davasına da muslihûn tavassut edildiği anlaşılmaktadır. Muslihûnun devreye girmesi ile uyuşmazlığın seyri değişmiştir. Bekir Ağa'nın kendi malından 347 kuruş vermesi ile uyuşmazlığın sulha bağlandığı ve bir kez daha muslihûn arabuluculuğu ile dava bedel-i sulh karşılığında çözüme kavuşmuştur.⁹⁴ Belgelerin içerisinde bu kavramın ne anlama geldiği ve ne amaç ile kullanıldığı belgeler ile açıklanıp değerlendirilmiştir.

Bedel-i sulh kavramı ele alındığı üzere maddi konularda devreye girmiştir. Bu kavrama benzer bir kavram da diyet parasıdır. Özellikle öldürme ve yaralama davalarında karşılaşılan bir kavramdır. Tarafların birbirlerinin mallarına zarar

⁹³ Küçükacı, 213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 68.

⁹⁴ İsmet Küçükacı, 213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 163-164.

verdiğinde ödedikleri bedel canlarına zarar verdiklerinde de karşılıklarına çıkmaktadır. Yaralama ve öldürme davalarında taraflara verilen diyet parası da bu noktada önemli bir noktadır. Bu süreç ile ilgili şu örnek verilebilir: Dilaver Bey bin Abdullah, Mahmiye-i İstanbul'da Polo veledi İlya'nın Tavukpazarı'nda bulunan dükkânın önünde bir ak kabızalı bıçak ile sol elimin üstünü kesmiştir. Polo veledi İlya kendisini dava etmiştir. Bu davaya muslihûn dâhil olmuştur. Muslihûn yolu ile sulh ile sonuçlanan uyuşmazlığın bedeli 400 akçe sulh bedeli olarak kaydedilmiştir. Polo veledi İlya, Sulh bedelini aldığını ve sulhu kabul ettiğini mahkemeye bildirmiştir. Yapılan bu sulh mahkeme tarafından kaydedilmiştir.⁹⁵

1.6.Osmanlı'da Kadı ve Muslihûn Arasındaki İlişki

Kadı, hukuki ve şer'i hükümleri uygulayan demek olup hükümetin de emirlerini yerine getiren bir makam olarak değerlendirilirdi.⁹⁶

Osmanlı Devleti'nde kadı, geniş görev ve yetkileriyle son Osmanlı çağına kadarki en önemli mülki amirdir. Aynı zamanda en önemli yargıçtır. Kadı önceleri halife ve valiler tarafından tayin edilirken daha sonra da merkezdeki *kadı'l-kudat*⁹⁷ tarafından tayin edilmeye başlanmıştır.⁹⁸

Osmanlı kadısının mülki, mali, beledi, askeri ve adli alanları kapsayan görevleri vardır. Kendisinin geniş bir görev alanı bulunmaktadır. Bu kadar geniş yetkilere sahip başka bir memur yoktur, denebilir. İlmiye sınıfına mensup olan kadılar şer'i hukuk adamıdır. Fakat mülki erkânın içindendir. Bütün yönetici zümreler gibi kadı da askeri bir üye olarak kabul edilir. Kadı, merkezi hükümet memuru olduğu gibi ahalinin de devlet karşısındaki temsilcisidir.⁹⁹

Osmanlı Devleti'nde muhakeme sistemi hem şer'i hem de örfi hukuk kurallarına göre uygulanmaktaydı.¹⁰⁰ Muhakeme aşamasında yargının açık bir

⁹⁵ İŞS., Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, 17, 307.

⁹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 91.

⁹⁷ Kadılar Kadısı, zamanının veya bölgesinin en bilgili kadısı. Şükrü Özen, "Kadı'l-kudat", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 77-82.

⁹⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı Devletinde Kadı*, (İstanbul: Kronik Yayınları, 2019), 19-24.

⁹⁹ Mehmet Ali Türkmenoğlu, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 55.

¹⁰⁰ Aydın, "Mahkeme", 342-344.

şekilde yapıldığını gözlemleyen *şuhûdül-hâl*, tarafların mahkemeye getirilmesinde görevli muhızrlar kadıya yardımcı olmaktadır.¹⁰¹

Şuhûdül-hâl; bu kişi ya da kurul Osmanlı'nın adalet sistemi içerisinde ilginç bir yapıya sahiptir. Mahkeme kayıtları incelendiğinde kararların altında yazılan isimler Şuhûdül-hâl olarak adlandırılmaktadır. Yani mahkeme yargılamasının gözlemcileri olarak kabul edilirler.¹⁰² Yani mahkemedeki şuhûdül-hal meclis-i şer'e intikal eden anlaşmazlığın değil, yapılan yargılamanın şahitleridir. Şuhûdül-halin bilinen resmi bir görevi yoktur. Yani kadılar mahkeme anından orada bulunan kişileri Şuhûdül- hal olarak yazardı.¹⁰³

Mahkeme kayıtları sicile kaydediliyorken son cümlede bu ifadenin geçiyor olması, kişilerin mahkemeyi gözlemledikleri ve kadıya birçok konuda yardımcı oldukları bilgilerini ifade etmektedir.

Bu kavramın arabulucu kavramından farkları mevcuttur. Öncelikle muhakemede hukuki sorunun çözümünün dayanağı şer ve kanunlara bağlı olurken muslihûnda tamamen bu süreç tarafların iradesine dayanmaktaydı. Tabii bu durumdan muslihûnun hukuka aykırı davranabildiği yorumunu çıkarmak da yanlış olur. Sadece maddi hukuk kurallarının olmadığı bilinmektedir.¹⁰⁴

Muslihûn tavassutuyla sulha bağlanan uyuşmazlıkların çözülmesinde bu olayın kadı tarafından onaylanması şartı yoktur. Yani mutlaka kadı tarafından onaylanması gerekmemektedir. Bu konu hakkında literatürde bazı tartışmaların olduğu bilinmekte ve belirtilmektedir. Fakat yapılan araştırmalar ve incelenen belgeler dikkate alındığında muslihûn tavassutu ile uyuşmazlığın hallolmuş olması yeterlidir. Kadı'nın bu sulh sürecinde onayına ihtiyaç duyulmaması demek bu olayda hiçbir şekilde yer almadığını göstermemektedir. Çünkü muslih ya da çoğulu muslihûn gibi kavramların varlığının bilinmesine en önemli etken kadı sicilleridir.

Kadı'nın tüm bu süreçteki rolü yapılan uzlaşmayı onaylamaktan ziyade bu olayı sicile belge olarak kaydetmek olmuştur. Kadı yapılan uzlaşmayı tespit ettikten

¹⁰¹ Şen, "İslam Hukukunda Arabuluculuk", 109-110.

¹⁰² Gürçan Kayar v.dğr., "Osmanlı Muhakeme Hukuku'nda Şuhûdül-hâl", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/1 (Haziran 2018): 60-63.

¹⁰³ Türkmenoğlu, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon*, 59-60.

¹⁰⁴ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun", 33-34.

sonra ileride bu konu ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmasın diye bu sulhu ispatlayabilmek için sicile kaydettirmiştir.¹⁰⁵

Ele alınan bu konu İstanbul Şer'iyye Sicilleri'nden bir belge ile desteklenecek olunursa Kırşehir'de Hacıbektaş kazasında bulunan Mahori köyünün papazı Anton, köyün kethüdaları olan Sancak ve Yani, Papa Dameskeno mahkemeye çıkmışlardır. Mahkemeye çıkma nedenleri ise Dameskeno'nun kardeşi İbrahim'in Kırşehir livasının beyi olduktan sonra köylerinden fazlaca cizye vergisi toplamasıydı. Bu anlaşmazlık önce mahkemeye taşınmış sonra ise araya muslihûn yani aracılardan girmesiyle konu çözülmüştü. Papa Dameskeno'dan 800 akçe alarak sulh yapmışlardı. Bu sulh yani uyuşmazlığın çözülmesi muslihûn yolu ile gerçekleşmiştir. Kadı'nın bu olayda müdahalesinin olmadığı belgeden görülmektedir. Yalnız mahkemeye tekrar uğrama sebepleri sulhu bildirmek olmuştur. Kadı da bunu sicile işlemiştir.¹⁰⁶

Yani bu belge ifade eder ki muslihûn bir uyuşmazlığı sulha bağlar ve bu durumu kadıya bildirir. Bu sulhun gerçekleşmesi sırasında kadının devreye girmesine gerek olmadığı anlaşılır.

Kılınç eserinde, muslihûnun aldığı kararların geçerli olabilmesi için kadının onayına gerek yoktur. Tarafların rızasının olması uyuşmazlığın çözülmesi için yeterli olmaktadır, demiştir.¹⁰⁷ Bu da belgeler üzerinden varılan yargı ile örtüşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Şer'iyye Sicilleri'nde bu muslihûn tavassutu genel olarak geçmektedir. Bu durumdan da şu yargı çıkarılabilir ki Osmanlı Devleti bu müesseseyi yaygın bir şekilde alternatif uyuşmazlık çözme yöntemi olarak kullanmıştır.

Urfa'nın toplumsal hayatının incelenmesi ile sosyal hayatın içerisinde insanların çoğu aralarında uyuşmazlıklar yaşamış oldukları anlaşılmaktadır. Sosyal hayat içerisinde insanların birçok sorun ile karşı karşıya kalmaları, onları aralarında bu sorunların çözümüne itmiştir. Bu hususla da muslihûn devreye girmiştir. Yani çıkan bu anlaşmazlıkların sulh yolu ile hallolduğu sicil kayıtlarına yansıtılmıştır.

¹⁰⁵ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 28-29.

¹⁰⁶ Kuran, "*Mahkeme Kayıtları Işığında*", 511-512.

¹⁰⁷ Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 29.

Sicillerde ele alınan konulardan *zimmet-i ibra*¹⁰⁸ ve sulh gibi olanlarının gidişatı incelendiğinde bu tür sorunların çözümünde insanların iyi niyetlerine dayanan bir tavır olduğu görülmektedir. Yaşadıkları problemleri sulh yolu ile çözmeye yanaşmalarından anlaşılmaktadır ki barıştan ve çözümden yana hareket etmişlerdir.

Tabii sürecin bu şekilde işleminin en önemli nedeni tarafların barış yanlısı olmasının yanında etraftaki insanların iyi niyetli olup anlaşmazlığın sulh ile çözülmesi için arabuluculuk yapmalarıydı.¹⁰⁹ Kadı bu tür belgeleri sicile kaydederken sıklıkla “*muslihûn tavassut edub*”¹¹⁰ ifadesini kullanmaktadır.¹¹¹

“*Muslihûn tavassut edub*” kavramı belge üzerinde incelenecek olunursa Urfa’nın Suruç kazası Mizar karyesi sakinlerinden olan Mustafa Kâhya bin Ali, Müslüm bin Müslüm muvacehesinde şer’iyye mahkemesine başvurmuştur. Merhum Müslüm’den iki bin yedi yüz elli kuruş alacak hakkı olduğunu talep ettiğini fakat kendisinin bu borcu inkâr ettiğini belirtmiştir. Bir alacak- verecek anlaşmazlığından doğan bu davanın belgesinde uyuşmazlığın *muslihûn tavassutu* ile çözümlendiği ve meblağ-ı mezbûrdan fariğ eylediklerini kaydettirmişlerdir. Müslüm bu sulha beden olarak kendi malından 2000 kuruş vermiştir ve bedel-i sulh kabul edilmiştir.¹¹² Burada geçen *tavassut* kelimesi de tarafların arasını bulmak için araya girmek, aracılık etmek, iyi ve kötü arasında *mutedil*¹¹³ olanını tutmak, vasıta olmak gibi anlamlara gelmektedir. Arapçada aracılık etmek anlamına gelmektedir. Peygamberi ya da evliya’yı vasıta araya koyarak isteğin yani uygun olanın yerine getirilmesini sağlamak anlamına gelmektedir.¹¹⁴

Muslihûnun kadı ile bazı özelliklerinin benzer olduğundan bahsetmek mümkündür. En önemli ortak özellik ise en belirgin olanıdır. Bu da her iki tarafın yaptığı iş tarafların arasında olan anlaşmazlık ve uyuşmazlık gibi konuların çözülmesinde rol oynamaları olmuştur. İkisi de hukuki sorunların çözülmesinde rol

¹⁰⁸ Bir kimsenin diğer bir kimsede olan alacak hakkından feragat etmesi anlamında fıkıh terimi (H. Yunus Apaydın, “İbra”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 263-266.

¹⁰⁹ Yasin Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, 1.bs. (İstanbul: Hiber Yayın, 2019), 149.

¹¹⁰ BOA., TS.MA.e., 1263/76

¹¹¹ İŞS, *Ahi Çelebi Mahkemesi Sicilleri*, 49, 132, İBB yayınları, İstanbul, 2015.

¹¹² Küçükacıkar, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 303.

¹¹³ *İlimli olan, Orta halde, orta kararda olan*(<http://www.lugatim.com/s/mutedil>)

¹¹⁴ <https://www.lugatim.com/Tavassut/1/1>

oynamaktadır. İki tarafta hem şer'i hem de örfi davalarda tol oynarlar. Her ikisi de kendilerini ceza ve özel hukuk davalarında göstermekteydiler. Zaten Osmanlı klasik dönemde kadılar yargı teşkilatının temel kurumuydu.

Muslihûn ve kadı arasındaki benzerliklerden bahsedildiği gibi belirgin farklılıklarından da bahsetmek gerekmektedir. Kadı davayı incelerken ve ele alırken şer' ve kanuna bağlı kalmak zorundaydı. Muslihûn ise anlaşmazlıkların sulha kavuşması hususunda önceliği tarafların kendi iradelerin olmuştur. Yani muslihûn uyuşmazlığı çözerken, tarafların herhangi bir hukuk kuralına bağlılığı söz konusu olmamıştır. Tabii bu bağlayıcılığın olmaması demek tarafların ve muslihûnun şer'i ve örfi hukuka aykırı hareket ettiklerini göstermemektedir. Yapılan sulhun helali haram haramı helal yapmaması gerekmektedir. Bir başka farklılıktan bahsedilecek olunursa kadının kararı kesinlikle pazarlık yapılabilecek bir karar değildir. Sicil belgelerinde muslihûn uyuşmazlık konusunda orta yolu bulabilmek için pazarlık yoluna başvurmuştur. Kadının kararlarında ise kesinlikle böyle bir durumla karşılaşmamaktadır. Diğer bir fark ise muslihûna başvuru esnasında iki tarafında rızasının alınması gerekmektedir. Fakat kadıya başvuru tek taraflı bir mağduriyetle de olabilmekteydi. Bir de eğer tarafların kadı huzuruna çıkması istenirse bu durum tarafların iradesine bırakılmamıştır. Yani muslihûn tavassutundaki esneklik kadı huzurunda yoktur.

Muslihûna başvuruların hukuki ihtiyaçlardan da doğduğu bilinmektedir.¹¹⁵ Bu izlenim arşivden bir belge ile şu şekilde örneklendirilebilir: Üsküdar 88 Numaralı Şer'iyye Sicili [19a-4] numaralı belgede bir alacak verecek davası önce mahkemeye kadar gider lakin sonra şöyle bir cümle kullanılır: “*Meblâğ-ı mezbûr beş bin akçe da'vâ ve taleb ettiğimde beynimiz muslihûn tavassuf edüb bizi ıslah eylediler*”.¹¹⁶ Tarafların kadı huzurunda vakayı ispat edemedikleri için muslihûna başvurdukları ifade edilmektedir. Bu tarz belgelerin tespiti yapılmıştır.¹¹⁷

Uyuşmazlıkların çözüme kavuşması hususunda muslihûn tavassutunun tercih edilmesinin önemli sebeplerinden biri halkın davalarını duyurmak istememelerindendir. Aile içerisindeki özel konuların duyulmasını istemeyen taraflar

¹¹⁵ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 32-33.

¹¹⁶ Taşkın, 88 Numaralı Üsküdar Şer'iyye Sicili, 37.

¹¹⁷ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 32-33.

kadıya başvurmaktaansa muslihûn tavassutuyla bu konuyu halletmek istemişlerdir. Eğer olay mahkemeye gider ise bu olayın gizli kalıp kalmaması hususunda karar merci kadıdır. Yani tarafların isteğine göre şekillenen bir konu değildir. Eğer kadı uygun görür ise duruşmasını aleni bir şekilde yürütürdü. Böylece halk mevzuyu duymuş olurdu. Bu nedenle uyuşmazlıklar özellikle duyulmasını istemedikleri uyuşmazlıklar muslihûn tavassutuyla çözülürdü.¹¹⁸

¹¹⁸ Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn”, 47.

İKİNCİ BÖLÜM

URFA MAHKEMESİNDE MUSLİHÛN

Osmanlı toplumunda barışı sağlamak amacıyla otokontrol noktasında etkin bir şekilde rol oynayan muslihûn müessesesi devlet hukukuna fayda sağlamıştır. Bu aşamada birçok alanda tercih edilen alternatif arabuluculuk müessesesi olan muslihûnun uzlaşma sağladığı ve bu uzlaşmaların mahkemeye kaydedildikleri ifade edilmektedir. Urfa Şer'iyye Sicilleri'nden alınan uzlaşma örnekleri ile bu konuyu biraz özelleştirip, muslihûnun bu sicillerdeki konumu aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir:

2.1. Borç ve Alacak Konusu ile İlgili Uzlaşma Örnekleri

Urfa Şer'iyye Sicilleri içerisinde yapılan tarama sonucu muslihûn ile çözülen uyuşmazlık konularının daha çok alacak verecek davası ile ilgili belgeler olduğu dikkat çekmektedir. İncelenen diğer belgelerden yapılan çıkarıma göre de bu genellenmenin içerisine diğer konuların da dâhil olduğu görülmektedir.

Şer'iyye sicillerinde sıklıkla karşılaşılan ve birçok örneğinin olduğu bilinen konulardan biri de borç ve alacak konusudur. Bu konunun sıklıkla mahkeme kayıtlarında geçmesinden mütevellî ele alınan muslihûn konusunda da incelenmesi kaçınılmaz oldu. Osmanlı toplumunda alacak verecek davalarında borçlunun borcunu taksitlendirmek istediğine dair davaların sicil kayıtlarında sıklıkla yer aldığı bilinmektedir. Borcunu ödemek için taksit noktasında sulha gidip muslihûnun devreye girmesi örnekleri mevcuttur. Urfa Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde ele alınan bu konu muslihûn tavassutuna başvurulmuş en sık uyuşmazlık konusu olmuştur. muslihûnun borç alacak verecek davalarına sıklıkla intikal ettiği dile getirilmişti. Bu tür davalarda bedel-i sulh kavramı ile çok sık karşılaşılmaktadır.

Bu durum belgeler ile desteklenecek olunursa incelenen belgede Urfa'da bulunan Debağhâne Mahallesi sakinlerinden olan Hacı Hasan bin Yusuf bin Abdullah'ın verasetinin varisler arasında paylaşılması itibariyle oğlu Mehmet Bakır'ın babasının Arap Ahmet'ten alacak hakkı olduğunu iddia etmesi üzerine mahkemeye başvurulduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu alacak konusunun Arap Ahmet tarafından inkâr edilmesi olayı bir anlaşmazlık konusu haline getirmiştir. Bu olayda

muslihûnun devreye girmesi üzerine 6000 kuruştan vazgeçilmek şartıyla sulhun gerçekleştiği anlaşılmaktadır.¹¹⁹

Belgelerin özellikle borç alacak-verecek ile ilgili olanlarında tarafların davalarından fariğ etmeleri belli bir bedel ile sağlanmaktadır. Dava açıldığında istenilen meblağ ile muslihûnun devreye girmesi ile ödenecek meblağ değişmektedir. Bu durum muslihûnun orta yolu bulması ile açıklanabilir. İncelenen çoğu belgede muslihûnun devreye girmesi durumunda alacaklının miktarda indirimine gittiği örnekleri ile daha sık karşılaşılmaktadır. Fakat bu belgede alacaklının alacağından tamamen fariğ etmesi dikkat çekmektedir. Bu da muslihûnun bu tür davalarda ne kadar etkili olduğunu ve mahkemeye giden bir uyuşmazlığın sonunda hiçbir şey talep etmeden bile sulh ile sonuçlanabileceğini göstermektedir.

Bu belge istisna olsa da bedel-i sulh dediğimiz kavram alacak- verecek ile alakalı olan belgelerde sıklıkla geçmektedir. Bu kavramı daha iyi anlamak için bedel-i sulh ile sonuçlanan birkaç belge incelemek gerekir.

Urfa'nın Oyumağaç Nahiyesi Aşık karyesi sakinlerinden Ali bin Ahmed ve Şeyho bin Abo arasında geçen uyuşmazlığın bir alacak davası da olduğu anlaşılmaktadır. Şeyho için yaptığı hizmetin karşılığını alamadığını bu hizmeti Ali bin Ahmed'in inkâr ettiğini kaydettirmiştir. Sonrasında ise devreye arabuluculuk yapan muslihûn girdiği böylece 70 kuruş bedel-i sulh ile uyuşmazlığın sulha bağlandığı kayıtlara geçmiştir.¹²⁰ Yapılan sulhun bedel karşılığında olması konunun alacak verecek davası ile ilgili olması ile örtüşmektedir. Urfa Şer'iyye Sicilleri içerisinde geçen muslihûn tavassutu belgelerinde borç veya alacak verecek konusu ile ilgili olan belgelerin büyük çoğunluğunda bu kavram geçmektedir. Eğer kadı ya da yazıcısı o an bedel-i sulhu yazmamış ise meblağı yazıp devamında karşılığında sulh sağlanmıştır şeklinde ifade etmiştir. Örneğin: alacak-verecek davası ile ilgili bir davada şu şekilde ifade edilmiştir. Urfa'nın Kebir Kenisa Mahallesinden olan Yakut veledi İsa ile Demirci Kepril Varoş veledi Melkon'nun arasında geçen alacak verecek uyuşmazlığı hakkında olup muslihûnun devreye girmesi ile alacakları hususunda ibra ettiklerini göstermektedir. Diğer alacak verecek davalarında olduğu

¹¹⁹ Mehmet Şilen, *208 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 199-200.

¹²⁰ Sert, *213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 61.

gibi tarafların önce bu uyuşmazlığa düştüğü sonra da muslihûnun devreye girmesiyle de belli bir oranda alacak konusunda ibra edildiği bilinmektedir. Olayın dükkân, menzil masrafı karşılığında 9000 kuruş talep ve dava edildiği fakat kendisinin bunu kabul etmemesi nedeniyle muslihûnun devreye girmesi şeklinde gerçekleştiği bilinmektedir. Yapılan arabuluculuk sonucunda alacaklının 6000 kuruş bedel-i sulh karşılığında sulhu kabul ettiği anlaşılmaktadır.¹²¹

Muslihûnun arabuluculuk yaptığı konuların çeşitliliği dikkat çekmektedir. Özellikle alacak verecek ve miras davalarındaki fazlalığına da değinmek gerekir. Ama bu defa bir tereke belgesi içerisinde geçmektedir. Tereke belgesinden sonra anlaşmazlığın çıktığı ile ilgili belgeler mevcuttur. Bu belgede ise direk tereke tutumu esnasında bir uyuşmazlık yaşandığı için tereke paylaşımı sırasında muslihûn devreye girmiştir. Yaşanan uyuşmazlığın muslihûn tarafından sulha bağlandığı anlaşılmaktadır. Urfa'nın Dabakhâne Mahallesinde hayatını kaybeden Hâcî Mustafa b. Kasım'ın terekesi incelendiğinde malların paylaşımı sırasında çıkan uyuşmazlık aile içerisindeki huzursuzluğa sebep olduğu için bu durumun sulha bağlanması ile bu uyuşmazlığın ortadan kalkmıştır.¹²² Bahsedildiği gibi miras paylaşımı esnasında çıkan uyuşmazlığın hallolması hususunda muslihûn tavassutuna başvurulmuştur. Miras paylaşımı olduktan sonra çıkan uyuşmazlıklarda da bu süreç devam etmiş yani muslihûn miras paylaşımından sonra da insanlar arasındaki anlaşmazlıkları sulha bağlamıştır. Bununla ilgili bir belge incelenecek olunursa Urfa'nın Oyumağaç Nahiyesi Şeyhler Karyesinden olup vefat eden Ali bin Mehmed Baziki'nin çocuklarına vasilik yapmakta olan kardeşi Şerif'in, Hacılar Karyesinden Hasan bin Hanuçki ile arasında alacak verecek davası olmuş ve muslihûn aracılığı ile bu alacak verecek davası sulh ile sonuçlanmıştır. Yani iki tarafta haklarından ibra etmiştir. Belgenin genel değerlendirmesinden de anlaşıldığı gibi bir miras sürecinden sonra ortaya çıkan alacak verecek konusundaki uyuşmazlığın muslihûn aracılığı ile sulha bağlanması söz konusudur. Daha önce de bahsedildiği gibi özellikle miras sonrası alacak verecek uyuşmazlıklarında muslihûnun devreye girmesi ile taraflar ya

¹²¹ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 69.

¹²² Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 176-178.

haklarından ibra etmişler ya da belli bir bedel karşılığında (bedel-i sulh) sulh sağlanmıştır. Bu sulh noktasında başrolde muslihûnun varlığı dikkat çekmektedir.¹²³

Alacak- verecek konusunun dava olması yalnızca nakdi para ile alakalı olmayıp alım satım sırasında ya da sonrasında yaşanan uyuşmazlıklar ile de alakalı olmuştur. Özellikle tarım ve hayvancılık ekonomisine bağlı olan Osmanlı toplumunun ekonomik yapısında bu tarz belgelere de rastlanır. Urfa Şer'iyye Sicilleri içerisinde de hayvan veya tarım ile alakalı ürünlerin alım satımında uyuşmazlıkların yaşandığı sıkça görülmektedir. Bu durum belge ile desteklenecek olur ise Urfa'nın Acem Bey Mahallesi sakinlerinden Köroğlu Ömer Ağa İbn-i Şeyh Mustafa Ağa, Ahmed bin Hacı Mehmed Ağa muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Davanın kısrağın hissesi satışı ile alakalı olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed mülkünde olan bir res al kısrağın run'unu zapt etmiş diye kendisinden davacı olduğunu bu durumun def edilmesi sırasında bir muslihûn tavassutuyla Ahmed'in de rızası ile Ahmed'e 500 kuruşa bey eylediğini ve bu dava ile alakasının kalmadığını kaydettirmiştir.¹²⁴

Alacak- verecek konusu geniş çaplı bir konu olmakla birlikte emanet ettiği bir eşyayı ya da hayvanı geri alamama gibi konularla da karşılaşmaktadır. Bu tür davaların büyük çaplı bir uyuşmazlığa sebep olmaması ile birlikte muslihûnun devreye girmesi daha uygun görülmektedir. Bu durum bir sicil belgesi ile açıklanacak olunursa Urfa'nın Hekim Dede Mahallesi sakinlerinden olan Halil bin Ömer, Ömer bin Bekir muvacehesinde Urfa mahkemesine başvurmuştur. Halil bin Ömer'in, Ömer bin Bekir'den zapt ettiği döşek ve benzeri bazı eşyalarını talep etmesi ile ilgili bir belgedir. Başvurudan yirmi gün önce Besi Nam Hatun hanesindeki kendisinin emanet verdiği bir kat yün yatağını Ömer'in zapt eylediğini ve bu inkâr etmesi nedeniyle de kendilerine muslihûn tavassut edilmiştir. Muslihûn arabuluculuğu ile ıslah ve tanzim olduklarını, her ikisinin de davalarından fariğ ettikleri belgenin içerisinde geçmektedir. Ayrıca, Merkum Ömer'e yatağı teslim etmesi ile sulhun gerçekleştiği de belgeye eklenmiştir. Muslihûnun devreye girdiği bir davanın daha sulh ile sonuçlanması söz konusu olmuştur.¹²⁵

¹²³ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 383.

¹²⁴ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 419-420.

¹²⁵ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 439.

Alacak- verecek uyuşmazlıklarının yapılan bir iş karşılığında alınacak olan meblağının alınamaması hususunda da yaşandığı belgelerde görülmektedir. Yapılan hizmetin karşılığının alınamaması nedeniyle muslihûn tavassutuna başvurulmuş bir belge ile bu durumu açıklamak gerekirse Urfa'nın Bozabad nahiyesine bağlı Şemşek Karyesi sakinlerinden olan Hüseyin bin Mehmed'in ve Abamorzade Mehmed bin Hacı Ahmed'in alacak hususu konusunda zimmeti ibra ettiklerine dair bir belgedir. Hüseyin bin Mehmed, Abamorzade Mehmed bin Hacı Ahmed muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Mehmed ile bir kıt'a üzüm bağını sürmek için 180 kuruşa anlaşıldığını ve sürme işlemi bitince merhum Mehmed' den 180 kuruş alacak hakkını talep etmiştir. Bunun üzerine Mehmed'in de kendisinden bir buçuk kile buğday dava etmesi ile birlikte kendisinin de bu davayı inkar etmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu uyuşmazlığın çözülebilmesi için muslihûn tavassut edildiği böylece ıslah ve tanzimin sağlandığı anlaşılmaktadır. Mehmed'in kendi malından 60 kuruş vermesi, kendisinin ise Mehmed'e kendi malından dört tımın buğday vermesi sonucunda davalarından fariğ ettikleri anlaşılmaktadır.¹²⁶

Bu belgede muslihûnun sulhu gerçekleştirenken orta yolu bulmak için her iki tarafında birbirine ödeme yaptırdığına dikkat edilmelidir. Bu durumda aynı ya da nakdi ödemelerin yapılabileceği anlaşılmaktadır. Bedel-i sulh kavramı bazen buğday bazen bir hayvan bazen bir ev eşyası bazen de para olarak sicillerde karşılığını bulmuştur. İstatiksel olarak değerlendirildiğinde ise çoğunlukla bu bedelin para ile karşılandığı anlaşılmaktadır. Bir örnekle bu durum açıklanacak olunursa Urfa'nın Hacı Yedigâr Mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin Abdurrahman, Camii Kebir mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin Ali Şir muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Belge; Mustafa, şirketten alacak hakkı olan 271 kuruşu mezbûr Mustafa'dan talep ettiğini, merhum Mustafa'nın ise bunu külliye inkâr ettiğini belirtmiştir. Daha sonra muslihûnun tavassutuyla ıslah ve tanzim olunduğunu ve davalarından fariğ ettiklerini kaydettirmiştir. Bu sulh gerçekleşirken merhum Mustafa kendi malından 135 kuruş vermiş ve uyuşmazlık muslihûn arabuluculuğu ile çözüme kavuşmuştur.¹²⁷ Bu belgede tarafların alacaklarının da borçlarının da para üzerinden değerlendirildiği tespit edilmiştir.

¹²⁶ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 446-447.

¹²⁷ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 447-448.

2.2. Yaralama Konusu ile İlgili Uzlaşma

Osmanlı toplumunda muslihûn ile gerçekleştirilen sulh uygulamasında öldürme ve yaralama gibi konularında ele alındığı bilinmektedir. Özellikle öldürme veya yaralama konularında ortaya çıkan diyet parası husumeti bu noktada toplumu muslihûna yönlendirmiştir. Bu tür uyuşmazlık konularının birçoğunun barış ile sonuçlandığı bilinmektedir.¹²⁸

Aynı konuyu Urfa Şer'iyye Sicilleri incelendiğinde de ele almak mümkün olmuştur. Özellikle yaralama davalarında diyet talebi kalıbı ile karşılaşmak mümkündür. Bu tür uyuşmazlıklarda şahitlerin olması önemli bir husustur. Olaya şahit olan birilerinin olması uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla muslihûn da bu tür uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulduğunda durumu kaydettirirken şahitlerin olduğunu da bildirirdi. Bu durumun belge üzerinden incelenmesi yapılacak olunursa Urfa'nın Hekimdede Mahallesi sakinlerinden olan Osman bin Mehmed, Davud bin İbrahim muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Kırk gün önce aralarında geçen tartışma münasebetiyle Osman'ın dişi Davud tarafından kırılmıştır. Bu kavganın şahitlerinin de olduğunu kaydettirmiştir. Uyuşmazlığın hallolması hususunda muslihûnun devreye girmesi söz konusu olmuştur. Davud'dan istenen diyet talebi muslihûn tavassutuyla 400 kuruş diyet ile sulh kararı alınmış ve mahkemeye kaydettirmiştir.¹²⁹

2.3. Miras- Veraset Konusu ile İlgili Uzlaşma

Miras murisin öldükten sonra geride bıraktığı mallarının ve eşyalarının belirlenen ölçülerde *varislerine*¹³⁰ paylaştırılmasını ifade eden alandır. Ölen kişinin miras olarak bıraktığı bu varlığına tereke ya da *muhallefat*¹³¹ adı verilmiştir. Kur'an-ı

¹²⁸ Aslan, “ İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi”, 263.

¹²⁹ Nursen Tekin, 228 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1288-1289/M. 1871-1872), (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 428-429.

¹³⁰ Ölen kimsenin servetinden pay almak anlamındaki ölünün malını mülk edinmeye hak kazanan kimse demektir.

¹³¹ Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar için kullanılan terim. Tahsiz Özcan, “Muhalefat”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 406-407.

Kerim’de de geçen bu kavram kendisinden türemiş isim ve fiillerde geçmektedir. Ayrıca hukuki olarak da mirasçılık anlamına gelen birçok ayette yer almaktadır.¹³²

Miras taksimi konusuyla ilgili davaların varislerin paylaşım sağlamak için başvurdukları ya da bu paylaşımlar sırasında yaşanan bazı uyuşmazlıkların sebepleri nedeniyle başvurdukları davaların bir kısmının muslihûn tarafından çözüme kavuşturulması söz konusu olmuştur.¹³³

Miras ile ilgili uyuşmazlıkların değerlendirilmesinde aile içi olaylar olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Toplum yapısı olarak aile içindeki olayların çok fazla duyulması istenmediği için bu konu ile ilgili muslihûn tavassutu ile sık sık karşılaşılmaktadır. Miras paylaşımı esnasında çıkabilen uyuşmazlık paylaşıldıktan sonra da çıkabilmekteydi. Bu tür uyuşmazlıklarda kadıya başvurulma gerçekleşikten sonra da muslihûn ıslahı söz konusu olmuştur.

Hisse-i İrsîye terimi miras belgelerinde sıklıkla geçen bir ifadedir. Bu ifade miras hissesi anlamına gelmektedir. İrsi nesilden nesille gelen anlamı taşıırken hisse-i irsiyet ise miras hissesi anlamına gelmektedir. Bu terim belgelerde fark edildiğinde belgenin mirasla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu terimin kullanıldığı bir belge incelenecek olunursa Urfa’nın Hekim Dede mahallesinden olan Ömer ve Halil’in alacakları hususu ile ilgili bu belgede Ömer bin İbrahim, Halil bin Ömer muvacehesinde şer’iyye mahkemesine başvurmuştur. Hisse-i irsîyesi olan ev eşyalarını talep ve dava etmiştir. Bunlar kazan, sahan, tava, keçe, elbise gibi eşyalardır. Bu eşyalar mehir ile verilmiştir ve geri talep edilmiştir. Bu talebi kabul etmediği için de bir muslihûn tavassutu ile ıslah olunmuştur. Davay-ı mezkûresinden fariğ olmuş ve 80 kuruş kıymetli sim halhal ile sulh-i mezkûr kabul edilmiştir.¹³⁴

219 numaralı defter tarandığında muslihûnun dâhil olduğu tek bir belgeye rastlanmıştır. Bu belgenin tereke paylaşımında çıkan uyuşmazlık ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Miras uyuşmazlıklarının aile içerisinde geçiyor olması bu uyuşmazlıkları muslihûna yaklaştırmaktaydı. 219 Numaralı defterde geçen tek örnek incelenecek olunursa Urfa’nın Bozabad Nahiseyine bağlı Karaköprü Karyesi

¹³² Hamza Aktan, “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları, İstanbul 2005), 30: 143-145.

¹³³ Aslan, “ İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi”, 266.

¹³⁴ Sert, *213 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 442-443.

sakinlerinden olan otuz yıl önce vefat eden Hüseyin bin Osman'ın mirasiyeleri arasında çıkan anlaşmazlık örneği olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin bin Osman'ın kızı Mekiye'nin babası ile validesinin miras paylaşımı sırasında bir kardeşleri ile arasında çıkan kavgayı konu almaktadır. Kardeşi Ahmet ile Mekiye arasında çıkan tartışmanın sonucu sulh gerçekleştirmek için muslihûnun devreye girdiği anlaşılmaktadır. Muslihûnun devreye girmesiyle de 64 sehimde 8 sehim olan hisse-i ırsiyesine karşılık olarak Ahmet'in kendisine bir bab menzil ve bir sıpa karşılığında davasından fariğ ettiği ve sulhu onayladığı belgeye kaydedilmiştir. Aile içerisinde geçen bu uyuşmazlığın hallolmasında muslihûnun rolünü görmek mümkün olmuştur.¹³⁵

İncelenen başka bir belgede bir uyuşmazlık konusunun önce mahkemeye gittiğini daha sonra davadan fariğ edildiğini görülmektedir. Bu belge veraset ile ilgili olmakla beraber aile içindeki bir uyuşmazlığın muslihûn aracılığı ile sulh yoluyla çözüldüğünü göstermektedir. Belge, Halil bin el-Hac Hasan üzerine bir veraset davasıdır. Veraset ile ilgili uyuşmazlıklarda muslihûna başvuruların çok sık olduğu görülmektedir. Bu tür konularda bedel-i sulh kavramıyla da çok sık karşılaşılmaktadır. Yani arabuluculuk noktasında insanların bir bedel ile orta yolu bulması çok sık karşılaşılan bir unsurdur.¹³⁶

Miras konularının aile içerisindeki uyuşmazlık örneklerine çok sık karşılaşıldığı belirtilmişti. İncelenen bu belgede de sürecin aile içerisindeki bir miras uyuşmazlığı ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Vefat eden kişinin zevce-i menkûha-yı metrûkesi Ayşe bint-i Gulâm ile sulb-i kebîr oğlu Halil arasında miras ile ilgili bir uyuşmazlıktan dolayı mahkemeye başvurdukları tespit edilmiştir. Merhum baba Mehmed Veliyyüddin'in mirası olarak kalan mal ve mülkünü zevce Ayşe'nin sakladığını ve inkâr ettiğini savunan Halil Ayşe'yi dava etmiştir. Daha sonra muslihûn tavassutu ile ıslah ve tanzim olunduğu kayıtlı belgeden anlaşılmaktadır. Halil'in haklarından 1100 kuruş karşılığında vazgeçtiği ve davayı sulha dönüştürdüğü kaydedilmiştir.¹³⁷

¹³⁵ Hatice Tekin, *219 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi* (H. 1311-1312/M.1893-1895), (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 535-536.

¹³⁶ Mehmet Şilen, *208 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 296-297.

¹³⁷ Şilen, *208 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, 484-485.

Miras paylaşımında yani tereke taksiminde birçok sorun ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Bu sorunlar da taksim sırasında çıkan anlaşmazlıkların mahkemeye intikal etmesiyle öğrenilmektedir. Önemli sorunlardan birisi veraset meselesidir. Mûris vefat ettikten sonra bazı varisler terekeyi kendi aralarında taksim ederlerdi. Sonra kendisinin mirasçı olduğunu düşündüğü bazı yakınların ortaya çıkmasıyla, mahkemeye müracaat etmeleri söz konusu olurdu.¹³⁸ Söz konusu konu ile ilgili bir belgede, Dava medine-i Urfa mahallâtından Hekimdede Mahallesi'nde geçmektedir. Bu dava da bir miras ya da tereke davasıdır. İsmihan isminde olup vefat eden bir kişiden geriye kalan mirasın paylaşılmasına dair bir davadır. Miras zevci Ömer ibni Eyüb ve babası Osman ve validesi Fatma bint Mehmed ve sadriye sağîre kızı Hatice'ye verilmesi gerekmektedir. Belirli şekilde bölüşülen bu mirasın iadesi konusunda ise ölen kadının eşi olan Ömer, taksimatın babasına ait olan(İsmihan'ın babasına) kısmı ise iade etmemiştir. Davayı ise Osman isimli bu kişi açmış ve yukarıda belirtilen durumlardan bahsetmiştir. Ayrıca dava edilen Ömer'in aynı zamanda eşinin annesi olan Fatma'ya da bir miktar ödemesi gereken para borcu bulunmaktadır. Bu dava ile birlikte muslihûn yöntemi ile orta yol bulunarak hem miras taksimi yapılmış ve hem de tereke iadesi esnasında Ömer isimli kişinin kayınvalidesine olan borcunu da iade etmesi sağlanmıştır.¹³⁹

Bunun yanında yaşanan bir diğer sorun, varislerin terekenin bir kısmını diğer varislerden saklamaları olmuştur.¹⁴⁰ Bu gizlemenin gün yüzüne çıkmasıyla çıkan uyuşmazlık mahkemeye intikal ederken zaman zaman muslihûn tavassutuna başvurulduğu da görülmüştür. Sözelimi Dava Medine-i Urfa mahallâtından Debbâğhâne Mahallesi'nde geçmektedir. Bu dava varisler arasındaki anlaşmazlıklar ile alakalı bir başka davadır. Bu dava vefat etmiş olan Hatice bint Mustafa Efendi'nin varislerine giden arazi meselesidir. Arazi paylaşılmış ve bir kısmını ölen kadının eşi olan Yahya Efendi almıştır. Geri kalan kısım ise yarı yarıya çocukları olan oğlu Abdülaziz ve kızı Hâfize'ye verilmiştir. Taksimattan sonra da babaları kendisine ait olan arazileri ise belirli bir süreliğine oğlu Abdülaziz'e kiralık olarak vermiştir. Ancak bu taksim yapıldıktan sonra oğlu olan Abdülaziz sandık içerisinde bir ev tapusu bulmuştur. Bu ev tapusunun üzerinde ise evin tapu sahibi anneleri olan

¹³⁸ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, 122-123.

¹³⁹ UŞS. 220/366- 1156.

¹⁴⁰ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, 122-123.

Hatice'nin olduğu anlaşılmaktadır. Yani aslında taksimat yapılırken babaları, evin kendisine ait bir ev olduğu beyanında bulunarak evin miras taksimine girmesini engellemiştir. Ancak bu tapunun ortaya çıkması taksimat işini karıştırmış ve çocuklar da babalarından bu durumu sormuşlar ve tabii ki haklarını da istemişlerdir. Ancak babaları ise evin annelerine ait olmadığı hatta onunla bir ilgisinin olmadığını, evin kendisine ait olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Hatta ev ve arazi etrafında bulunan diğer komşu arazi sahiplerinden bazılarını da şahit göstermiştir. Miras paylaşımı esnasında da bulunan bu şahitlerden bazıları, mahkemede taksimatın içeriğini beyan ederek taksimat bu şekilde yapıldı demişlerdir. Ancak tapunun Defter-i Hakani'den yapılan araştırmasına göre tapu gerçekten vefat eden kadına ait çıkmıştır. Ancak bu sefer de taksimat sonrasında yapılan kira işlerine ve anlaşmalarına bakılarak, arazileri kira olarak alan Abdülaziz'in durumu kabullendiğine dair beyanları da bulunmaktadır. Tabii hal böyle olunca anlaşmazlık iyice büyümüş ve bu sebeple davanın çözüme kavuşması için muslihûn tavassutuna başvurulmuştur.¹⁴¹

Bu tür uyuşmazlıklar belgelerde çok fazla geçmektedir. Varislerin, terekenin bir kısmını diğer varislerden saklaması ya da haksız, uygun olmayan bir paylaşım yapması nedeniyle uyuşmazlık baş gösterirdi. Bu hususta olay mahkemeye taşınır ya da yukarda belirtilen belge örneği gibi muslihûn tavassutuyla bu konu hallolur daha sonra hallolduğuna dair mahkemeye kayıt bilgisi verilirdi. Bahsedilen sorun ile ilgili uyuşmazlığı gayrimüslimlerin de yaşadığı belgeler vasıtasıyla anlaşılmaktadır. Örneğin, Urfa'nın Gerz Mahallesinden olan ve beş gün önce vefat etmiş olan Ermeni milletinden Çulluoğlu Makdis Bidros veledi Kivork veledi Haçır'ın varisleri arasında gerçekleşen bir davadır. Bu davada mirasın paylaşılmasıyla alakalı bir sıkıntı çıkmıştır. Ölen bu kişinin bir miktar arazisi bulunmaktadır. Arazi ise zevce-i metrûkesi Gudsi veledi Marim'in elinde bulunmaktadır ve bu mirası paylaşmak istemektedirler. Belge içerisinde sınırları ve komşuları belirlenmiş bir kaç parça yerde bulunan bu arazilerin fiyatı ise 9000 kuruştur. Ancak burada diğer varislerin itirazları ise arazilerin toplam fiyatı hakkında olup mirası elinde bulunduran kişinin bunu yanlış bildirdiği ve asıl fiyatın toplam 14.500 kuruş olduğu belirtilmiş ve ortaya çıkmıştır. Böyle olunca Gudsi isimli kişinin bu mirası yanlış beyan ettiği ve bu sebeple artık bu mirastan pay almaması gerektiğini söyleyerek anlaşmazlık çıkmıştır.

¹⁴¹ UŞS. 220/362- 1154.

Dava ise bu meyanda orta yolu bulma ve hak sahiplerinin haklarını güzellikle edinmeleri için muslihûn yoluna gidilmiştir.¹⁴²

Tereke paylaşımından sonra varislerden birinin vefat etmesi üzerine o varisin hisselerin arasında paylaşılması hususunda da bazı uyuşmazlıkların çıktığı görülmektedir. Bu tür uyuşmazlıkların dava olduğu ve mahkeme yolu ile çözüldüğü görüldüğü gibi muslihûn tavassutuyla da hallolduğu görülmektedir. Varislerden birinin ölmesiyle aralarından birinin bu hisseyi tek başına almak istemesi diğer varislerin de buna itiraz etmesi hususunda çıkan uyuşmazlığı örnek alan bir belge örnek verilecek olunursa Urfa'nın Siverek Mahallesi sakinlerinden olan Ahmed bin Nacar Hüseyin, emmisi Mehmed Çavuş bin Ahmet muvacehesinde meclis-i şer'iyeye başvurmuştur. Aralarındaki uyuşmazlığın mirastan kalan hisselerin paylaşımı ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bundan on yedi sene önce vefat eden Pederi Nacar Hüseyin bin Ahmed'in veraset-i zevcesi yani kendisinin validesi olan Hatice bint Malut Ömer ile kızları Ümmühan, Fatma, Safiye, Elif ve oğulları olan bana ait mirasımız 48 sehimden oluşmaktadır. 6 sehim zevce-i mezbûre Hatice'ye yedişer sehimde toplam yirmi 8 sehim kardeşlere terekesinden verilmesi hususunda zevce-i mezkurenin ölümüyle de onun hissesinin kardeşlere dağıtılması noktasında talebi emmisi tarafından inkâr edilince muslihûn tavassutu ile aile içerisindeki bu uyuşmazlık sulh ile sonuçlanmıştır.¹⁴³

Urfa Kadı Sicillerinde tespit edilen terekelerin içerisinde gayrimüslimlere ait de terekelerin bulunduğu bilinmektedir. Gayrimüslimler tereke taksimi için Müslümanlara oranla daha az başvurmuş olsalar da bu oran küçümsenecek bir oran değildir. 932 terekeden 129 tanesinin gayrimüslimlere ait olduğu bilinmektedir.¹⁴⁴ Müslümanlarda olduğu gibi gayrimüslimlerde de tereke paylaşımı sırasında ya da sonrasında yaşanan olaylar dava konusu olmuş hatta bazı durumlarda gayrimüslimler de miras hususundaki uyuşmazlıklarında muslihûn tavassutuna başvurmuşlardır. Sözgelimi konu ile ilgili bir belgeye göz atılacak olunursa Urfa'nın Telfütur Mahallesi sakinlerinden olan ve vefat etmiş olan Tavo veledi Bido'nun varisleri

¹⁴² UŞS. 220/107-797.

¹⁴³ Şeyhmus Kahraman, *214 Nolu Urfa Şer'iyeye Sicilinin (H. 1287-H.1288/ M. 1870-1871) 1-163 Sayfaları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2016),53-55.

¹⁴⁴ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, 121-122.

arasında tereke paylaşımında doğan uyuşmazlığın mahkeme kayıtlarına intikal ettiği bilinmektedir. Vefat eden Tavo veledi Bido'nun varislerinden olan Lusiye'nin kardeşi Kivo'dan nısf hissesini talep etmesi uyuşmazlığın başlıca nedeni olarak görülmektedir. Bu uyuşmazlığın çözümünde muslihûnun devreye girmesi ve tarafları uzlaştırması ile durum kadiya kaydettirilmiştir. Böylece gayrimüslimler arasında geçen miras paylaşımı uyuşmazlığı hallolmuştur.¹⁴⁵

Miras paylaşımından sonra varislerin mağduriyet yaşamaları hususunda birçok belge ile karşılaşılmıştır. Bu belgelerde özellikle tereke paylaşımı sonrası varislerin paylaşımı terekeye göre yapmaması ya da hakları olanlara haklarını tam vermemesi nedeniyle çıkan uyuşmazlıklar olmuştur. Şer'iyye sicillerinde bu konu ile ilgili birçok belge ile karşılaşılmıştır. Bu belgelerden bir kısmının gayrimüslimlere ait olduğu anlaşılmıştır.

Örneğin; Gerz mahallesinden Ovanis oğlu Melo oğlu abram iki sene önce ölmüş varisleri hanımı Silistan ile büyük oğlu Kivaok ve küçük oğulları Agop, Sarkis ve Karabit ile büyük kızları Anna, Hanım ve Hevrem'e aitmiş. Taksimden önce Hevrem de ölmüş onun da varisleri anne baba bir erkek kardeşi Kivok ile anne baba bir kız kardeşleri Hanım ve Anna'ya isabet etmiş. Bu taksim sonucunda ölenin hissesi yani Ovanis veledi Melo veledi Abram'ın 352 hisse üzerinden 70 hisse Kivork'a 44 hisse Silistan'a 168 hisse ise Agop Karabt ve Sarkis'e kalmış. Sulh belgesi olan belgede Kivork kız kardeşlerinin babadan kalan hisselerini vermemiş onlar da kavga etmişler büyük olay olmuş araya arabulucular girmiş Kivork her ikisine de 2.500 akçe vermiş kabul etmişler sulh olmuştur. Bu durum mahkeme kayıtlarına kaydettirilmiştir. Muslihûnun devreye girdiği bu uyuşmazlık belgesinden anlaşılmaktadır ki, gayrimüslimlerin de tereke paylaşımında uyuşmazlık yaşadıkları ve bu uyuşmazlıkta muslihûn tavassutuna başvurmuşlardır.¹⁴⁶

2.4. Mehir Konusu ile İlgili Uzlaşma

Sözlük anlamına bakıldığında mehir ya da mehr ücret anlamına gelmektedir. Evlilik esnasında ödenen mal veya ödenen para anlamına gelen bir fıkıh terimidir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Kahraman, *214 Nolu Urfa Şer'iyye Sicilinin Arası Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 373-375.

¹⁴⁶ UŞS. 216/152- 515.

¹⁴⁷ Mehmet Akif Aydın, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (TDV Yayınları, İstanbul 2003), 28: 389-391.

İslam aile hukukunda mehir olarak bilinen bu kavram, erkeğin kendisi ile evleneceği kadına ödemesi gereken maliyettir. Her evlenen kadının hakkıdır ve istediği gibi kullanmakta özgürdür. Yani mehir evliliğin tabî bir sonucu olarak kabul edilirdi.¹⁴⁸

İslam dininin aileye önem vermiş ve eşlerin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerini emretmiştir. Ailenin devamından yana olduğu için iyi geçinmelerini istemiştir. Fakat aile birliğinin devamlılığının imkânsız hale gelmesi durumunda da boşanmayı uygun görmüştür.¹⁴⁹

Kadı sicillerinde karşılaşılan durumlardan biri kadınların ölen kocalarının terekesinden mehir talepleri olmuştur. Bu duruma terekeden mehir talebi denmektedir.¹⁵⁰ Bu konuyla ilgili bir kayıta göz atılacak olunursa belgede anlatılan dava Urfa'nın Bozabad nahiyesinde bulunan Çatak Süfka karyesinde geçmektedir. Vefat eden Kulakoğlu imam bin Ahmed bin Abdullah'ın veraset-i zevcesi Aynzeliha bint Ahmed meclis-i şer'iyye oğulları Alloş ve Halil mahzarında kadılığa başvurmuştur. Mahkemeye intikal eden bu davanın devamında uyuşmazlığın miras ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Belgede merhum imamın terekesinden hisse-i irsiyesini ve mihr-i müeccelini Ali ve Halil'den talep ettiği anlaşılmaktadır. Bu uyuşmazlığa dâhil olan muslihûnun sulhu 2100 bedel-i sulh karşılığında çözdüğü ve Ali ve Halil'in de bu sulhu onayladıkları anlaşılmaktadır. Böylece miras konusundaki bir uyuşmazlığın muslihûn aracılığı ile çözülmesi örneği incelenmiştir. Uyuşmazlığın önce mahkemeye başvurularak sonrada muslihûn yolu ile çözüme kavuşması ardından bu sulhun kadiya bildirilmesi sağlanmıştır.¹⁵¹

Mehir ile ilgili uyuşmazlıkların aile içerisinde gerçekleşmesi münasebetiyle muslihûn yolu ile çözülmesi tercih edilmiştir. Bu tür uyuşmazlıkların evlilik müessesesinin bitmesiyle ya da eşin ölmesi durumunda miras paylaşımında yaşanan uyuşmazlıklar olduğu bilinmektedir. Yukarıda ele alına belgede eşinin ölümünden sonra tereke paylaşımında hakkı olan mihr-i talep etmesi ile alakalıdır. Bu durumda hisse-i irsiyesini ve mihr-i müeccelini talep etmiştir. Çıkan uyuşmazlık aile içerisinde

¹⁴⁸ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017, 175.

¹⁴⁹ Nasi Aslan, “ İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi”, 261.

¹⁵⁰ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, 89-90.

¹⁵¹ Şilen, 208 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, 484-485.

yaşanan bir uyuşmazlıktır. Uyuşmazlığın muslihûn tavassutuyla çözüme kavuşması belgeye kaydedilmiştir.

Mehir başlığı altında ele alınacak bir diğer konu da nişan konusudur. Nişan evlilik birliğinin ilk adımı olarak bilinir. Evlenme beyanı olarak değerlendirilir. Aileler bu süreçte birbirlerini tanımaya başladıkça bazı kültür ya da anlayış farklılıklarından kaynaklanan uyuşmazlıklar ortaya çıkabilirdi. Bu sebeplerden dolayı bazen nişan bozulabilir ve karşılıklı verilen hediyeler iade edilirdi. Bu süreçte de olumsuzluklar yaşanabilirdi.¹⁵²

Mahkeme kayıtlarında nişanlılık süreci geçmemektedir. Fakat, nişanın bozulması, alınan hediyeler ve para konusundaki uyuşmazlıkların mahkemeye intikal ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹⁵³ Bu gibi durumlardan dolayı çıkan uyuşmazlıklara muslihûnun intikal ettiği de belgelerde görülmüştür.

Urfa Kadı Sicillerinde *hutbe*¹⁵⁴ veya *namzed*¹⁵⁵ olarak da bilinen nişan, çoğu konu gibi zaman zaman mahkemeye intikal etmiştir. İslam hukukuna göre nişan bozulur ise kız tarafına verilen mehir geri iade edilmelidir.¹⁵⁶ Bozulan nişandan sonra mehirin geri alınması sırasında çıkan uyuşmazlıklar söz konusudur. Tarafların bu hususta yaşadıkları uyuşmazlıkları mahkemeye taşıdıkları bilinmektedir. Bazı uyuşmazlıkların da muslihûn tavassutuyla çözümlendiği görülmektedir. Örneğin: Urfa'nın Sultan Bey Mahallesinden olan Müslim bin Hacı Hamoş ve Ali bin İbrahim muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Bundan sekiz sene önce Müslim bin Hacı Hamoş, Ali'nin kız kardeşi olan Zeyni Nam Hatun'a nişan namına bir çift altın küpe teslim edip, nefesine nasip olmadığından ötürü kıymeti merkurum Ali'den talep etmesi nedeniyle dava eylemiştir. Ali'nin bunu inkâr etmesi üzerine muslihûn tavassutuyla ıslah ve tanzim sağlanmıştır. Böylece davadan feragat ettiğini, merkurum Ali'nin kendisine 130 kuruş vererek sulh eylediklerini bildirmiştir. Böylece bir alacak verecek davası daha muslihûn arabuluculuğu ile sulha bağlanmıştır.¹⁵⁷ Bu

¹⁵² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, (Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları, 2014), 58-60.

¹⁵³ Serkan Şenel, *Genç Dönem Osmanlı Urfa'sında Kadın, Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü ve Mahremiyeti (1845-1915)*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 13.

¹⁵⁴ Bir kadının nikâhına talib olmaktır.

¹⁵⁵ İsteyen veya istenilen kimse.

¹⁵⁶ Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat*, 65-69.

belgede nişanda verilen kıymetli eşyanın geri talebinde ortaya çıkan uyuşmazlığın muslihûn tavassutuyla çözülmesi kaydedilmiştir. Nişandan sonra evliliğin gerçekleşmemesi nedeniyle bu talep sağlanmıştır. Sulh ise istenilen kıymetli eşyanın verilmesiyle değil bunun yerine belli bir meblağın verilmesiyle sağlanmıştır.

İncelenen defterlerde az da olsa başlık parası ile ilgili uyuşmazlıklar ile de karşılaşmaktadır. Başlık parası ile ilgili uyuşmazlıkların çıkmasının önemli nedenleri arasında miktarda anlaşamamak vardır. Bunun yanı sıra anlaşılan miktarın ödenmemesi hususunda da anlaşmazlıkların çıktığı bilinmektedir. Başlık parasından doğan anlaşmazlık ile ilgili bir belge ele alınacak olunursa Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden olan İmam bin Hasan, Askeri mahallesinden Şeyh Muhammed bin Bilal muvacehesinde kaydettirilen bu belgede iki taraf arasında verilecek başlık parasının miktarı ile ilgili bir anlaşmazlık çıktığı belirtilmiştir. Dursun nam hatun için istenilen başlıktan doğan bu anlaşmazlık muslihûn uzlaştırmasına gitmiştir. Muslihûnun belirlediği miktarın verilmemesi üzerine bir kez daha anlaşmazlığın çıktığı belirtilmiştir. Bu durumun üzerine mahkemeye başvurulmuş ve uyuşmazlık bu şekilde çözülmüştür. Mahkemenin belirlediği tutar kabul edilmiş ve dava kapanmıştır.¹⁵⁸

Çoğunlukla ele alınan belgelerde sorun muslihûna gider ve çözümü mahkeme kayıtlarına geçirilirdi. Bu belgede ise Muslihûn tarafından gerçekleştirilen sulh bozulmuş ve durum muslihûndan sonra mahkemeye yansımıştır. Bu az karşılanan bir belgedir. Çünkü çoğunlukla mahkemeden sonra muslihûna başvurma tercih edilir. Bu belgede ise muslihûndan sonra mahkemeye başvurma gerçekleşmiştir.

2.5. Vakıf Konusu ile İlgili Uzlaşma

Yardımlaşma temeline bağlı dini ve medeni bir kurum olan vakıflar sosyal dayanışmanın hukuki bir müessesesidir. Özellikle Müslüman toplumlarda dinin uygun gördüğü kurallara dayanarak hayır amaçlı bu müesseseler devlete siyasi yükünün yanında yardımcı olmuştur. Herhangi bir maddi karşılık beklemeden

¹⁵⁷ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 129-130.

¹⁵⁸ Burak Birecikli, 218 No'lu Urfa Kadı Sicili Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme H. 1312-1317/ M.1894-1899, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 226-227.

başkalarına yardım amacı ile kuruldukları bilinmektedir.¹⁵⁹ Tamamen iyimser niyetlerle kurulan bu müesseselerin işleyişi noktasında çıkan sorunlar kadı sicillerinde yerini almıştır. Buna bağlı olarak Urfa Şer'iyye Sicilleri tarandığında bazı sorunların çıktığına şahit olunmuştur. Bu sorunlardan birisi mütevellilik konusu olmuştur. Hasan Paşa vakfı mütevelliliği meselesinden çıkan bir dava mahkeme kayıtlarında yerini almıştır. Vakfın evlatlarından olan Zübeyde Hanım binti Hasan Ağa vakfın evlatlarının en yaşlısı olduğu için bu hakkın kendisinde olduğunu iddia etmiştir. İki tarafında başvurusu nedeniyle mahkeme kararı sonuçlanana kadar vakfın mütevelliliği için bir kayyım tayin edilmiştir. Mahkeme on iki kişilik şuhûdu'l-hal heyeti ile toplanmış ve görev Zübeyde Hanıma tevdi edilmiştir.¹⁶⁰

Vakıflar ile ilgili ortaya çıkan sorunlardan bir kaçının muslihûn tavassutuyla hallolduğuna şahit olunmaktadır. Örneğin 228 numaralı defterde karşılaşılan bir belgede evkaf sandığında alacak hakkı olan bir kişinin alacağını talebi üzerine yaşanan uyuşmazlık örneği incelenecek olunursa Urfa'nın Suruç kazasından olan Mehmed bin Sofu, Davud Efendi bin Osman muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Suruç kazasında evkaf sandığında alacak hakkı olan 9000 kuruşu teslim aldığını fakat geri kalan dört kile hintayı alamadığını ve bunu talep ettiğini bildirmiştir. Bu durumu Davud Efendi inkâr ettiği için de bir uyuşmazlığın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu suretle anlaşmazlığın hallolması münasebeti ile muslihûn tavassutuna başvurulmuştur. Muslihûnun devreye girmesiyle de taraflar iki kile hinta bedel-i sulh karşılığında davalarından fariğ olmuşlardır. Böylece uyuşmazlık sona ermiş bu durum da kaydettilmiştir.¹⁶¹

Vakıflar ile ilgili; işletilmesinde çıkan sorunlar ya da alacak verecek konuları ile alakalı uyuşmazlıkların muslihûn tarafından sulha çevrildiği başka bir örnekte ise bir dükkânın işletmesinin verilmesi hususunda yaşanan uyuşmazlık ele alınmıştır. Yine bu belgede de muslihûn tavassutunu görmek mümkün olacaktır. Urfa'nın Camii Kebir Mahallesi sakinlerinden olan Ali bin Şaban, Mehmet Seyyid bin Feyzullah muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Tatoğlu Vakfı'ndan evladiyet ve meşrutiyet üzerine işletilen Eskici Pazarı'nda bulunan bir dükkânın yabancıya

¹⁵⁹ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vakıf Medeniyeti*, (İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2019), 11-16.

¹⁶⁰ Bahattin Turgut, *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 70.

¹⁶¹ Tekin, *228 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 586.

verilmesi için yıllık 10 kuruş şart koyulmuştur. Mehmed Seyyid'e 320 kuruş, Rahime Hoca'ya ise toplamda 700 kuruşun verilmesine rağmen bunu inkâr etmiştir. Bunun üzerine Durmuş bint Şaban mahkemeye başvurmuşlardır. Bu uyuşmazlık muslihûn tavassutuyla Seyyid Mehmed gerçeği kabul etmiştir.¹⁶²

¹⁶² Kahraman, *214 Nolu Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 33-34.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSLİHÛN'UN ŞER'İYYE SİCİLLERİ İÇERİSİNDEKİ ANALİZİ

3.1.Muslihûn Tavassutuna Başvuran Kişilerin İncelenmesi

Dönem dönem mahkemelere erişimin masraflı, zahmetli ve zor olması uzman desteğine ihtiyaç gerektirmekteydi. Bunları aştıktan sonra da mahkemelerin iş yoğunluğu nedeniyle sonuca ulaşmak zaman alırdı. Bu aşamada daha hızlı sonuca ulaşmak için çözüm bulma arzusu insanları alternatif yollara iterdi. Böylece insanlar çözümü mahkeme dışındaki yollara başvurmaya iterdi.¹⁶³ Alternatif uzlaştırma yöntemlerinden biri de ele alınan uzlaşmadır. Uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden birisi olan bu yöntem masrafsız ve hızlı bir yöntemdir. Tamamen temel sorunlara çözüm üretmek için oluşturulan bu sistem insanlar için daha az korkutucu olmuştur.¹⁶⁴

Kayıtlar incelendiğinde belgelerin içerisinde geçen uyuşmazlık davalarında tarafların önce suçu inkâr ettiği sonrada her iki tarafında davalarından fariğ ettikleri görülmektedir. Örneğin alacak-verecek davasında taraf karşı taraftan belli bir alacağı olduğunu ve onu talep ettiğini söyler. Karşı tarafın da bu borcu inkâr etmesi üzerine çıkan uyuşmazlığın muslihûn tarafından sulha dönüştürülmesi sırasında borcu önce kabul etmeyen tarafın belli bir bedeli ödemeyi kabul ettiği görülmektedir. Bu durum bir belge ile örneklendirilecek olunursa Urfa'nın Kötüler Mahallesi sakinlerinden olan Müslüm Faki bin Hızan bin Mehmed, Mu'yidi (?) bin Hüseyin muvacehesinde şer'îyye mahkemesine başvurmuştur. Müslüm Faki, Mu'yidi (?) 'den 180 kuruş alacak hakkı olduğunu ve bunu kendisinden talep ettiğini kaydettirmiştir. Devamında ise bu talebinin inkâr edildiği anlaşılmaktadır. Bu uyuşmazlığın çözüme kavuşmasında muslihûnun rol oynadığı görülmektedir. Muslihûnun devreye girmesiyle ıslah ve tanzim sağlanmıştır. Sulhun gerçekleşmesi sırasında 90 kuruş bedel-i sulh kaydı tutulmuştur. Alacak-verecek davalarında çok sık karşımıza çıkan bedel-i sulh kavramı bu belgede de yerini almış ve sulhun gerçekleşmesi noktasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁶⁵

¹⁶³ Kılınc, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn", 15.

¹⁶⁴ Avcı, "Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh (Uzlaştırma)", 15.

¹⁶⁵ Küçükaçar, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'îyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 164.

Tarafın suçsuz olduğunu söylemesi, şikâyetçinin ise ispat noktasında çok da ikna edici olamamasına rağmen uzlaşma taraftarı olması ve belli bedel ödemeyi kabul etmesi şaşırtıcıdır. Eğer gerçekten masumsa bu masumiyetini mahkemeye başvurarak mahkeme kararı ile ispatlaması mümkün iken neden böyle bir ödemeyi kabul ettiği soru işaretidir. Şüpheli ya gerçekten suçunun farkında ya da bu durumu ispatlama noktasında sıkıntı yaşayacağını düşünmektedir. İspatlasa da belki de yalancı şahit ile bunu yapacaktır. Bu da onu vicdanen rahatsız edeceği için bu şekilde uzlaşmaya gitmek onu daha da rahatlatacaktır. Yani tarafların muslihûna başvurmaları hususunda altında yatan birçok sebep olabilir. Davalı bu hususta masum da olabilir gerçek anlamda suçlu da olabilir. Bu durumun netleştirilmesi oldukça güçtür.¹⁶⁶

Şer'iyye Sicilleri'nde gayrimüslimlerle ilgili belgelerde kullanılan bazı kalıplar, *tebe'a-i Osmaniye* veya *tebe'a-i Devlet-i Aliye*, *Hristiyan* veya *Hristiyan Milleti* gibi ifadeler ile izah edilmiştir. Bu kavramların geçtiği bir belge incelenecek olunursa Urfa'nın Bıçakçı Mahallesi sakinlerinden olan ve Devlet-i Aliye'nin Ermeni milletinden olan Aruş v. Karabit, Kivo v. Karabit muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Belgenin Ermeni Aruş v. Karabit'in Kivo v. Karabit'ten alacak talebi üzerine olduğu anlaşılmaktadır. Aruş v. Karabit, cihet-i havaleden 400 hakkı olduğunu Kivo'dan talep eder. Kivo ise bunu külliye inkâr ettiğinden dolayı muslihûn tavassutuna başvurulduğu anlaşılmaktadır. Muslihûn arabuluculuğu ile ıslah ve tanzim oldukları görülmektedir. Kendisinin de davasından fariğ olup 100 kuruş bedel-i sulh karşılığında sulhu kabul eylediğini de kaydettirilmiştir.¹⁶⁷

Zaman zaman belgelerde karşılaşılan bir diğer durum tüccarların da muslihûna başvurduğudur. Tüccarların bir bölgeden başka bir bölgeye geçiş esnasında konaklama yaptıkları bölgelerde yaşadığı bazı sorunlar mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Bu belgelerden yola çıkarak zaman zaman mahkeme sonucunu beklemeden bir arabulucu ile sorunlarını halledip işlerine devam ettikleri görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir belgeye 220 numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nde rastlanılmıştır. 748 numaralı belge tüccarların yaşadığı sıkıntılardan ve onların mahkemeden sonra muslihûn tavassutundan faydalandıklarını belirtmektedir.

¹⁶⁶ Avcı, "Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh (Uzlaştırma)", 66-67.

¹⁶⁷ Sert, *213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 438-439.

Diyarbakir Vilayeti dâhilinde Mardin Sancağı merkezi mahalâtından olan Babü'l Sur Mahallesi sakinlerinden olan hala Haleb vilayeti celilesi dâhilinde medine-i Urfa'nın Köprübaşı civarında, ağnam hayvanları ve ayrıca yağmalanmış paraları olan Şeyh Hindi bin Şeyho ve Ömer bin Abdullah el-Osman ve Müslüm bin Hâcı Abuzer ve Süryani milletinden İlyas veledi Yakub ve Ermeni milletinden Bedros veledi Karabit isimli kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler mahkemeye başvurarak çalınan ya da yağmalanan bu mal ve paralarının geri alınmasını istemişlerdir. Yani hırsızlık, eşkıyalık ya da yağma davası münasebeti ile muhtemelen yakalanan eşkıyalardan alınan mallarını geri almak istemişlerdir. Bu konu için ise bir memur görevlendirilmiştir. Bu kişi Kol Ağası Esad Bey isimli memurdur. Görevlendirildiği konu ile ilgilendiği esnada, asıl bu dava konusu olan kişinin yani davayı açan ya da belgede konuyu açan kişinin Sincar'da Mağrib nâm mahalde ücretle çobanım bulunan Reşidi kabilesinde 'Avin bin Hüseyin el-Kerayih nâm kimesnenin bakmakta olduğu ya da bu kişinin yanında bulunan paraları ve ağnam adı altındaki hayvanları (ki bunlar: malım ve mülkim olan iki yüz altmış dörd 'aded koyun ve otuz 'aded toklu ve yirmi sekiz 'aded dişi keçi ve on iki 'aded erkek keçilerim) da çalıntı sanılarak eşkıya elinden alınarak daha önce malı, parası çalınan kişilere geri ödeme yapılmıştır. Bu sebeple dava açan kişi bu mal ve parasını geri talep etmiştir. Tabi çalınan para ve hayvanlarına karşılık ödenek almış olan diğer hak sahipleri de bu mal ve paraları geri vermek istememişlerdir. Bu kişiler arasında sulh yoluna gidilmeye çalışıldığına dair içerik bulunmaktadır. Belgenin sonunda muslihûn tavassutuna başvurularak iki yüz adet koyun bedel-i sulh ile anlaşmazlığın sona erdiğine dair bulgular vardır.¹⁶⁸

Muslihûn tavassutuyla hallolan anlaşmazlık davalarında tarafların birinin Müslüman diğerinin Ermeni milletinden olduğu belgeler ile karşılaşmak da mümkün olmuştur. Bu belgelerde muslihûn her iki tarafın da menfaati doğrultusunda orta yolu bularak bu uyuşmazlığı sulha bağlamıştır. Sözelimi konu ile ilgili;

Suriye'nin Şam sancağına bağlı Deyr-i Atabe (?) karyesi ahalisinden olan Amin bin Masub, Urfa'nın Bozabad Nahiyesi'ndeki Germüş karyesi sakinlerinden olan ve Devlet-i Aliye'nin Ermeni milletinden olan Seko veledi Mardo muvacehesinde Urfa mahkemesinde meclis-i şer'iyeye başvurmuştur. Başvurunun

¹⁶⁸ UŞS. 220/79-748.

sebebinin bir uyuşmazlık olduğu konusun ise alacak verecek davası olduğu anlaşılmaktadır. Seko'dan 200 kuruş alacak hakkının olduğunu fakat bu borcu Seko'nun inkâr ettiğini belgenin içeriğinden anlamaktayız. Bu uyuşmazlığın hallolması hususunda muslihûn tavassutuna başvurulduğu ve 100 kuruş bedel-i sulh karşılığında arabuluculuğun yapıldığı anlaşılmaktadır. Böylece taraflar davalarından fariğ olmuştur ve anlaşmazlık son bulmuştur.¹⁶⁹

3.2. Muslihûna Gidenlerin Toplumsal Statüye Göre Konumu

Osmanlı Devletinin fetihlerde batıya yönelmesiyle gayrimüslim nüfusun arttığı görülmektedir. Gayrimüslimlerin millet sistemi denilen bir yapılanma ile yönetildiği bilinmektedir.¹⁷⁰ Bu süreçte incelenen bu konuda gayrimüslimleri göz ardı etmemek gerekir. Osmanlı Şer'iyye Sicilleri içerisinde birçok belgede gayrimüslim davaları ile karşılaşmak mümkündür. Dolayısıyla bu davalardaki uyuşmazlıkların muslihûn tavassutuyla çözüme kavuşturulması da söz konusu olmuştur.

Kanunnamelerde Osmanlı uygulamalarında hükümler hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri kapsardı. Yani kanunlarda yapılmış düzenlemelerde ayırım yapılmazdı. Kanunlar hem Müslümanlara hem de gayrimüslimlere uygulanırdı. Hükümler de geneldir hem Müslümanlar için hem de gayrimüslimler için geçerli olurdu. Gayrimüslimler için düzenleme yapılacak olunur ise bu durum belli kalıplar ile bildirilirdi. Örneğin bir düzenleme yapılması gerekiyorsa ve bu düzenleme gayrimüslimler ile alakalı ise *kefereye mahsus ahvâli beyân eyler* kalıbı ile belirtiliyordu.¹⁷¹

Muslihûn tarafından gerçekleşen sulh kavramı, Osmanlı Devleti toplumunda geniş bir kapsamda uygulama alanı bulmuştur. Uyuşmazlık ve anlaşmazlık çözüm yöntemi olan sulh, uygulama alanı bulduğu gibi mahkeme kayıtlarında da yerini almıştır. İncelenen sicillerde sulhun yaygın bir şekilde kullanıldığını doğrulamaktadır. Muslihûn tavassutuyla gerçekleşen sulhun yalnızca Müslümanlarda

¹⁶⁹ Kahraman, *214 Nolu Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, 232.

¹⁷⁰ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, 53.

¹⁷¹ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, 50-51.

değil gayrimüslimlerde de sık bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Mahkeme kayıtlarına giren belgeler bu çıkarımı desteklemektedir.¹⁷²

Gayrimüslimlerin muslihûna başvurdıkları belgeler ile kanıtlanmıştır. Bunun yanısıra muslihûn oldukları konusuna da belgelerde karşılaşmak mümkün olmuştur. Yukarıda yer verilen belgede (*Hasköy Şer'iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü*) muslihûn konumunda olan kişinin meyhane işlettiği ifade edilmişti. Bu belge bu yargıyı desteklemektedir. Tabi bu aşamada kıyaslama yapılacak olunursa muslihûna taraf olarak başvuran gayrimüslim sayısı muslihûn olan gayrimüslim sayısından fazladır.

Yine araştırmalardan öğrenildiği kadarıyla; Hristiyanlar tarafından da sulh uygulamasının kullanıldığı görülmektedir. Timur Kuran'ın yayınında yer verdiği bu belgede Rumeli vilayetinde bir kazanın Hristiyan köyünde olan bir uyuşmazlık davasının mahkeme kayıtlarına düştüğü bilinmektedir. Ele alınan bu belgede; Yani ve Todori'nin köyün vekilleri olarak mahkemeye başvurduğu ifade edilir. Mehmet Çavuş adındaki voyvodanın köy halkından fazladan 4000 akçe aldığı gerekçesi ile Mehmet Çavuş'tan davacı olurlar. Mehmet Çavuş ise bu iddiayı reddeder ve dava sonuçsuz kalır. Daha sonra uyuşmazlık muslihûn'un devreye girmesi ile 1000 akçe sulh bedeli ile sonuçlandığına dair belge sicil kayıtlarında yerini almaktadır.¹⁷³

Aynı süreç Urfa Şer'iyye Sicilleri'nde de görülmektedir. Aralarında uyuşmazlık yaşayan Hristiyan milletinden Bidros veledi İlyas ile Müslüman olan Hamid bin Ali arasında geçen uyuşmazlığın muslihûn tavassutu ile hallolduğu belgenin içeriği incelenecek olunursa Urfa'nın Nur Ali Mahallesi sakinlerinden ve Devlet-i Aliye'nin Katolik milletinden olan Bidros veledi İlyas, Hamid bin Ali muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Bidros, Hamid bin Ali'den doksan bir adet oğlaktan 405 kuruşluk bir alacak hakkı olduğunu ve kendisinden talep ettiğini kaydettirilmiştir. Fakat bu talebi Hamid tarafından inkâr edilmiştir. Bunun üzerine anlaşmazlığın çıktığını ve bu anlaşmazlığın sulha dönüştürülmesi noktasında muslihûnun tavassutu devreye girmiştir. Tarafların bu yol ile davalarında fariğ etmeleri söz konusu olmuştur. Hamid kendi malından olan 200 kuruş bedel-i sulh ödemeyi kabul etmiş ve böylece anlaşmazlık ortadan kalkmıştır. Yani aracı

¹⁷² Abacı, "Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh, 105-115.

¹⁷³ Kuran, "*Mahkeme Kayıtları Işığında*", 555-556.

olarak muslihûnun arabuluculuk yapması Hristiyanların da kullandığı bir yöntem olmuştur. Belgeler bunları ifade etmektedir. Aynı zamanda Gayrimüslimlerin kendi toplumları arasında yaşadıkları problemleri muslihûn yolu ile çözdükleri bilindiği gibi bu sorunları mahkemeye kadiya da götürdükleri bilinmektedir.

Ermeni milleti arasında çıkan bir uyuşmazlık örneğine göz atılacak olunursa Urfa'nın Kebir-i Kenisa Mahallesi sakinlerinden ve Devlet-i Aliye'nin Ermeni milletinden olan Toro veledi Serkis ve diğerlerinin, Abid veledi Maksod muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuşlardır. Abdo'dan 245 kuruş alacak haklarını talep ettikleri bu belge de talebin inkâr edilmesi ile alakalı bir uyuşmazlığın çıkışı anlaşılmaktadır. Bu anlaşmazlığın çözümünde muslihûnun rol oynadığı ve kendilerine malından 125 kuruş vermeyi kabul etmesi ile anlaşmazlık ortadan kalkmıştır. Bedel-i sulh ile bir uyuşmazlığın da sulha dönüşmesi örneği bu belgede incelenmiştir.¹⁷⁴

Buna nazaran Gayrimüslimlerin uyuşmazlıklarını ve sorunlarını mahkemeye götürme noktasında hak sahibi oldukları aşîkârdır. Aynı zamanda aracı dediğimiz muslihûn tavassutuna da sıklıkla başvurdukları belgelerden anlaşılmaktadır. Tıpkı Müslümanlarda olduğu gibi uyuşmazlıkların sulha dönüştürülmesi esnasında belli bir bedel ödendiği yani bedel-i sulh kavramının Gayrimüslimlerde de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Şer'iyye sicilinde geçen belgelerde gayrimüslimlerin hem direk muslihûna başvurdukları hem de önce kadı sonra muslihûna başvurdukları görülmektedir.

Urfa'nın Kebir-i Kenisa Mahallesi sakinlerinden ve Devlet-i Aliye'nin Ermeni milletinden olan Karabet veledi Mano, Cemil Efendi muvacehesinde kendisinden Mircanek (?) karyesinin imarı için harcamış olduğu 2259 buçuk kuruşluk masrafını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlığın çözüme kavuşması noktasında muslihûn rol oynamıştır. Belge kaydında muslihûnun devreye girmesi ile Cemil Efendi kendi malından 1000 kuruş bedel-i sulh vermeyi kabul etmiş ve anlaşmazlık bu şekilde son bulmuştur.¹⁷⁵ Bu belgede gayrimüslimlerin sorunlarını mahkemeye götürmekte gayet hak sahibi oldukları da görülmektedir. Aracı yardımıyla yapılan sulhların genel olarak belli bir miktar para ile gerçekleştiği

¹⁷⁴ Küçükacı, 213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 519.

¹⁷⁵ Küçükacı, 213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 317.

bilinmektedir. Yani yapılan sulhun bir bedeli söz konusu olmuştur. İncelenen bu belgede önce mahkemeye başvurulduğunu daha sonra bu sorunun mahkemede sonuçlanmadığı ifade edilmektedir. Tarafların aracı yardımı ile belli bir miktarda anlaşmaları sağlandıktan sonra da bu durumun mahkemeye bildirilmesi söz konusu olmuştur zaten bu kaydın sicile geçmesi de durumun mahkemeye bildirildiğini ifade etmektedir. İncelenen belgelerin istatistiksel değerlendirilmesine bakıldığında gayrimüslimlerinde daha çok alacak verecek davalarında muslihûna başvurulduğu görülmektedir. Sözgelimi konuya örnek olarak;

Urfa'nın Kebir-i Kenisa Mahallesi sakinlerinden ve Devlet-i Aliye'nin Ermeni milletinden olan Toro veledi Kivo ve diğerlerinin, abid veledi Maksod muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Davanın bir alacak verecek davası olduğu anlaşılmaktadır. Abdo'dan 295 kuruş alacak haklarının olduğunu ve bunu talep ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumdan dolayı meydana gelen anlaşmazlığın muslihûn tavassutu ile çözüldüğü belgenin içeriğinden anlaşılmaktadır. Abdo kendi malından olan 122 buçuk kuruşu kendilerine vermeyi kabul ederek bedel-i sulh ile anlaşmazlık ortadan kalkmıştır.¹⁷⁶

3.3. 213 Numaralı Defterin Muslihûn Açısından Analizi

213 numaralı defter değerlendirildiğinde H. 1290-1292/ M.1873-1875 yıllarında Urfa mahkemesinde geçen davaları kapsadığı bilinmektedir. Defter günümüzde Ankara Milli Kütüphane Arşivi'nde dijital olarak yer almaktadır. Defterin orijinal kopyaları ise Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde saklanmaktadır. Defterin içerisinde geçen belgelerin başta Osmanlı hukuk sistemi olmak üzere sosyal hayat, ekonomik hayat, toplumsal hayat hakkında birçok bilgiyi ve analizi içerisinde barındırmaktadır.

213 numaralı belgede muslihûn tavassutuyla çözümlenmiş uyuşmazlık davalarına sıklıkla karşılaşılmaktadır. Hatta diğer defterlere oranla sayıca muslihûn teriminin geçtiği belgeler fazladır. Dolayısıyla bu defterin muslihûn açısından değerlendirmesinin yapılması uygun görülmüştür. Muslihûn, var olan uyuşmazlığı ortadan kaldırmak için taraflar arasında arabuluculuk yapmıştır. Bu durumun mahkemeye gitmeden önce, mahkeme anında ve mahkemeden sonra ele alındığı

¹⁷⁶ Küçükacı, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 518.

belgeler vasıtasıyla bilinmektedir. Bu defterin taraması yapıldığında toplamda kırk üç tane muslihûn tavassutuyla hallolmuş belge ile karşılaşılmaktadır. Bu belgelerin sekiz tanesi gayrimüslim uyuşmazlığına bağlı belgelerdir.

Bu belgelerden çoğunluğu alacak- verecek davası ile ilgili olmakla birlikte tereke paylaşımına bağlı uyuşmazlık, mirastan kaynaklı varisler arasında çıkan uyuşmazlık, satılan bir dükkânın haksız satımına bağlı uyuşmazlık, kısarak satışına bağlı uyuşmazlık, emanet eşyanın geri talebi üzerine uyuşmazlık, zimmeti ibra, buğday alacak talebi hakkında uyuşmazlık, sermaye uyuşmazlığına bağlı uyuşmazlık, alım satıma bağlı uyuşmazlık, yapılan iş karşılığında masraf talebine karşı uyuşmazlık, yapılan iş karşılığında hizmet talebine karşı uyuşmazlık davaları ile karşılaşılmaktadır.

Bu belgelerden yirmi dokuz tanesi alacak- verecek uyuşmazlığına bağlı belgelerdir. Geriye kalan belgelerden beş tanesi mirasa bağlı anlaşmazlıkların sulha çevrilmesi ile alakalıdır. Bir belgenin mihre bağlı alacak davası olduğu bilinmektedir. Geriye kalan belgelerin kısarak alım-satımı, eşya talebi, sermaye uyuşmazlığı, alım satıma bağlı uyuşmazlık, hizmet karşılığında hizmet ücreti talebi, masraf talebi ile ilgili olduğu bilinmektedir.

Belgelerin içerisinde çoğunlukla alacak- verecek, borç davalarının geçmesi dikkat çekmiştir. Muslihûn, tarafların uyuşmazlıklarını ve anlaşmazlıklarını çözerken genellikle bedel-i sulh kavramını kullanmıştır. Bu da genel olarak muslihûna başvuranların alacak-verecek, borç uyuşmazlıklarına bağlı sorun yaşayanların olduğu analiz edilmiştir.

213 numaralı defterde yer alan bu belge alacak verecek uyuşmazlığının muslihûn yolu ile belli bir bedel karşısında sulha bağlandığının bir örneğidir. Urfa'nın Harran Nahiyesine bağlı Korucuk Karyesinden olan Mehmet bin Hacı ile Hacı Abdulkadir ibn-i Hacı Ahmed'in alacakları hususunda çıkan uyuşmazlığın sebebi olarak merkebini izinsiz alması ve gittiği yerde merkebinin fenalaşması sonucu bedeli olan 300 kuruşun Hacı Abdulkadir'den istediğini fakat kendisinin bunu kabul etmediğini kaydettirmiştir. Tarafların belgenin sonunda zimmeti ibra ettikleri yani alacaklının alacağının bir kısmından vazgeçtiği anlaşılmaktadır.

Muslihûn tavassut edildiği ve arabuluculuğun 150 kuruş ile gerçekleştiği belirtilmektedir.¹⁷⁷

Bunun yanı sıra yine para ile bağlantısı olan bir diğer konu miras konusudur. Miras konusunda terekenin paylaşımı sırasında ya da çoğunlukla tereke paylaşıldıktan sonra ortaya çıkan uyuşmazlıklarda da muslihûn tavassutuna başvurulmuştur. Yine tereke sahibi öldükten sonra geçmişte olan borcunun tereke paylaşımı sırasında gün yüzüne çıkması hususunda da uyuşmazlıkların yaşandığı bilinmektedir. Miras konusu genel olarak aile içerisinde geçen bir konu olduğu için muslihûn tavassutuna başvurulması beklenen bir durumdur. Hisseyi talep uyuşmazlığına defterden bir belge ile örnek verilecek olunursa Urfa'nın Haseki Mahallesi sakinlerinden olan Aynalı oğlu Hıdır bin Hasan kardeşi Hasan muvacehesinde şer'iyye mahkemesine başvurmuştur. Kardeşi Hasan 1800 kûsur kuruş hissesini ifa etmediğinden dolayı bu hisseyi talep etmiştir. Daha sonra davacı muslihûn tavassutu ile alacak hakkından fariğ olduğunu yani davadan çekildiğini ve meblağ-ı mezbûr 1800 kûsur kuruştan vazgeçtiğini ve uyuşmazlığın sulha bağlandığını kaydettirmiştir. Bin kuruşa bedel-i sulh yapılmıştır.¹⁷⁸

Diğer bir konu ise kişilerin ya da vakıf malına zarar verilmesi ile alakalı belgeler olmuştur. Bu tür belgelerde taraflar zararını gidermek için muslihûnun bedel-i sulh kavramından faydalanmak istemişlerdir. Dolayısıyla bu tür davaların da çözümünde ve sulha bağlanmasında zaman zaman muslihûn devreye girmiştir. Eşya üzerine açılan davalar ile de sıklıkla karşılaşmıştır.

Defter içerisinde geçen diğer bir uyuşmazlık konusu, satılan bir dükkânın haksız satımına bağlı bir anlaşmazlığın muslihûn tarafından giderilmesi ile alakalıdır. Urfa'nın Gerz Mahallesi sakinlerinden olan ve vefat eden Elmanet veledi Kaçfun Kiva veraseti zevci Tatu veledi Koko'nun Ebûcek'ten bir bab dükkânının fuzulen ve müteveffa-i merkumdan habersiz satılmasından dolayı çıkan uyuşmazlığı konu edinen bir belgedir. Buzel veledi Koko'nun Ebûcek'ten fuzulen satılan bu dükkânın geri talebi ile ilgili olan bu belgede uyuşmazlığın şer'iyye mahkemesine intikal ettiği talep davasının muslihûn tavassutu ile sulha bağlanması dikkat çekmektedir. Ebûcek bu durumu önce def etmiştir ve asla sulha rağbet etmeyeceğini, dükkânı bir bedel

¹⁷⁷ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 454.

¹⁷⁸ Sert, 213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, 129-130.

karşılığında aldığını söylemektedir. Muslihûnun devreye girmesi ile Ebûcek dahi ibra-yı mezkûr ile sulhu kabul eylediğini söyler. Böylece bu dükkân meselesi de sulh ile sonuçlanmış olur.¹⁷⁹

Şer'iyye sicillerinde alım satım sırasında ya da alım satım yapıldıktan sonra çıkan uyuşmazlıklarla da karşılaşmak mümkündür. Bu duruma bağlı olarak yaşanan problemler mahkemelere yansımıştır. Hatta bu tür davaların muslihûn tavassutuyla sulha kavuşturulduğuna şahit olunmuştur. Oran olarak diğer konulara göre az olsa da bu durumda muslihûnun varlığından söz etmek mümkün olmuştur. 213 numaralı defterde geçen bir belgede bu durum örneklendirilebilir.

İncelenen bu belge, satın alınan mallar ile ilgili yaşanan mağduriyetten doğan uyuşmazlık davasıdır. Urfa'nın Birecik kazası sakinlerinden olan Müslüm bin Hacı Ali'nin, Mehmet bin Müslüm muvacehesinde iki gün önce aldığı soğanın bir miktarının çürük çıkması nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlığın mahkemeye taşınması ve 168 buçuk kuruş talep etmesi söz konusudur. Merhum Mehmet'in bu suçlamayı inkâr ve reddetmesi üzerine uyuşmazlık muslihûn tavassutuyla Mehmet'in kendi malından kendisine 196 kuruş vermesi ile sulh sağlanmıştır.¹⁸⁰

Yapılan iş karşılığında hizmetinin karşılığını alamamasına bağlı taraflar arasında çıkan uyuşmazlığı konu alan bir belgede devreye giren muslihûn süreci değerlendirmiş ve uyuşmazlığı sulha çevirmiştir. Belge daha ayrıntılı incelenecek olunursa Urfa'nın Korkmaz Mahallesi sakinlerinden olan Halil bin Veli, Abdurrahman bin Hasan muvacehesinde meclis-i şer'iyye başvurmuştur. Bundan dört buçuk sene önce kendisine hizmette bulunduğunu fakat ücretini alamadığını bu ücreti kendisinden talep ettiğini bildirmiştir. Muslihûn tavassutu ile aralarında çıkan bu alacak verecek uyuşmazlığı sulha bağlanmıştır. Merhum Abdurrahman kendi malından 200 kuruş bedel-i sulh vermeyi kabul etmiştir. Böylece bu uyuşmazlıkta muslihûn tavassutuyla son bulmuştur.¹⁸¹

¹⁷⁹ Sert, *213 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 235-237.

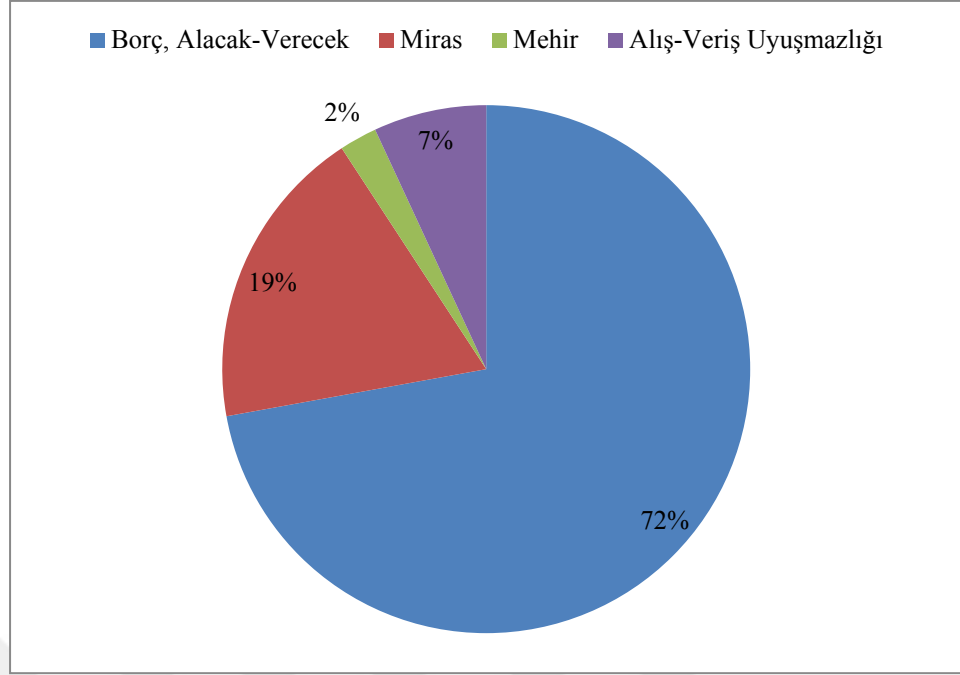
¹⁸⁰ Küçükacıkar, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 274.

¹⁸¹ Küçükacıkar, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, 381-382.

Tablo 1: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvurulan Belgeler

Uzlaşma Konuları	Belge Numaraları
Borç/ Alacak- Verecek	Defter No: 213, 32/79/80/88/89/98/111//157/161/204/241/(...Muhtemelen katip numaralandırmayı unutmuş)/ 359/376/397/415/446/463/513/542/552/553/İptal/ 563/570/571/655/İptal/706/1070/1082/
Miras	Defter No: 213, 156/ 276/ 526/ 1214/ 10/ 1158/ 1202/ 85
Mehir	Defter No: 213, 562
Alış- Veriş Uyuşmazlığı	Defter No: 213, 58/ 349/ 1283

Grafik 1: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûn'a Başvurulan Konuların Oranları

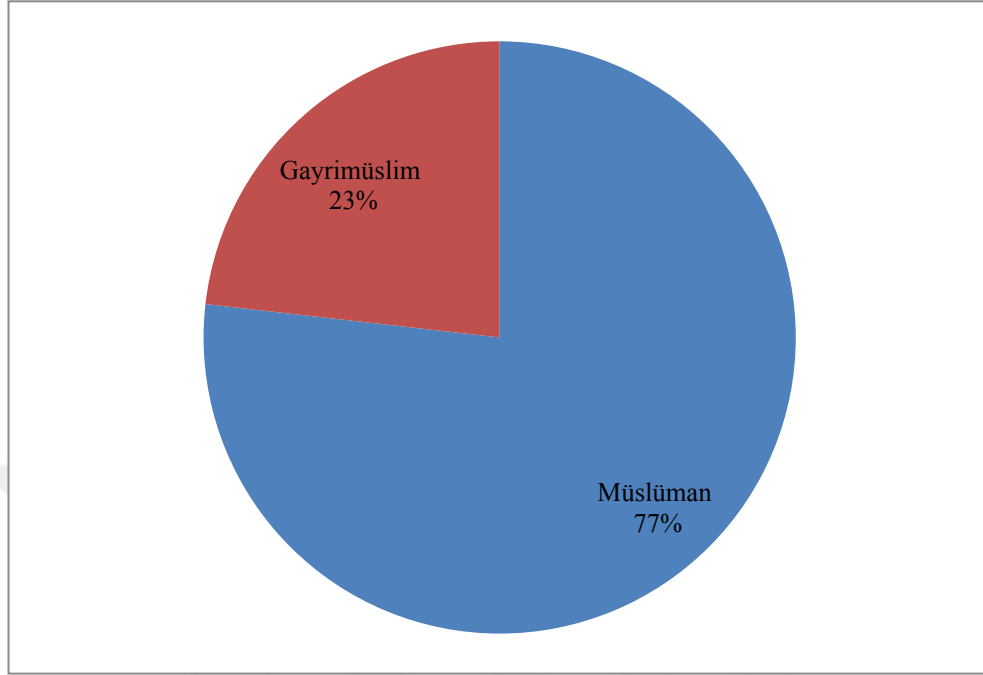
Defter içinde geçen belgelerdeki taraflar arasında gayrimüslimlerin de olduğu belirtilmiştir. Belgelerde Müslümanlara oranla daha az olan gayrimüslimler de muslihûn tavassutuna başvurmuştur. Belgelerde Müslüman olanlar özellikle belirtilmezken gayrimüslimler belli kalıplarla ifade edilmektedir. 213 numaralı defterin içinde geçen gayrimüslim davaların Müslümanlara oranlarının tablo üzerinde gösterimi:

Tablo 2: 213 Numaralı Defterdeki Belgelerin Müslüman ve Gayrimüslim Oranı

Müslüman Tarafların Muslihûn Tavassutları	Gayrimüslim Tarafların Muslihûn Tavassutları
Numero: 10/ Numero: 32/ Numero: 58/ Numero: 80/ Numero: 85/ Numero: 88/ Numero: 89/ Numero: 98/ Numero: 156/ Numero: 157/ Numero: 240/ Numero: 241/ Numero: (Muhtemelen katip numaralandırmayı unutmuş) Numero: 349/ Numero: 376/ Numero: 415/ Numero: 446/ Numero: 463/ Numero: 526/ Numero: 542/ Numero: 552/ Numero: 553/	Numero: 79; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 111; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 161; Hristiyan Milletinden Numero: 204; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 359; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 397; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 513; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 570; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti Numero: 571; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti

Numero: 562/ Numero: 563/ Numero: 689(iptal edilmiştir.) Numero: 706/ Numero: 1070/ Numero: 1082/ Numero: 1214/ Numero: 1283/ Numero: 1158/ Numero: 1202/ Numero: 1238/	Numero: 655; Tebaa-i Devlet-i Aliye'nin Ermeni Milleti
---	---

Grafik 2: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvuran Müslümanların Gayrimüslimlere Oranı

213 Numaralı defterde bulunan dava kayıtlarından 43 tanesinde muslihûn tavassutuyla karşılaşılmaktadır. 43 belgenin 33 tanesinde tarafların Müslüman olduğu görülürken, 10 tanesinin gayrimüslim olduğu dikkat çekmektedir. Gayrimüslimlerin mahkemeye başvurma noktasındaki hakları ve serbestlikleri bilinmektedir. İncelenen belgelerde yine Gayrimüslimlerin uyuşmazlıklarını muslihûn tavassutuyla çözdükleri de görülmektedir.

Tablo 3: 213 Numaralı Defterdeki Muslihûna Başvurulan Belgelerin Özetleri

Belge Numaraları	Belgelerin Özeti
Numero: 10/	Urfa'nın Oyumağaç Nahiyesi şeyhler Karyesinden olan ve vefat eden Ali bin Mehmet Biziki'nin küçük çocuklarına vasilik yapan kardeşi Şerif ile Hasan bin Mehmet Hanuçki arasındaki alacak-verecek haklarını ibra etmeleri ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.

Numero: 32/	Urfa'nın Hacı Hamza Mahallesinden Abid ve Mahmud ebna Mustafa ve Halef bin Abdullah'ın, İsa bin Cemil'den alacak talebi hususunda uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 58/	Urfa'nın Acem Bey Mahallesinden Koroğlu Ömer Ağa ibn-i Şeyh Mustafa Ağa'nın, Ahmet bin Hacı Mehmet Ağa'ya kısrak hissesini satışı hususunda çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 79/	Urfa'nın Bıçakçı Mahallesinden Ermeni Aruş veledi Karabit'in, Kivo veledi Karabit'ten alacak talebi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 80/	Urfa'nın Hekim dede Mahallesi sakinlerinden olan Halil bin Ömer'in, Ömer bin Bekir'den zapt etmiş olduğu döşegini talebi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 85/	Urfa'nın Hekimdede Mahallesi sakinlerinden olan Ömer ve Halil'in alacakları hususunda uyuşmazlık yaşamaları ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 88/	Urfa'nın Bozabad Nahiyesine bağlı Şemsek Karyesi sakinlerinden olan Hüseyin bin Mehmet'in ve Abamorzade Mehmet bin Hacı Ahmet'in alacakları hususunda uyuşmazlık yaşamaları ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 89/	Hacı Yedigâr Mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin Abdurrahman'ın, Camii Kebir Mahallesi sakinlerinden olan Mustafa bin Ali Şir'den alacak talebi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.

Numero: 98/	Korucuk Karyesi sakinlerinden olan Mehmet bin Hacı ile Hacı Abdulkadir ibn-i Hacı Ahmet'in alacakları hususunda uyuşmazlık yaşamaları ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 111/	Halife Mahallesi sakinlerinden olan Mehmed bin Osman'ın ile Ermeni Biroğlu Aruş veledi Kivo'nun alacakları hususunda uyuşmazlık yaşamaları ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 156	Urfa'nın Suruç kazası kuralarından Ziyaret karyesi sakinlerinden olan Şedo bin Şahap ve Halife Mahallesi sakinlerinden olan Mehmet bin 'Osman'ın merkûm Mehmed zimmetinde alacak haklarını talep etmeleri üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 157/	Urfa'nın Hâcı Mehmet'in eşya bahâsından bin yüz elli kuruşun beş yüz kuruşunu merkûm Hasan'dan istemesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 161/	Urfa'nın Tuzeken Mahallesi sakinlerinden olan Cıbor veledi Mihayir'in Serkis veledi Karabit'den alacak hakkı olan üç yüz kuruşu talep etmeleri üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 204/	Urfa'nın Kanberiye Mahallesi sakinlerinden olan Şeyh Ali bin Osman'ın Ahmet bin Mustafa zimmetinde iki kile buğday alacak hakkını talep etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 240/	Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden olan Birho bin Mustafa şer'iyye mahkemesinde Bekir Ağa ibn Hâcı Ağa muvacehesinde

	Bekir Ağa'dan sermaye ahz edüb Bekir Ağa dâhi kendi malından üç yüz kırk yedi kuruşu ahz û kabz etmesine dair bir uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 241/	Urfa'nın Kötüler Mahallesi sakinlerinden olan Müslüm Faki bin Hızan bin Mehmet'in, Mu'yidi(?) bin Hüseyin muvacehesinde yüz seksen kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero:... (Muhtemelen katip numaralandırmayı unutmuş)	Yusuf Paşa Mahallesi sakinlerinden olan Hâfız Mehmet Efendi bin Mustafa bin Mehmet'in kızı Rahime'nin iki bin kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 349/	Urfa'nın Birecik kazası sakinlerinden olan Müslüm bin Hacı Ali'nin Mehmet bin Müslüm muvacehesinde soğan ve batman ücretlerini talep etmesi ve iki tay(?) soğanın çürük çıkması üzerine çıkan uyuşmazlığın mahkemeye taşınmasına dair bir kayıt. Bu uyuşmazlığın muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 359/	Urfa'nın İmam Sekâki Mahallesi sakinlerinden olan Karabit veledi Melkon'un Karabit veledi Serkis'den üç yüz elli dokuz kuruş on pare alacak hakkını Karabit'den talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 376/	Urfa'nın Mizar karyesi sakinlerinden olan Mustafa Kahya bin Ali'nin Müslüm bin Müslüm'den iki bin yedi yüz elli kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.

Numero: 397/	Urfa'nın Kebir-i Kenisâ mâhallasi sâkinlerinden olan Karabet veledi Mano'nun Cemil Efendi'den karye-i mezbûrenin imarı için sarf olunan iki bin iki yüz elli dokuz buçuk kuruşluk masrafı talep etmesi ile ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 415/	Urfa'nın Hâcı Yedigâr Mahallesi sakinlerinden olan Hüseyin bin Osman'ın Osman bin Osman' a elbise vb. malzemelerine sarf ettiği masraf ve alacak hakkı hususunda çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 446/	Korkmaz mahallesi sakinlerinden olan Halil bin Veli'nin Abdurrahman bin Hasan'a dört buçuk sene hizmet ettiğini ve ücret alamadığını nitekim mahkemede Abdurrahman'ında iddiayı doğruladığını ve alacak hakkını talep etmesiyle ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 463/	Urfa'nın Kızıl Koyun Mahallesi sakinlerinden olan Mehmet bin Abdullah'ın Silo bin Bayraktar'dan yirmi beş kuruştan on 'adet çebiş behâsından iki yüz elli kuruş alacak hakkını dava etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 513/	Urfa'nın Nur Ali Mahallesi sakinlerinden olan Bidros veledi İlyas'ın Hamid bin Ali 'den doksan bir adet oğlaktan dört yüz beş kuruş alacak hakkı olduğunu talep etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 526/	Urfa'nın Siverekli Mahallesi sakinlerinden olan Halil bin Sako Mehmet'in varislerinden Sultan'nın Hacı Halil bin Mahmut'tan bin kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık

	ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 542/	Urfa'nın Yusuf Paşa Mahallesi sakinlerinden olan Abdulkadir bin Kurman'ın Hacı Murat'tan bir adet eşeğin kıymeti olan yüz elli kuruşu talep etmesi üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 552/	Urfa'nın Kutbettin Mahallesi sakinlerinden olan Mehmet Salih bin Hacı Ahmet'in İbrahim bin Mehmet'ten alacak hakkı olan dört yüz kuruştan yüz yirmi kuruş ödediğini ve geriye kalan iki yüz seksen kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 553/	Urfa'nın Kutbettin Mahallesi sakinlerinden olan Mehmet Salih bin Hacı Ahmet'in İbrahim bin Mehmet'in huzurunda Mahmut'tan iki yüz seksen kuruş alacak hakkı olduğunu ve Mahmut'un vefat etmesiyle alacak hakkını İbrahim'den talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 562/	Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden olan Adile bint Esed'in müvekkillerinin Toti'den beş bin kuruş alacak hakları olduklarını iddia edip bu alacak haklarını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 563/	Urfa'nın Halife Mahallesi sakinlerinden olan Adile bint Esed nam Hatun'un talebiyle merkûm Arsa'nın merkûm Toti'den beş bin kuruş ahz û kabz edüb müvekkiline bir akçe teslim eylediği ve beş bin kuruşu merkûm Arsan'dan talep ve dava eylediğine dair bir uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 570/	Urfa'nın Kebir-i Kenisâ Mahallesi sakinlerinden olan Toro

	veledi Kivo ve Serkis veledi Karabit ve Akob ve Kivo ve diğer Akob veledinin Abid veledi Maksod merkûm Abdo'dan iki yüz doksan beş kuruş alacak hakkını talep etmesi üzerine uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 571/	Urfa'nın Kebir-i Kenisâ Mahallesi sakinlerinden olan Toro veledi Kivo ve Serkis veledi Karabit ve Akob veledi Kivo ve diğer Akob veledi' nin 'Abid veledi Maksod muvacehesinde merkûm Abdo'dan iki yüz kırk beş kuruş alacak haklarını talep etmelerine dair bir uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 655/	Urfa'nın Besni kazası sakinlerinden olan İbrahim bin Mehmet'in bir adet eşeğini Hancı Karabit veledi Apo'ya teslim ettiğini ve kaybolması üzerine çıkan dava üzerine alacak hakkını talep etmesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 689	İptal edilmiştir.
Numero: 706/	Urfa'nın Rumkale kazasına bağlı' Tavşanviran karyesi sakinlerinden olan Kasım bin Süleyman'ın Halef bin Yusuf'tan alacak hakkı olan dokuz yüz kuruşa denk gelen altı yüz kuruş kıymetli on beş adet keçi ve üç yüz kuruş kıymetli bir eşek ve bir inek alacağı üzerine çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1070/	Urfa'nın Oyumağaç Aşık Karyesi sakinlerinden olan Şeyho bin Abo'nun, Ali bin Ahmet'ten alacak talebi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1082/	Urfa'nın Kebir Kenisa Mahallesi sakinlerinden olan Yakut veledi İsa ile Demirci Kepril Varoş veledi Melkon'nun alacakları hususunda ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun

	devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1214/	Urfa'nın Dabakhane Mahallesi sakinlerinden vefat eden Hacı Mustafa bin Kasım'ın terekesi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1283/	Gerz Mahallesinden Bozek veledi Koko'nun, Ebûcek'ten fuzulen satılan dükkânı talebi ile ilgili çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1158/	Hıdır b. Hasan'ın, kardeşi Hasan'dan alacak talebi üzerine yaşanan uyuşmazlığın sulha çevrilmesi.
Numero: 1202/	Urfa'nın Bıçakçılı Mahallesi sakinlerinden olan Sultan veledi Kivork'un, Ağya'dan menzil hissesi alacak talebi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.
Numero: 1238/	Urfa'nın Sultan Bey Mahallesi sakinlerinden olan Müslim bin Hacı Hamoş'un, Ali bin İbrahim'den alacak talebi üzerine ortaya çıkan uyuşmazlık ve muslihûnun devreye girmesi ile bu uyuşmazlığın sulha bağlanması.

SONUÇ

Osmanlı ceza mahkemesinde suçlar ve cezalar incelendiğinde her suçun uzlaşmaya gidemeyeceği, bazı suçlarında uzlaşma yapıp cezanın düşürülebileceği bilinmektedir. Örneğin; devlete yönelik işlenen bir suçun uzlaşmayla düşürülemediği bilindiği gibi hırsızlık gibi toplumsal bir suçunda uzlaşma yolu ile düşürüldüğü bilinmektedir.

Sicil kayıtlarında muslihûn'un arabuluculuk yapması müessesesinin bu kadar fazla olmasından yola çıkarak; Osmanlı Devleti'nde hukuki problemler her ne kadar çok fazla çıkmış olsa da tarafların uzlaşma yoluna meyilli oldukları kanaatine vardık. Bu da bize olayın dini boyutunun yanında kültürel boyutunun da olduğunu anlatmış oldu.

Yapılan incelemelerden anlaşılan; Osmanlı Devleti uyuşmazlıklarının çözümünde bu hususu fazlasıyla kullanmıştır. Muslihûn kelimesine sicil kayıtlarında fazlasıyla geçmektedir. Günümüzde ise arabuluculuk olarak bu sürecin aynı yoğunlukla devam ettiği bilinmektedir. Muslihûnun ele aldığı uyuşmazlık davalarına bakıldığında bu sürece hukuki, dini ve ahlaki boyutların varlığından söz etmek mümkündür. Muslihûn çözdüğü uyuşmazlıklar ile yargının bir parçası haline gelmiş olması değerlendirmesi bizim için önemli bir ayrıntı oldu.

Muslihûn kavramının işlevi işleyişi ve bulunduğu katkıların neler olduğuna dair dönütler üzerinde durulmuştur. Osmanlı Klasik Döneminde muslihûnun arabuluculuk yaptığı davaları, muslihûnun kimler olabildiğini ve hangi davalara baktığı gibi konular ele alınmıştır. Kadı Sicilleri ile desteklenen bu çalışmada Urfa'nın XIX. yüzyılın son çeyreğinde belgelere yansımış olan muslihûn tavassutuyla hallolmuş davalar incelenmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışmanın esas kısmını var olduklarını kanıtlayabildiğimiz kaynaklar olan mahkeme kayıtları ve değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Osmanlı yargı sisteminde bir yer edinen muslihûnun sulh yolunda önemli çalışmaları olduğunu tespit ettik. Osmanlı Devleti'nde sulh uygulamasının geniş alanlara yayıldığını, muslihûn müessesesinin de yaygın bir şekilde kullanılan sorun çözme yöntemi olarak kullanıldığı sicil kayıtlarından bilinmektedir. Bu inceleme ve araştırmada sulh

davalarının zenginliği sicil kayıtlarından anlaşılmaktadır. Çalışmada Urfa kadı Sicillerinin yanı sıra farklı bölgelerin kayıtlarına da yer vererek bu tez desteklenmeye çalışılmıştır. Fakat bu sürece sicile kaydedilmemiş davaları da eklemek mümkündür. Muslihûn yolu ile uyuşmazlıkların çözülmesi olayının sicile kaydedilmemiş boyutunu da unutmamak gerekmektedir.

Çalışmada ifade edildiği gibi bu yöntemi sadece Müslümanlar kullanmamıştır. Müslümanların yanı sıra gayrimüslimlerin de muslihûn tavassutuna başvurduğu belgeler ile desteklenerek ifade edilmeye çalışılmıştır. İncelenen belgelerden yol çıkarak Gayr-i Müslimler arasında da sıklıkla kullanılan bir yöntem olarak değerlendirmek mümkün olmuştur. İncelenen belgelerde davacılarından biri Müslüman diğeri Gayrimüslim veya her ikisi de Gayrimüslim şeklinde gerçekleşen dava kayıtları ile karşılaşılmış ve bu kayıtlara çalışmada yer verilmiştir.

Anlaşıldığı üzere teoride sulhun sıklıkla başvurulanan bir çözüm yöntemi olarak uygulanması, kullanılması ve uyuşmazlıkların çözümünde devreye muslihûnun girmesi Osmanlı Devleti toplumunda uzlaşmanın ve uzlaşi kültürünün var olduğu ve ağır bastığı yargısına ulaştık.

Muslihûn ile ilgili incelenen kayıtlı belgelerden yola çıkarak kendilerinin tarafların gönül rızası ile onları sulha yönlendirip sulh akdi yapmaları için orta yolu bulmuştur. Arabuluculuk yapan bu kişilerin isimleri dava kayıtlarında yer almamaktadır. Uyuşmazlık yaşayan tarafların zaman kaybetmemek adına ve masraflı olmasın diye arabulucular ile bu süreci ilerletmiştir. Arabulucular da bu süreci kadı huzuruna geçmeden halledip, sulhu gerçekleştirmişlerdir. Bu şekilde mahkemelerin de iş yükünün azalmış olduğu kanaatine vardık.

Araştırmamızın sonucunda ele alınan muslihûn kavramının Osmanlı'nın hemen hemen her döneminde ve bölgesinde varlıklarını sürdürdüğu yargısına ulaşmakla birlikte bu sürecin Urfa'da nasıl işlediği çıkarımını yapıp, sürecin nasıl ilerlediğini görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet. “Hakem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 171-173. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Akman, Ayhan. “Tanzimat Sonrası Osmanlı Usûl Hukukundaki Gelişmeler”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 431-450.
- Aktan, Hamza. “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 143-145. TDV Yayınları, 2005.
- Akyıldız, Ali. *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları*. 1.Bs. İsam, 2011.
- Altuntaş, Halil. Şahin Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meali*, (Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara: 2008): 2/11.
- Apaydın, H. Yunus. “İbra”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 263-266. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aslan, Nasi.“ İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihûn) Arabuluculuk Müessesesi”. *Kur'an'da Evrensel Hoşgörü*. Nesil Basım. İstanbul: (1997): 254-270.
- Atar, Fahrettin. “Sulh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 481-485. TDV Yayınları, 2009.
- Avcı, Mustafa. “Osmanlı Ceza Mahkemesinde Sulh (Uzlaştırma)”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 25/1(2017) : 11-71.
- Aydın, Mehmet Akif , “Mahkeme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27: 341-344. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.
- Balcı, Muharrem. *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*. 3. Bs. Danışman Yayınları, 1999.
- Bardakoğlu, Ali. “Bedel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.5: 298-300. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Benzer, Zafer. *222 Numaralı Urfa Şer'iyeye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Birecikli, Burak. *218 No'lu Urfa Kadı Sicili Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme H. 1312-1317/ M.1894-1899*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004

BOA., A.MKT.MVL., 4/36.

BOA., AE.SMST.III., 326/26234.

BOA., TS.MA.e., 1263/76.

Çağrıçı, Mustafa. “Salih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çiçek, Mustafa. “İş Hukukunda Zorunlu Arabuluculuk”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 13/139(Mart 2018): 51-63.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 668. Ankara: Aydın Kitabevi, 2007.

Diyanet İşleri Başkanlığı Meali. Erişim 20 Mayıs 2020.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-tefsir-1/bakara-suresi-2/ayet-11/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1>

Dörtok Abacı, Zeynep. “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”. *Otam Dergisi*. 20 (Ankara 2006): 105-115.

Ellek, Hasan. “ İslam Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşmaları”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2/3 (2013): 187- 223.

<http://www.lugatim.com/s/mutedil>)

İpşirli, Mehmet, “ İkinci Divanı Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 22: 26,27. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

İŞS, Ahi Çelebi Mahkemesi Sicilleri, İBB yayınları, İstanbul, 2015. kadisicilleri. org.

İŞS., Bab Mahkemesi 3 Numaralı Sicil, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.

- Kahraman, Şeyhmus. *214 Nolu Urfa Şer'iyye Sicilinin (H. 1287-H.1288/ M. 1870-1871) 1-163 Sayfaları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Kayar, Gürcan. “Osmanlı Muhakeme Hukuku’nda Şuhûdül-hâl”. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/1 (Haziran 2018): 57-77.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlı’da Toplum Yapısı*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.
- Kazıcı, Ziya. *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2019.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi*. Klasik Yayınları, 2017.
- Kılınç, Ahmet. “Çocuk Düşürtme Suçunun 17’nci Yüzyıl İstanbul’undaki Görünümü”. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 23/38 (2018): 31-84.
- Kılınç, Ahmet. “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu”. *Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi*. Ed. Fethi Gedikli. İstanbul: 2016. 15-81.
- Kuran, Timur. *Mahkeme Kayıtları Işığında 17.Yüzyıl İstanbul’da Sosyo-Ekonomik Yaşa*. 1. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Küçükaçar, İsmet, *213 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyye Sicilinin (176-349 Sayfaları Arası) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1290-1292/ M. 1873-1875)*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Lügat Osmanlıca Türkçe Sözlük. Erişim 24 Nisan 2020. <https://www.luggat.com/43368/islah-i-zat-ul-beyn>.
- Mumcu, Ahmet, “Divan-ı Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9: 430-432. TDV Yayınları, 1994.
- Nar, Mehmet. “Tahkimin Kamu Hizmetlerine Uygulanma Sorunsalı ve Sonuçları”. *TBB Dergisi*. (2012/103). 111-136.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Devletinde Kadı*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2019.

- Özcan, Tahsin. “Muhalefat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 406,407. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Özen, Şükrü. “Kadı’l-kudat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 77-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Özdemir, Şuayip. “Kur’an’da Islah Kavramına Eğitim Açısından Bir Yaklaşım”. *Diyanet İlmi Dergisi*. 39/2(Nisan, Mayıs, Haziran 2003): 111-128.
- Peirce, Leslie, *Ahlak Oyunları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- Salman, Yüksel. *İslam Ceza Hukukunda Af*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Sert, Abdalbaki. *213 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicilinin (H.1290-1292/M.1873-1875) 1-174 Sayfaları Arası Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Sofuoğlu, Hadi. *İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer’iyye Sicilleri (1625-1650)*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Şen, Yusuf. “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/22(2012/2): 105-135.
- Şenel, Serkan. *Genç Dönem Osmanlı Urfa’sında Kadın, Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü ve Mahremiyeti (1845-1915)*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Şilen, Mehmet, *208 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicili Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Tamdoğan, Işık. “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, (15), 55-83.
- Taş, Yasin. “Urfa Şer’iyye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi*, 7/18: 453-472. Haziran 2014.
- Taş, Yasin. *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, 1.Bs. İstanbul: Hiper Yayın, 2019.

- Taşkın, Nuri. 88 Numaralı Üsküdar Şer'iyye Sicili, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1993.
- Teber, Ömer Faruk. "Osmanlı Devleti Adli Yapısından Bir Kesit: Şer'iyye Sicilleri", *Erdem Dergisi*, 12:537-554, 12(35). 2000.
- Tekin, Hatice. 219 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H. 1311-1312/ M.1893-1895). Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Tekin, Nursen. 228 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1288-1289/M. 1871-1872), Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Turgut, Bahattin. *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Türkmenoğlu, Mehmet Ali. XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon (Şer'iyye Sicillerine Göre), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Uğur, Yunus. "Şer'iyye Sicilleri", TDV *İslam Ansiklopedisi*, 39: 8-11. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.
- UŞS. 216/152- 515.
- UŞS. 220/362- 1154.
- UŞS. 220/366- 1156.
- UŞS. 220/79-748.
- UŞS. 220/107-797.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları, 2014.
- Yaylalı, Davut. *İslam Hukukunda Sulh*. İstanbul: Taştan Matbaası, 1993.

Yıldırım, Adem. “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 23 (2014): 251-270.

Yıldırım, Mustafa, “Tahkim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 411-413. TDV Yayınları, 2010.

Yücel, Ensar. “İslam Hukukunda Tahkim ve Katılım Bankalarında Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü”. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*. 3/2 (2017): 137-160.

SÖZLÜK

Bu bölümde ele alınan muslihûn kavramının araştırılması sırasında bu kavramı barındıran belgelerde geçen bazı terimlerin tanımları ve değerlendirilmesi verilmiştir. Bazı terimler ile benzer yanlarının olması o terimlerin karıştırılmasına sebebiyet verebilir. Araştırmanın içerisinde bu durumun önüne geçilmesi istediği için böyle bir bölüme yer verme ihtiyacı doğmuştur. Muslihûnun belgeler içerisinde geçti yerlerde sıklıkla geçen terimler mevcuttur. Dolayısıyla bu terimlerin muslihûn terimi ile bütünleşmesi söz konusu olmuştur. Öncelikle muslihûn ile benzerlik gösteren terimlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonra da muslihûn ile bütünleşen terimlere yer verilmiştir.

Bedel-i Sulh:

Sulh belgelerinde sıklıkla karşılaşılan bedel-i sulh kavramı muslihûnun arabuluculuk yaptığı maddi konularda devreye girmektedir. Sulh için orta yolu bulmak isteyen taraflar davalarından belli bir bedel karşılığında fariğ etmişlerdir. Bu kavramda bu nedenle şer'îye sicillerinde yerini almıştır.

Bedel ile yapılan bir sulha örnek olarak; İstanbul Kadı Sicillerinde yer alan Ahi Çelebi Mahkemesi'nde bir davada Emrullah bin Abdi'nin, Mehmed Beşe'ye emanet para verdiğini ve bu parayı emaneti geri almak için mahkemeye başvurduğu ifade edilmektedir. Emanet verdiği para davasının sulh ile sonuçlandığı ve bir bedel-i sulh ödendiğini belgenin bir bölümünde açıkça ifade edilmektedir. *“beynimize muslihûn tavassut edip meblağ-ı mezbûr altı bin akçeyi dört bin akçe üzerine beni sulh eylediklerinde ben dahi sulh-i mezbûru kabûl ve bedel-i sulh olan meblağ-ı mezbûru bi't-tamam yedinden ahz u kabz edip”*. Bu davanın sonuçlanmasında arabulucu olarak muslihûnun rol oynadığını ve uyuşmazlığı bir bedel karşılığında çözdüğünü belge açık bir şekilde ifade etmektedir.¹⁸²

Ferağ:

Sözlük anlamına bakılacak olunursa vazgeçmek, bırakıp gitme, terk etme gibi anlamlara gelmektedir. Örneğin bir mülkün tasarruf hakkından ve sahip olma

¹⁸² İŞS, Ahi Çelebi Mahkemesi Sicilleri, 49, 40, İBB yayınları, İstanbul, 2015.

hakkından vazgeçip başkasına terk etmek gibi bir anlam çıkmaktadır.¹⁸³ Kavramın çalışma olan bağlantısına değinilecek olunursa bir uyuşmazlıkta muslihûn devreye girdikten sonra belli bir bedel karşılığında sulh ettiklerinde davalarından fariğ etmiş olurlardı. Bu da muslihûnun geçtiği belgelerde sıklıkla kullanılan bir kavram olarak bilinmektedir.

Veraset:

Sözlük anlamında; mirasta hak sahibi olmak, varislik, mirasçılık şeklinde geçmektedir. Asıl hali *viraset* şeklindedir.¹⁸⁴ Kavramın çalışma ile olan bağlantısına değinilecek olunursa; muslihûnun devreye girdiği konulara bakıldığında tereke taksimi, miras ve bunlar ile ilgili uyuşmazlıklar ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla bu kavram muslihûnun dâhil olduğu miras belgelerinde sıklıkla geçmektedir.

Tavassut:

Sözlük anlamında araya girme, ara bulma, aracılık etme, aracılıklar gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸⁵ Kavramın çalışma ile olan bağlantısı değerlendirilecek olunursa muslihûnun geçtiği belgelerde önemli bir kalıp olarak kullanılan muslihûn tavassutu, muslihûnun arabuluculuğunu ifade etmektedir. Çalışılan konu için önemli bir kavram olmakla birlikte ele alınan belgelerde de sıklıkla karşılaşılmıştır.

Sehim:

Sözlük anlamı hisse sahibi¹⁸⁶ olan bu kavram miras ile ilgili belgelerde sıklıkla kullanılmaktadır.

Mutasarrıf:

Bir şeyi elinde bulunduran ve o şey üzerinde kullanma hakkı bulunan ve bir sancağın en büyük idari amiri olan (Tanzimat sonrası) anlamına gelmektedir.¹⁸⁷

¹⁸³ Devellioğlu, “Ferâğ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 294.

¹⁸⁴ Devellioğlu, “Verâset”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1337.

¹⁸⁵ Devellioğlu, “Tavassutât”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1214.

¹⁸⁶ Devellioğlu, “Sehîm”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1086.

¹⁸⁷ Devellioğlu, “Mutasarrıf”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 806.

Metrûke:

Özellikle mehir belgelerinde karşılaşılan bir kavramdır. Bu kavram sözlük anlamı olarak boşanmış kadın ya da kocası tarafından ortada bırakılmış kadın anlamına gelmektedir.¹⁸⁸

Mütekarrir:

Sözlükte, kararlaşan, yerleşip kuvvet bulan ve takarrür eden gibi anlamları vardır.¹⁸⁹

Mütevelli:

Sözlükte yer alan anlamı; birinin yerine geçen, bir vakfın idaresi kendisine verilen kişi.¹⁹⁰

Mahzarında:

Sözlük anlamına bakıldığında; huzurunda, kimsenin önünde, karşısında gibi anlamları taşımaktadır.¹⁹¹

Muaccele:

Evkaf kiralardan peşin alınan kısım.

Muhalefat:

Osmanlı miras hukukunda ölen kişinin geride bıraktığı mallar

Bi‘l-meşrûta mütevellisi:

Vakıf için hâkim tarafından tayin edilen kişi

Teveessuk:

Sözlükte, inanıp güvenerek ve itimat ederek dayanma, güvenerek dayanma gibi anlamlara geldiği bilinmektedir.¹⁹²

¹⁸⁸ Devellioğlu, “Metrûke ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 735.

¹⁸⁹ Devellioğlu, “Mütekarrir ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 904.

¹⁹⁰ Devellioğlu, “Mütevelli ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 922.

¹⁹¹ Devellioğlu, “Mahzar ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 660.

¹⁹² Devellioğlu, “Teveessuk”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 1283.

İbra etmek:

Sözlükte, berâet etme, temize çıkarma ve aklama gibi anlamları bulunmaktadır.¹⁹³

İfa etmek:

Sözlükte, iş görme, bir işi yapma ve yerine getirme ya da ödeme gibi anlamları mevcuttur.¹⁹⁴

Müyesser:

Sözlükte, kolayı bulunan, kolayı bulunup yapılan, kolaylıkla olan ve kolay gelen anlamları mevcuttur.¹⁹⁵

¹⁹³ Devellioğlu, “İbrâ ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 464.

¹⁹⁴ Devellioğlu, “İfâ ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 473.

¹⁹⁵ Devellioğlu, “Müyesser ”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 927.

EKLER

۷۱۸
 الاصل دیا بکر ولایت جدید و داخلند عمارت به سبب مرکز مملکت در باب الصو
 اعلیٰ سنده اولیٰ حال اولیٰ ولایت جدید داخلند مدینه اورند یک جا و سورند کو
 بن جواری و اقامت محال بنده بگفتار من مافتم مقیم ملک گرفتارده یکن به عید و بر من
 مدینه مزوره حکم شرعی منصف مجامعتی غنیزه مضبوط الاساع غنم منسوبه اصحاب
 باجمعت شرع و کائنات عوید اید و کین مجمل و شیخ هندی به شیخ و عوید عید الفاعه و سلام
 جلد اجوز و سیرا مملکت الیاس و دیو فوج و ارمن غنیزه بدر دین و در بیت محو
 نقیر کلام و تعبیر عبد الملام اید بوند اندم شکر و نواصی شفا اید و نواصی اید و
 مطیع سنده زینب و غضب و غارت و اقد اید کوی غنم و مویش سانه استر از و اختصار
 جهانیه مامحت سنده منور اسود اید قول لغای سجد کمال غنم و مویش سانه
 صبره استخوانی و ستر از بنیم سجاده مفت نام محله افرید یونانی بولانه رندی قبیله
 عوید بهر الکریج نام کس بدین عالم و ملک اولاد اکیور النمر در عید یونیه و او ز عید
 طوفی و یکری سکر عید دین کین و اوده ایم عید اید کای یکایم رفتی شکر مارا ظلمت شور و شتاب
 مرقوم دره ضرر مانع بلا استر از و استخوانی فتنه غنم و مویش سانه میان اید اید اید
 عالا عینا طایف شمشیر موجود معاینه لوفقه اید و کینه مذکور قوله و یکایم غنای طرف البین
 طلب ایدرم دیو قدری انبیکم دعوا ایدرم بان توسط اصحابه و کلا و مرقوم اید عید الظا
 با سطوی و الرضا اکیور عید یونیه جل مرقوم و مقبوضه تعب الصالح و القول زیاده در عامه
 متعلقه عامه دعاوی و مصالحا ایدرم مکرور متعلقه عامه دعاوی بن ایدم عید شرعی
 شرعی اید اید یکدیگر انکدر دینی عرضی مذکور متعلقه عامه دعاوی بن ایدم عید شرعی
 اید و طریقه کبریم افران ایدم قبول ایدم بوجوه قطع شرعی ایدم دیک و کلا
 مرقوم طایف کلمات مرقوم منقرض عید یکایم نقد عید و تحفه انکدر مادی
 بالطلب کتب و امداد اولند و ایوم الحسن و کبریم مرقوم شوال شسته شمس و الف

[illegible]

[illegible]

ابجد نثره
عبد العزيز و حافظه حبه زينه اصابته بظلم منزل محرو و مذكوره ابو جرحه بن جرحه
سهمه ابو جرحه سهمه موكلاه و فوماده عبد العزيز و حافظه مملوك شايه موكلاه و فوماده
اصافه و كين و قوم الكوبه راجه بنينه اوله بنينه موقوفه باطله كبت و املا لوليه
الحق الساس مذكور النسخه عشر و ثمانه و الف

مدینه آورده محمداً بنده هیچم دره محدثی ساکن نماند ایامه بوند در قدم وفات ایامه اکحانه عفاوند و زوجه عمر ابن العوب و بیاس عثمانه و والدیه فطم بنت محمد و حمیده بنت صفیه زنی عذیر و صفیه و زوجه ابی الاخبا. لری از شرع الانور ظاهر و موقوفه و مسند میراثه که حکام الطائفة از شرع بوندیم
 سهیمه و اولجبه سلام مذکور و دره اوج ساس زوجه المرقوم حمیده و ابی نسی حمیده مرقوم و زوجه
 و ابی شبر سهیمه و دره سراسر ام المرقومه فاطمه ابیه المرقوم عثمانه ابیه بنه تحقیقه فاضله و دره
 و قدم دره ابی المرقوم عثمانه و فاضل با محوضه الشریع عایضه اولاده علیه به العوب و حمیده به حمیده نام

اوجوز القسہ بدغی

[illegible]

[illegible]

این سن قبل از این دیکه مقرر شد خلیفه صادر اولاد بیع کتات مریدان و سفاه
و وجاها تحقیق و نصیب به انبار موقوف بالطلب کتب و اعلا الدینی هر چه بدیم انان عمره
حقانیه لطیفه تم و تسعه و مائة و الف

[illegible]

